

Sémantické aspekty katalogizace

PhDr. Jiří Stodola

Kabinet informačních studií a knihovnictví – Ústav české literatury a knihovnictví
Filozofická fakulta Masarykovy univerzity

Vytvořeno ve spolupráci se Servisním střediskem pro e-learning na MU
Fakulta informatiky Masarykovy Univerzity, Brno 2014

Tiskový výstup publikace vydané na Elportále MU (<http://elportal.cz/>)
<http://is.muni.cz/elportal/?id=1192655>

© 2014 Masarykova univerzita

Předmětem publikace je na jedné straně sémantická analýza principů katalogizace a funkčních požadavků na bibliografické záznamy (FRBR), na druhé straně rozbor struktury katalogizačních pravidel AACR2 z hlediska obecných zásad katalogizace a požadavků na funkčnost záznamů. Mezinárodní principy katalogizace a FRBR představují teoretickou reakci na potřeby praxe zprostředkování informací. Cílem publikace je jednak ukázat, jakým způsobem tato teorie střední míry abstrakce závisí na konkrétním řešení problémů obecné sémantiky, jednak analyzovat, jak teoreticky formulovaným zásadám a požadavkům odpovídají světově nejrozšířenější katalogizační pravidla AACR2.

PhDr. Jiří Stodola

Obsah

Obsah.....	3
Úvod	6
Subjekt.....	7
Objekt	8
Komunikace	9
Zoologie a knihovní a informační věda.....	9
Předmět kurzu	10
Seznam základní literatury vhodné k prostudování.....	10
Otázky k zamyšlení.....	11
Vztah teorie a praxe v oblasti katalogizace.....	12
Teoretizace problematiky katalogizace	12
Vývoj katalogizačních standardů u nás.....	13
Otázky k zamyšlení.....	15
Ontologie	16
Empirická individua	16
Absolutní individuum.....	17
Vztahy	18
Agregáty.....	19
Věci ve FRBR	20
Otázky k zamyšlení.....	22
Entity	23
Entity 1.....	23
Entity 2.....	27
Entity 3.....	28
Otázky k zamyšlení.....	29
Atributy.....	30
Atributy díla.....	30
Atributy vyjádření.....	32
Atributy provedení.....	32
Atributy jednotky	33
Atributy entit 2.....	33

Atributy entit 3.....	34
Otázky k zamyšlení.....	34
Vztahy.....	35
Vztahy mezi entitami v diagramu vysoké úrovně.....	35
Vztahy mezi entitami 1.....	36
Otázky k zamyšlení.....	42
Struktura a funkce bibliografického a katalogizačního záznamu.....	43
Znak.....	43
Bibliografický záznam.....	46
Katalogizační záznam.....	48
Funkce katalogu.....	49
Otázky k zamyšlení.....	50
Sémantika bibliografického záznamu.....	51
K metodě interpretace.....	51
Interpretace údajů bibliografického a katalogizačního záznamu.....	54
Otázky k zamyšlení.....	58
Pravidla a formáty.....	59
Pravidla AACR2.....	59
Formáty.....	61
MARC 21.....	62
Otázky k zamyšlení.....	66
Obecná pravidla AACR2 a návěští, kontrolní pole a pole čísel a kódů MARCu 21.....	67
Obecná pravidla bibliografického popisu.....	67
Návěští, kontrolní pole a pole čísel a kódů MARCu 21.....	70
Otázky k zamyšlení.....	76
Bibliografický popis.....	77
Údaje o názvu a odpovědnosti.....	77
Údaje o vydání.....	80
Specifické údaje.....	80
Nakladatelské údaje.....	81
Údaje fyzického popisu.....	82
Údaje o edici.....	84
Údaje poznámky.....	85
Údaje o standardním čísle a dostupnosti.....	85

Otázky k zamyšlení	87
Selekční údaje.....	88
Jmenné selekční údaje.....	88
Věcné selekční údaje	93
Otázky k zamyšlení.....	94
Použitá literatura	95

Úvod

Za motto publikace byl zvolen citát Richarda Dawkinse pocházející z knihy Slepý hodinář. Uvedme si jej v širší podobě:

„Věda, či snad umění knihovnictví je cvičením v aplikované taxonomii ... Ať už člověk zvolí jakýkoli způsob třídění, vždy se najdou nějaké nešikovné položky, které nikam nezapadají, a tak mě nepříjemná nerozhodnost bohužel nutí tomu, abych je odložil na pracovní stůl, kde pak leží celé roky, než je mohu bezpečně vyhodit. Řešení nenabízí ani zavedení kategorie „nezařaditelné“, neboť ta mívá hroznou tendenci narůstat. Vůbec bych se nedivil, kdyby měli knihovníci a kurátoři biologických muzejních sbírek zvláštní náchyllost k žaludečním vředům.

V taxonomii živých tvorů na takové problémy se zařazováním nenarazíme. Neexistují žádná „nezařaditelná“ zvířata. Držíme-li se nad úrovní druhu a zabýváme-li se jen dnešními zvířaty (nebo druhy jakéhokoli „řezu“ historií), nemůžeme narazit na žádné podivné přechodné formy. Setká-li se evolucionista s něčím takovým, řekněme třeba s něčím, co vypadá přesně napůl cesty mezi savcem a ptákem, může si být jistý, že to nutně musí být buď savec, nebo pták. Přechodný vzhled musí být jen zdánlivý. Nešťastný knihovník se na žádnou takovou duševní posilu spolehnout nemůže. Některá kniha může naprosto klidně náležet zároveň do biologického a historického oddělení.“

(Richard Dawkins, *Slepý hodinář*)

S trochou nadsázky můžeme říci, že předmětem našeho kurzu bude hledání odpovědí, proč knihovníci na rozdíl od zoologů se potýkají s přechodnými články a překryvy zejména v katalogizační teorii a praxi, a také snaha ukázat, jak si s tím knihovníci umějí poradit. V této úvodní kapitole se pokusíme o nejobecnější vysvětlení uvedeného problému, na které budeme v dalších přednáškách stále narážet.

O jaké překryvy se jedná? Jednak jsou to překryvy v typologii dokumentů. Pravidla AACR2 rozlišují jednotlivé druhy dokumentů, pro které stanovují určitá pravidla popisu. K těmto dokumentům patří například tištěné knihy, pokračující zdroje (např. seriály), zvukové záznamy, videozáznamy, mapy, elektronické zdroje. Katalogizátor má zařadit dokument pod určitý druh a ke katalogizaci užít příslušnou kapitolu pravidel. Kam zařadit například elektronickou knihu, tedy dokument, který vykazuje všechny známky knihy, ale je dostupný například ve formátu pdf prostřednictvím internetu? Je to kniha nebo elektronický zdroj? Odpověď je jednoduchá: je to kniha s aspekty elektronického zdroje a pro její popis je třeba užít pravidla platná pro knihy kombinovaná s pravidly pro popis elektronických zdrojů. Vezměme si například časopis, který vychází pro potřeby nevidomých namluvený nějakým interpretem na CD. Je to časopis? Nebo je to zvukový dokument? V tomto případě platí totéž, co v případě předchozím – jde o časopis s aspekty zvukového záznamu. Co dokument formátu MP3, který vykazuje charakteristiky zvukového záznamu a elektronického zdroje? V tomto případě půjde o zvukový záznam s aspekty elektronického zdroje. Ačkoliv knihovník vždy musí zvolit hlavní druh dokumentu, zůstává pravdou, že musí zohlednit i charakteristiky platné pro jiný dokument – druhy dokumentů se překrývají.

Další překryvy nastávají ve chvíli, kdy chceme vystihnout věcný obsah dokumentu a zařadit ho určité kategorie. Vezměme si například diplomovou práci obhájenou na KISK MU "Fenomén úzkosti z knihoven v akademickém prostředí". Do jaké hlavní kategorie spadá? Do psychologie (úzkost)? Do

knihovnictví (knihovny)? Do vysokoškolského vzdělávání (akademické prostře dí)? V tomto případě bych si dovolil za hlavní kategorii zvolit psychologii a knihovnictví a vysokoškolské vzdělání považovat za kategorie sekundární, jakkoliv jde o práci obhájenou pro obor informační studia a knihovnictví. Máme tu tři věcné oblasti, o kterých publikace je – tyto oblasti se překrývají.

Naproti tomu v zoologii k takovýmto překryvům nedochází. Není možné zařadit jedno zvíře mezi bezobratlé a obratlovce. Proč tomu tak je?

Zkusme tedy porovnat, v čem se liší zoologie, která podle Dawkinse problémy s přechodnými články a překryvy nemá (ačkoliv méně dogmatický zoolog by si to možná tvrdit netroufal), od knihovní a informační vědy, do které spadá problematika katalogizace.

Předně je třeba říci, že jak zoologie, tak knihovní a informační věda jsou vědy. Co je věda? Je to způsob lidského poznání, který je charakteristický důrazem na metodologii, tedy důrazem na kontrolovatelnost postupů, jakými se k poznatkům dospívá. To, co je pro jakýkoliv způsob poznání typické, je to, že má subjekt-objektový charakter, že tedy můžeme odlišit toho, kdo poznává a ví, od toho, co dotýčný poznává a ví. Předpokládá se také, že je poznání sdělitelné, tedy že poznatky jednoho subjektu mohou být předány subjektu druhému. Stručně tedy nyní k tomu, kdo je poznávajícím subjektem, co je objektem, a k čemu slouží komunikace.

Subjekt

Subjektem je individuum, konkrétní člověk. Člověk jako jedinec pohybující se v určitém přírodním a společenském prostředí je determinován ze dvou stran. Primární determinace je determinace přirozená (biologická). Člověk dědí po svých rodičích genetickou výbavu, která podmiňuje jeho bytí jednak na obecné úrovni, jednak na úrovni individuální. Na obecné úrovni získává člověk od svých rodičů příslušnost k lidskému druhu (v aristotelském pojetí jde o absolutně neměnnou přirozenost, v evolučně ontologické interpretaci o přirozenost neměnnou relativně s ohledem na proměnlivost lidské společnosti a kultury). Na úrovni individuální dědí určité vrozené vlastnosti, které jej odlišují od jiných lidí, aniž by cokoli ubíraly na jeho lidství. Obecná biologická determinace je esenciální (určuje člověka v jeho bytí člověkem), individuální biologická determinace je akcidentální (určuje, jakým člověkem je).

Sekundární determinace je založena na specifickém způsobu lidského poznávání a je vždy akcidentální. Člověk je formován jednak určitým přírodním prostředím, jednak společenstvím jiných lidí, ve kterém žije. Na základě této sekundární determinace si člověk osvojuje určité dovednosti, poznatky a zásady.

Na základě biologické determinace esenciální i akcidentální a sekundární determinace přírodním a společenským prostředím se vytváří jedinečný endocept každého lidského individua. Ten pak podmiňuje přístup každého jednotlivce k realitě.

Je pravděpodobné, že mezi člověkem, který se rozhodl věnovat zoologii, a tím, kdo zvolil knihovní a informační vědu, existují rozdíly. Pro knihovního a informačního vědce bude zřejmě charakteristická větší záliba v nepřímé komunikaci, a tedy i vyšší míra determinovanosti sociokulturním prostředím. Je to dáno oblastí, ve které se pohybují. Zatímco **zoolog specialista** podle *Národní soustavy povolání* "řídí a metodicky usměrňuje odborné činnosti spojené s chovem cizokrajných, ohrožených nebo vzácných zvířat v zoologických zahradách a obdobných specializovaných zařízeních (zookoutky, záchranné, zájmové a komerční chovy)", **knihovník specialista** "zajišťuje komplexní knihovnicko-

bibliografické, referenční a informační služby uživatelům v knihovnách s celostátní působností, zpracovává celostátní koncepce, plány a programy v předmětné oblasti", **knihovník specialista katalogizátor** pak "vykonává náročné specializované práce v oblasti jmenné a věcné katalogizace a systémově koncipuje a koordinuje katalogizační praxi."

Proto se liší požadavky na vzdělání těchto profesionálů. Podle *Národní soustavy povolání* přípravu na pozici zoologa specialisty

*„Poskytuje **magisterský studijní program v oboru zoologie**. Jinou alternativu představuje magisterský studijní program v oboru zootechnika, bakalářský studijní program v oboru zootechnika, magisterský studijní program v oboru veterinární lékařství, bakalářský studijní program v oboru zoologie a bakalářský studijní program v oboru veterinární hygiena a ekologie.“*

Požadavky na vzdělání knihovníka specialistu katalogizátora vymezuje *Národní soustava povolání* takto:

*„Nejvhodnější **přípravu** pro tuto pozici poskytuje **magisterský studijní program v oboru informační studia a knihovnictví**. Jinou alternativu představuje magisterský studijní program v oboru systémové inženýrství a informatika, magisterský studijní program ve skupině oborů informatické obory, magisterský studijní program ve skupině oborů publicistika, knihovnictví a informatika, magisterský studijní program ve skupině oborů pedagogika, učitelství a sociální péče, magisterský studijní program ve skupině oborů filozofie, teologie, magisterský studijní program ve skupině oborů obory z oblasti historie, magisterský studijní program ve skupině oborů teorie a dějiny umění, magisterský studijní program v oboru ekonomika a management, magisterský studijní program ve skupině oborů sociální vědy a magisterský studijní program v oboru kvantitativní metody v ekonomice.“*

Objekt

Objekty, se kterými se člověk setkává, jsou dvojího druhu. Jednak jde o předměty, které vznikly bez zásahu člověka a lidské společnosti a které můžeme nazvat objekty přírodními, jednak jsou to předměty vytvořené člověkem, kterým můžeme říkat objekty sociokulturní. Sociokulturní objekty lze rozdělit do dvou kategorií. První kategorii tvoří předměty, které primárně slouží k jiným účelům než k lidské komunikaci a které mají znakový charakter pouze sekundárně.

Do druhé kategorie patří předměty, které mají za primární cíl informovat a které primárně fungují jako znaky.

Je třeba předeslat, že zatímco přírodní objekty mají obvykle charakter individuí, tedy celků, které jsou něčím víc než souhrnem svých částí, sociokulturní objekty jsou tzv. agregáty individuí, tedy celky, které nepřesahují souhrn svých částí. To je důležité pro pochopení toho, proč v knihovní a informační vědě dochází k přechodným článkům a překryvům.

S různými druhy objektů se člověk setkává jednak v běžném životě na předvědecké úrovni, jednak je činí předmětem specifického způsobu poznávání – vědy. Vědy se liší na základě toho, na jaké typy objektů zaměřují svoji pozornost a prostřednictvím jakých metod tak činí. Přírodními objekty se zabývají přírodovědecké disciplíny, které na základě úrovně abstrakce můžeme dělit na empirické obory (fyzika, chemie, biologie, antropologie), matematické disciplíny a metafyzické vědy (filosofie přírody, kosmologie). Sociokulturními objekty se zabývají vědy technické, humanitní, společenské a kulturní. Podle úrovně abstrakce je můžeme dělit na jedné straně na empirické a kvantitativní, na druhé straně na filosofické. Specifický okruh věd, které se zabývají sociokulturními objekty, tvoří

disciplíny, které se zaměřují na objekty primárně znakového charakteru (patří k nim například sémiotika, teorie a dějiny umění nebo informační věda).

Každá věda vychází z určitých předpokladů, které souvisí jak s určitým předvědeckým poznáním, tak s určitou filosofickou koncepcí. Tyto předpoklady se pak odrážejí na způsobech, jakým daná věda přistupuje k předmětu svého zkoumání (na metodologii). V rámci jedné disciplíny (tedy oboru, který má stejný předmět zkoumání) se mohou vyskytovat různé směry (paradigmata), které se vzájemně neshodují v přístupu k objektu zkoumání.

Rozdíl mezi zoologií a informační vědou tedy spočívá v tom, že zatímco zoologie se zabývá objekty přírodními, knihovní a informační věda se zaměřuje na objekty sociokulturní, a to takové, které mají primárně znakový charakter.

Komunikace

Komunikace je způsob, jakým si lidé sdělují své poznatky o přírodních i sociokulturních objektech na předvědecké i vědecké úrovni. Komunikace je základní faktor sociokulturní determinace člověka. Možnost komunikace je podmíněna existencí nástroje schopného přenášet informace – jazyka. Z hlediska prostoru ji můžeme dělit na přímou a nepřímou, z hlediska času na horizontální a vertikální. Horizontální komunikace může být přímá nebo nepřímá. Přímá horizontální komunikace se odehrává mezi lidmi, kteří spolu sdílí relativně stejný prostor i čas. Nepřímá horizontální komunikace předpokládá shodu v časovém horizontu, prostorová vzdálenost je překonávána prostřednictvím komunikačních médií. Vertikální komunikace je vždy nepřímá a probíhá mezi lidmi, kteří spolu nesdílí společný čas (a tedy ani prostor). To, co sdílí s jednotlivými účastníky společný prostor i čas je médium, které překonává časoprostorovou propast.

V rámci socializace je člověk vystaven nejprve účinkům přímé horizontální komunikaci (v rodině a postupně v širších společenstvích), později také komunikaci nepřímé, a to jak horizontální se současníky, tak vertikální s předky. Nepřímá komunikace probíhá prostřednictvím informačních objektů, tj. objektů znakového charakteru, které zastupují objekty jiné. Díky komunikaci si může člověk s ostatními lidmi vyměňovat informace o objektech, které zná z přímé zkušenosti, ale i o objektech, se kterými přímou zkušenost nemá.

Zoolog je vědec, který komunikuje o přírodních objektech pomocí znakových informačních objektů, a to prostřednictvím přímé i nepřímé komunikace. Knihovní a informační vědec je vědec, který komunikuje o znakových informačních objektech pomocí jiných znakových informačních objektů jak přímo, tak nepřímo. Katalogizátor vytváří znakové informační objekty o znakových informačních objektech a komunikuje nepřímo prostřednictvím bibliografických a katalogizačních záznamů.

Zoologie a knihovní a informační věda

Zoologie je přírodní věda zabývající se přírodními jsovcy, které mají charakter individuí.

Knihovní a informační věda je věda zabývající se sociokulturními jsovcy primárně znakového charakteru, které můžeme považovat za agregáty individuí.

Každý znakový objekt je zároveň materiální věcí. Pokud je agregátem individuí, znamená to, že jde o homogenní celek ve slabším slova smyslu – jeho části mohou být pojímány jako samostatné

informační objekty a zároveň soubory informačních objektů mohou být pojímány jako samostatné informační objekty.

Protože má informační objekt znakový charakter, odkazuje k nějaké jiné části reality (může jít o skutečnost i fikci), může být o libovolné části reality – v jednom informačním objektu se mohou sejít odkazy na výseky reality, které se od sebe značně liší.

To je důvod, proč v knihovní a informační vědě se potýkáme s překryvy a přechodnými články, což může vést až k tomu, že knihovníci trpí žaludečními vředy

Předmět kurzu

O co nám půjde? Abychom to lépe pochopili, je možné se zamyslet nad významy slov, které tvoří název tohoto kurzu.

- **Sémantický** – vztahující se k sémantice, zabývající se vztahem mezi znaky a významy. (Sémantika – disciplína, která zkoumá vztahy mezi znaky a jejich významy.)
- **Aspekt** – hledisko, úhel pohledu.
- **Katalogizace** – *Jmenný a věcný popis dokumentů, někdy chápaný úžeji pouze jako jmenný popis dokumentů, jindy obecněji jako tvorba katalogizačních záznamů pro různé druhy katalogů a jejich organizace.* (TDKIV)

Na základě takto zjištěných významů slov můžeme předběžně konstatovat, že v našem předmětu půjde o zkoumání jmenného a věcného popisu dokumentů ze sémantického hlediska, tedy z hlediska vztahu mezi znaky a jejich významy. Bude nás zajímat, jaké objekty jsou předmětem katalogizace a jak se k nim vztahují jednotlivé údaje bibliografického záznamu. Obsahem budou základní dokumenty týkající se katalogizace různé úrovně abstrakce a budeme se rovněž zabývat některými poznatky z obecné sémantiky. Co konkrétně budeme probírat?

- Katalogizační pravidla AACR2
- Základy výměnného formátu MARC 21
- Funkční požadavky na bibliografické záznamy (FRBR)
- Základní poznatky obecné sémantiky

Seznam základní literatury vhodné k prostudování

- IFLA. *Funkční požadavky na bibliografické záznamy*. Překlad Ludmila Celbová. Praha: Národní knihovna České republiky, 2002. iii, 117 s. ISBN 80-7050-400-5. Dostupné také z: <http://archive.ifla.org/VII/s13/frbr/frbr-cs.pdf>
- IFLA. *Ustanovení mezinárodních principů katalogizace* [online]. 2009, [cit. 2011-09-02]. Dostupný z WWW: http://www.ifla.org/files/cataloguing/icp/icp_2009-cs.pdf
- STODOLA, Jiří. *Katalogizace dokumentů pro zrakově postižené se zaměřením na elektronické knihy: (podle AACR2 a MARC 21)*. 1. vyd. Brno: Tribun EU, 2011. 57 s. Knihovnička.cz. ISBN 978-80-7399-251-4.

Otázky k zamyšlení

- Jaké další překryvy druhů dokumentů dokážete vyjmenovat?
- Jaké další překryvy obsahu dokumentů můžete vyjmenovat?
- Proč je biologická determinace člověka primární, zatímco kulturní determinace je sekundární?
- Proč předpokládáme, že knihovník bude více determinován kulturním prostředím než zoolog?
- Jak dělíme objekty, se kterými se člověk setkává?
- Jak dělíme sociokulturní objekty?
- Podle jakých kritérií rozlišujeme různé typy komunikace?
- Jaký typ komunikace převládá v činnosti knihovníka?

Vztah teorie a praxe v oblasti katalogizace

Člověk obvykle nedělá něco pro nic za nic. Na otázku *proč* se něčím zabýváme, můžeme dostat přibližně dvě odlišné odpovědi: můžeme odpovědět, že nás daná problematika zajímá, že nás baví, že o ní chceme vědět co nejvíce, nebo můžeme říct, že chceme daný předmět poznat proto, abychom získali užitečné informace k dosažení nějakého dalšího cíle. V prvním případě nás problematika zajímá pro ni samotnou, ve druhém případě nás zajímá vzhledem k něčemu dalšímu. Právě podle tohoto kritéria dělí Aristoteles vědy na **teoretické**, jejichž cílem je poznání samotné, **praktické**, které mají vést k nějakému jednání, a **produktivní** (poietické), které vedou k tvůrčí činnosti mající za výsledkem nějaký hmotný artefakt.

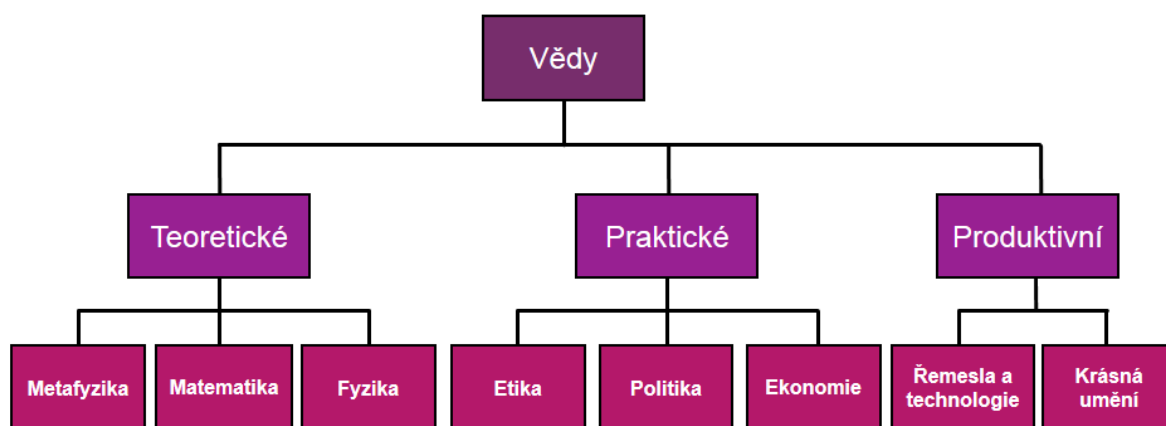

Schéma 2.1 Dělení věd

Poznání je činnost, kterou se mění **subjekt** poznání (nabývá nějakých znalostí), jednání je činnost, která se projevuje navenek a má vést k **zdokonalení subjektu** (například když člověk jí, konzumuje tím určité objekty a zároveň získává potřebné živiny), tvoření je činnost, která se projevuje vznikem nějakého nového objektu (člověk ze dřeva vyrobí například stůl). Cílem teoretických věd je **poznání pro poznání**, cílem praktických věd je poznání za účelem **jednání** a cílem produktivních věd je **poznání za účelem tvoření**. Objektem poznání katalogizace jsou **informační objekty**, subjektem, který poznává a tvoří je **katalogizátor**, produktem jsou bibliografické a katalogizační záznamy. Katalogizace je **praktická činnost** vytváření bibliografických záznamů; postupně se začíná rozvíjet po teoretické stránce, můžeme ji proto nyní označit také za **produktivní vědu**.

Teoretizace problematiky katalogizace

Katalogizace od počátku byla rozvíjena jako praktická činnost, která nevyžadovala příliš teoretického poznání, avšak zejména od 90. let minulého století se rozvíjí i po teoretické stránce. Teorie katalogizace je právě příkladem teoretické vědní disciplíny, jejíž předmět a cíle jsou závislé na potřebách praktického oboru, praktické činnosti – katalogizace samotné (ostatně to je případ i informační vědy jako takové). Mezi důvody, které vedly k potřebě konstituce teoretické vědy o katalogizaci, můžeme jmenovat následující:

- snaha o mezinárodní spolupráci v oblasti katalogizace, která vyvolala požadavek standardizace katalogizační činnosti
- rozvoj informačních technologií a s ním spojená možnost vzájemného sdílení katalogizačních záznamů
- vznik nových dokumentů a médií
- orientace na uživatele
- snaha o vytvoření standardů použitelných pro všechny paměťové instituce

Tyto cíle vedly k postupné „teoretizaci“ problematiky katalogizace. Prvním z hnacích motorů byla snaha o mezinárodní spolupráci. V roce 1961 dochází k prvnímu formulování univerzálních zásad katalogizace, jehož výsledkem jsou tzv. **Pařížské principy** ([Paris principles](#)). V roce 1969 dochází v Kodani ke schůzce katalogizátorů, kde byly dohodnuty zásady, které vedly k obecným standardům pro katalogizaci *International Standard Bibliographic Description* ([ISBD](#)).

Další impulz představoval rozvoj informačních technologií a nových médií schopných zprostředkovávat informace. Postupně se rozvíjí mezinárodní výměnné formáty katalogizačních záznamů (UNIMARC, [MARC 21](#) aj.). To vyvolalo další potřebu teoretického výzkumu zásad katalogizace. V roce 1990 dochází ke schůzce ve **Stockholmu**, kde byla formulována potřeba vytvoření základního standardu pro minimální funkčnost bibliografických záznamů z uživatelského hlediska. Výsledná studie [FRBRer](#) schválená v roce 1997 představuje první ryze teoretické uchopení problematiky katalogizace. Dochází k zavedení pojmu bibliografického univerza. Na základě FRBR pak byly vytvořeny nové základní [zásady katalogizace](#). Na FRBR navazuje studie [FRAD](#) (*Functional Requirement for Authority Data*), která modeluje autoritní údaje (formalizované údaje osob, korporací, předmětových hesel apod.).

Ukazuje se však, že vzhledem k jejímu zaměření na knihovny postrádá studie FRBR dostatečnou obecnost, aby mohla být použitelná i pro ostatní paměťové instituce (archivy, muzea). Proto začala práce na objektivě orientovaném modelu FRBR ([FRBRoo](#)), který je inspirován standardy přijatými v oblasti muzejnictví ([Conceptual Reference Model](#) – CRM). Tyto teoretické nástroje se pak postupně odráží v úpravách konkrétních katalogizačních pravidel (AACR2) a výměnných formátů (MARC 21).

Hlavním důsledkem teoretizace katalogizace je odklon od **apriorního budování katalogizačních pravidel** a příklon k objektům katalogizace - **k bibliografickému univerzu**. Katalogizační pravidla jsou přizpůsobována popisovaným objektům, nikoliv naopak.

Vývoj katalogizačních standardů u nás

Teoretické prohlubování katalogizace můžeme pozorovat i na vývoji katalogizačních pravidel v České republice. V současné době jsou u nás důsledně užívána katalogizační pravidla AACR2 (v roce 2015 se přejde na nová pravidla RDA). Anglo-americká pravidla jsou výsledkem rozvoje tzv. **anglo-americké katalogizační instrukce**, která byla publikována v roce 1908, a mezinárodních standardů, které postupně vznikaly (principy katalogizace 1961 a 2003, ISBD – od r. 1974, FRBR – 90. léta 20. století). Vedle anglo-americké instrukce existovala ještě tzv. **pruská katalogizační instrukce** a **sovětská katalogizační instrukce**, na jejichž základě byla vytvářena původně i česká katalogizační pravidla, než NKP rozhodla přejít na AACR2. Stručný přehled vývoje katalogizačních pravidel u nás, můžeme rozdělit do dvou fází: vytváření vlastních katalogizačních pravidel založených na pruské (popř. sovětské) katalogizační instrukci a vytváření českých interpretací k pravidlům AACR2. V následující

fázi dojde k přechodu na nová katalogizační pravidla RDA (*Resource Description and Access*), což sebou rovněž ponese nutnost vytvářet české interpretace.

Vlastní katalogizační pravidla založená na pruské s sovětské instrukci

Zde je stručný přehled vývoje katalogizačních pravidel u nás od období první republiky až po 90. léta 20. století:

- 1921 Zdeněk Václav Tobolka: Pravidla, jimiž se řídí budování abecedního seznamu jmenného
- 1925 Jaromír Borecký: Pravidla katalogu základního (lístkového abecedního seznamu jmenného) s dodatkem popisu spisů drobných
- 1950 Prozatímní pravidla abecedního seznamu jmenného
- 1959 Miroslav Nádvorník a kolektiv: Pravidla jmenného katalogu
- 1960 Pravidla jmenného katalogu pro střední a menší knihovny
- 1964 ČSN 01 0195 Bibliografický (dokumentační) a katalogizační záznam
- 1969 Miroslav Nádvorník a kolektiv: Pravidla jmenného katalogu (2. opr. a dopl. vyd.)
- 1971 František Horák, Emma Urbánková, Bedřiška Wižďálková: Speciální pravidla pro popis starých tisků, prvotisků a rukopisů
- 1972 Hana Vodičková a kolektiv: Pravidla jmenného záznamu speciálních dokumentů a analytického popisu
- 1988 ČSN 01 0168 Tvorba jmenného záhlaví
- 1992 ČSN 01 01 95 Bibliografický záznam

Záznam dle ČSN 01 01 95

- LASENIC, Pierre de
Tarot. Klíč k iniciaci. [Autor:] Pierre Lasenic. Kresby karet a symbolů Vladislav Kužel. P., Trigon, t. Tiskařské závody, Čelákovice 1994. 238 s., obr., tab. Brož. – „Ametyst.“ – Obálka Vladimír Zadrobílek. – Faksimile 1. vyd. – Ilustr. tit.lis

Přechod na AACR2

V 90. letech dochází ke snaze o přizpůsobení se světovým trendům v katalogizaci. Vlastní pravidla jsou nejprve přizpůsobena ISBD, posléze se přechází k interpretaci anglo-amerických pravidel.

- 1993-1998 české překlady ISBD
- 1994 český překlad AACR2R
- 1996 české interpretace AACR2

Rozhodující vliv na AACR2 mají zejména mezinárodní standardy ISBD, jejichž cílem je

- všeobecná srozumitelnost záznamu
- výměna záznamů z různých zdrojů a mezi různými zeměmi
- převod záznamu do strojem čitelné podoby

Obsahem ISBD je

- specifikace údajů

- stanovení pořadí údajů
- stanovení interpunkce mezi údaji

Záznam dle ISBD

- LASENIC, Pierre de
Tarot : klíč k iniciaci / Pierre Lasenic; kresby karet a symbolů Vladislav Kužel. -- Praha : Trigon, 1994 (Čelákovice : Tiskařské závody). -- 238 s. : obr., tab.; 23 cm. -- (Ametyst). -- Obálka Vladimír Zadrobílek. -- Faksimile 1. vyd. z r.1940. -- Ilustr. tit. list.
ISBN 80-85320-42-8 (brož.)

Přechod na RDA (Resource Description and Access)

Tato katalogizační pravidla navazují na AACR2. Jsou vytvořena na základě FRBR a FRAD. V USA se používají od roku 2010. V České republice se začnou používat od roku 2015.

Otázky k zamyšlení

- Podle jakých kritérií dělil Aristoteles vědy?
- Jakým typem vědní disciplíny je teorie katalogizace?
- Jaké jsou důvody pro prohlubování zájmu o teoretické otázky spojené s katalogizací?
- Jaký trend sebou teoretizace katalogizace přináší?
- Jaké základní katalogizační instrukce znáte?
- Jaké jsou fáze vývoje katalogizačních pravidel u nás?
- Jak se liší záznam podle ČSN 01 01 95 a podle ISBD?

Ontologie

Katalogizace patří k produktivním vědám. Jde o vytváření bibliografických a katalogizačních záznamů. Bibliografický záznam můžeme definovat jako **soubor údajů** (znaků), které referují k určitým objektům. Mezi údaji bibliografického záznamu a objekty, které jsou jimi označeny, existuje **sémantický vztah**. Dříve než se budeme zabývat objekty katalogizace, tedy **knihovnickou ontologií** (bibliografickým univerzem), stručně pojednáme o tom, jaké objekty můžeme najít ve světě (univerzu) vůbec, zmíníme se tedy okrajově o **ontologii filosofické**.

V zásadě lze říci, že na světě lze najít jsoucna dvou typů. Jsoucna svébytná, samostatná a jsoucna nesvébytná, závislá. Prvnímu typu říkáme **substance**, druhému **akcidenty** (vlastnosti). Specifickým typem vlastností jsou vztahy. Substance spolu se svými vlastnostmi a vzájemnými vztahy se mohou slučovat do tzv. **nevlastních jsoucen – agregátů**, které lze sice pojímat jako určité homogenní jednotky, nicméně pouze v oslabeném slova smyslu.

Empirická individua

Individuum je svébytná jednotka, systém, který jako celek je víc než souhrn svých částí. Jde o věc rozlehlou v prostoru a mající jasné ohraničení od ostatních hmotných jsoucen – jedná se tedy o **těleso**. Typickým individuem je konkrétní člověk, například Petr. Petra jako individuum pojmáme se všemi jeho vlastnostmi, které mu náleží (s jeho výškou, hmotností, barvou očí a vlasů, intelektem, charakterem). Individuum se všemi jeho vlastnostmi nazýváme **individuem empirickým**. Empirické individuum se skládá z určitých částí, ale pouze takových, která vznikají v rámci vzniku a vývoje individua. Takové části nazýváme "**vlastními částmi**". Jednota empirických individuí je podstatná a v přírodě se vyskytuje ve větší či menší míře – je stupňovaná.

Stanislav Sousedík v knize *Identitní teorie predikace* definuje empirické individuum takto:

„x je empirické individuum, jestliže 1) x je těleso, 2) každá část tohoto x je jeho část vlastní, a 3) neexistuje y takové, že x je pravou a vlastní částí y.“

První podmínka odlišuje individuum od nesoudržného jsoucna, druhá od agregátu, třetí od toho, aby individuum tvořilo část jiného individua (organismus – člověk není částí superorganismu – Gaia).

Obrázek 3.1

Absolutní individuum

Když pojmáme individuum abstraktně, je třeba rozlišit individuum jako nositele vlastností (budeme jej nazývat **individuem-substancí**) a samotné vlastnosti (budeme je nazývat **individui-akcidenty**), které jsou individuem-substancí nesený. Petr jako individuum-substance není určen svou výškou (ta se v průběhu jeho života může měnit), ale jeho výška je jeho nahodilou vlastností (akcidentem). Petr jako substance má pasivní schopnost mít určitou výšku, tato schopnost je vymežována konkrétním akcidentem výšky. Jako substance zůstává Petr se sebou identický v průběhu celého svého života – od početí do smrti – jeho vlastnosti se však mění. V abstraktním pojetí nazýváme individui jak substance, tak akcidenty (nazýváme je **absolutními individui**).

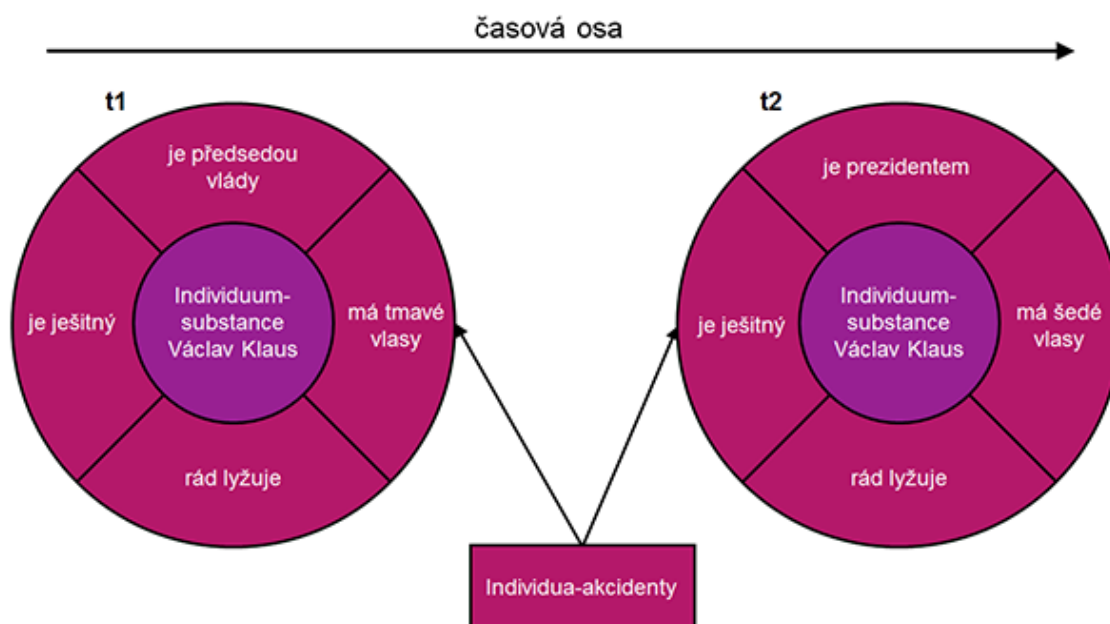

Schéma 3.1 Individua-substance a individua-akcidenty

Absolutní individua mohou mít existenci **aktuálně reálnou** (jsou skutečně jsoucí – Václav Klaus, Klausovo bytí českým prezidentem), **potenciálně reálnou** (mohou být skutečně jsoucími, ale nejsou – syn Václava Havla, Schwarzenbergovo bytí českým prezidentem) a toliko **intencionální** (pomyslnou) – (nemohou být skutečně jsoucími, ale mohou být myšleny – vodník, kulatost čtverce).

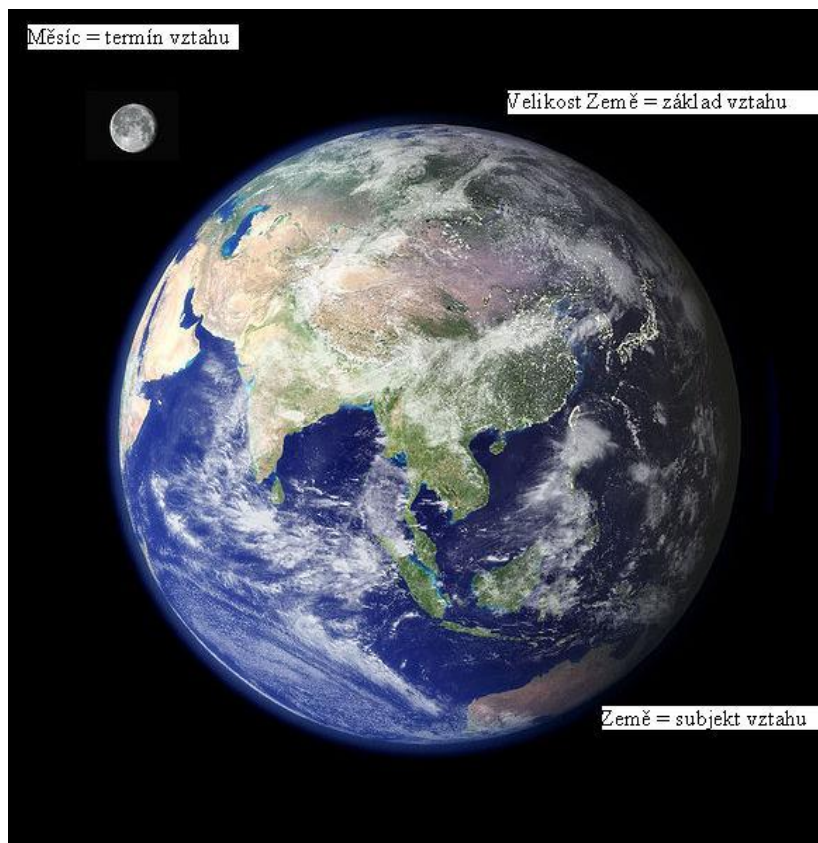

Kostýmní návrh od Nikoláše Alše

Obrázek 3.2

Vztahy

K akcidentům patří vztahy. Od jiných akcidentů se liší tím, že je individuum má nikoliv absolutně, ale s **ohledem na něco jiného**. Vztah má tři části – **subjekt** vztahu, tedy individuum, které je vztahem vymezováno, **termín** vztahu – tedy věc, ke které se individuum vztahuje a **základ** vztahu, tedy to, co musí subjekt mít, aby vztah mohl existovat. U vztahu Země > Měsíc je Země subjektem vztahu, Měsíc je termínem, > je samotný abstraktně chápaný vztah, základem vztahu je pak konkrétní velikost Země, která působí daný vztah. Celý vztah je **akcidentem**, protože subjekt „Země“ je vymezován akcidentem „být větší než Měsíc“.

Obrázek 3.3 Vztah Země a Měsíce

Pokud jsou všechny nezbytné části vztahu reálné a od sebe odlišné, hovoříme o **reálných kategoriálních vztazích**. Reálný kategoriální vztah:

Václav Klaus je otec Václava Klause mladšího.

Pokud je nějaký člen vztahu toliko intencionální, je celý vztah **intencionální**. Intencionální kategoriální vztah:

Ferda Mravenec je chytřejší než Brouk Pytlík.

Pokud je subjekt vztahu totožný se vztahem, jedná se o vztah **transcendentální**. Transcendentální vztah může být **reálný** nebo **intencionální** podle podmínek reálnosti a intencionálnosti vztahu.

Reálný transcendentální vztah:

Substance se má k akcidentu jako látka k formě. (Substance se vztahuje sama sebou k akcidentu jako možnost ke svému uskutečnění).

Intencionální transcendentální vztah:

Duše Ferdy Mravence se má k tělu Ferdy Mravence jako podstatná forma k první látce. (Tělo Ferdy Mravence je zaměřeno k duši Ferdy Mravence jako potence k uskutečnění).

Agregáty

Dalším typem věcí jsou agregáty. Podobají se individuím tím, že se rovněž skládají z různých částí, tyto části však **nejsou vlastními částmi agregátu**, to znamená, že mohou vznikat mimo rámec agregátu. To, co pojí části agregátu je **vztah**, který každá část má k určitému **cíli**. Například skupina

účastníků předmětu VIKBB37 je agregát, který pojí vztah k cíli předmětu – dozvědět se něco o obecné sémantice, FRBR a AACR2. Každý člen tohoto agregátu se vztahuje vztahem R k tomuto cíli. Tento cíl je **jednotícím poutem** soudržnosti agregátu. Jednota agregátů není podstatná, ale akcidentální (nahodilá).

Reálné agregáty

Reálný agregát, tedy skutečná skupina, která se sejde toho a toho dne na přednášce, je se sebou identický tehdy, když má všechny své části stejné. Sejde-li se 12 lidí s cílem věnovat se VIKBB37, ale po hodině dva lidé odejdou, vznikne jiný agregát, než byl ten původní.

Intencionální agregáty

Naopak, když pojímáme agregát abstraktně, postačí nám cíle, za jejichž účelem byl agregát vytvořen, ale i ten přisuzujeme agregátu spíše jako celku, nikoliv každé jeho části (obměna částí při tom není důležitá, všechny části se dokonce nemusí vztahovat k jednomu cíli).

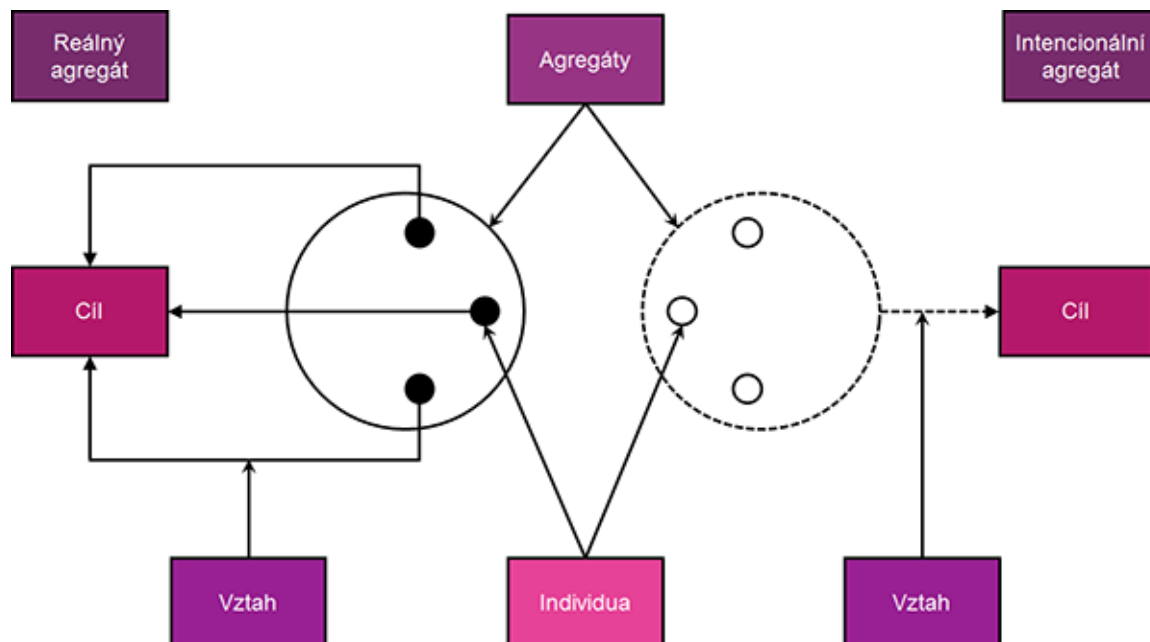

Schéma 3.2 Reálné a intencionální agregáty

Agregáty skládající se z individuí jsou **jednoduché**, můžeme rozlišit i agregáty **složené**, které jsou tvořeny z jiných agregátů. Agregát skupina VIKBB37 působí jako součást předmětové skladby KISK, všechny předměty spojuje společný cíl – výuka knihovni a informační vědy. KISK jako agregát je součástí agregátu FF. A tak dále.

Věci ve FRBR

FRBR rozlišuje na základě entitně-relačního modelu užívaného při tvorbě databází tři typy věcí, které jsou předmětem bibliografického popisu:

- entity;
- atributy;
- vztahy.

Entitou míní většinou buď to, co jsme v terminologii obecné sémantiky nazvali **absolutním individuem**, nebo to, co jsme označili jako **agregát**. Například entita-osoba je individuem-substancí, entita-místo je individuem-akcidentem, entita-korporace je agregátem. Entity mohou být **reálné** (osoby, korporace, provedení, jednotka, objekt), ale také **intencionální** – dílo, vyjádření, pojem.

Atributy jsou pak vlastnosti (akcidenty) toho, co FRBR nazývá entity, obecná sémantika pak individua či agregáty. Atributem osoby i korporace je například jejich jméno.

Vztahy ve FRBR a v obecné sémantice jsou totožné. Skládají se ze **subjektu** (entity), **termínu** (jiné entity) a **základu** – vlastnosti entity, která je subjektem vztahu. Například entita-osoba „Jaroslav Durych“ (subjekt) se vztahuje k entitě-dílo „Služebníci neužiteční“ (termín) vztahem „být autorem“, protože entita-subjekt „Jaroslav Durych“ má tu vlastnost (základ), že je spisovatelem, který napsal dílo „Služebníci neužiteční“.

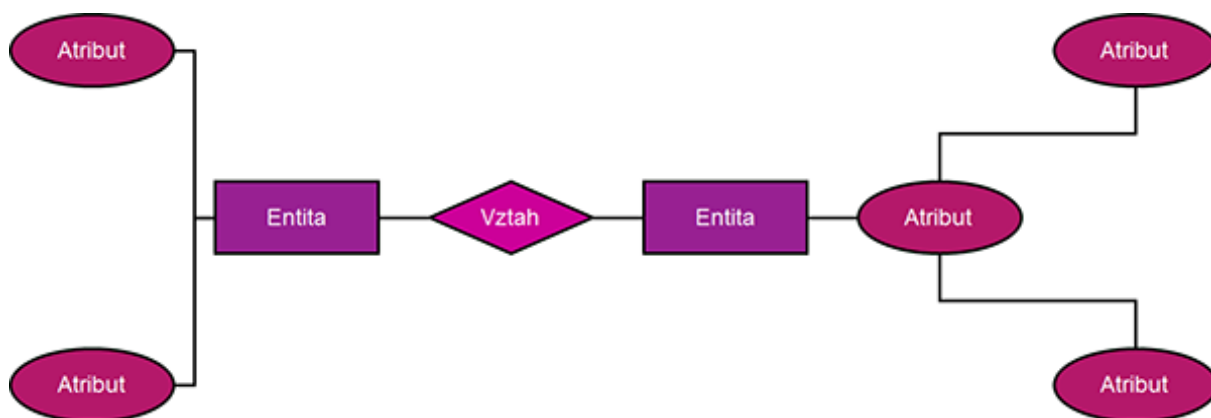

Schéma 3.3 Schéma Věcí ve FRBR

V bibliografickém universu můžeme podle FRBR najít tyto entity:

w	work	dílo
e	expression	vyjádření
m	manifestation	provedení
i	item	jednotka
p	person	osoba
cb	corporate body	korporace
c	concept	pojem
o	object	objekt
e	event	akce
pl	place	místo

Tab. 3.1 Entity dle FRBR

Otázky k zamyšlení

- Co odlišuje substanci od akcidentu?
- Dokážete uvést některé příklady substancí a akcidentů?
- Jaký je rozdíl mezi empirickým a absolutním individuem?
- Z jakých složek se skládá vztah?
- Jak se liší aktuální a potenciální existence?
- Jaký je rozdíl mezi reálnou a intencionální existencí?
- Jak se liší agregát od substance?
- Jak se liší reálný agregát od intencionálního?
- Co je to složený agregát?
- Jaké typy věcí rozlišuje FRBR?
- Jaké entity se ve FRBR vyskytují?

Entity

Entity jsou klíčové objekty katalogizace. FRBR rozlišuje entity tří typů. Prvním typem jsou entity, které jsou výsledkem umělecké nebo intelektuální činnosti:

- dílo,
- vyjádření,
- provedení,
- jednotka.

Tyto entity fungují jako subjekty predikace (je o nich vypovídáno), ke které dochází při tvorbě bibliografického záznamu. Bibliografický záznam je možno chápat jako soubor soudů, které sdělují cosi o katalogizované entitě. Soud se skládá ze subjektu (o čem je vypovídáno) a predikátu (to, co je o subjektu vypovídáno). Prostřednictvím bibliografického záznamu například vypovídáme o entitě provedení (subjektu), že má rozsah 300 stran (predikát) apod.

Druhým typem entit jsou ty, které jsou odpovědné za umělecký, intelektuální obsah entit prvního typu, za jejich výrobu, distribuci a správu. Jde o

- osoby,
- korporace.

Ke třetímu typu entit patří ty, které jsou předmětem entity dílo, tedy tím, o čem dílo je. Jde o

- pojem,
- objekt,
- akci,
- místo.

Zatímco entity prvního typu mohou být subjektem i termínem vztahu, entity druhého a třetího typu v bibliografickém záznamu figurují na místě termínu vztahu (v databázi autorit je ovšem samozřejmě můžeme považovat za subjekty a entity prvního typu za termíny).

Entity 1

Entity první skupiny jsou hierarchicky uspořádané jako rodové, druhové pojmy (včetně diferencí) a individua. *Dílo* a *vyjádření* jsou entity, které jsou ryze intencionální (nemateriální) a vyjadřují intelektuální či umělecký obsah díla. *Dílem* je například Dantova *Božská komedie* (má jako taková pouze intencionální existenci), vyjádřením je například její český překlad realizovaný Vladimírem Mikešem (jde rovněž o intencionální objekt). Tedy *dílo* (nejvyšší rod) + *realizace* (diference) = *vyjádření* (nejnižší rod).

Entity *provedení* a *jednotka* se naproti tomu týkají fyzické formy *díla* a *vyjádření*. Když k vyjádření přidáme konkrétní hmotné ztělesnění jako diferencí, získáme *provedení* - druhový pojem, který je již neodmyslitelně spjatý se svými materiálními podmínkami. *Vyjádření* (nejnižší rod) + *ztělesnění* (diference) = *provedení* (druh). *Provedením* je například Mikešův český překlad *Božské komedie*

vydaný v 2009 nakladatelstvím Academia. Jednotky jsou konkrétní individua jednoho *provedení* (druhu). K *provedení* jako druhovému pojmu přistupuje individuální diference, které se říká ve FRBR *ilustrace*. *Provedení* (druh) + *ilustrace* (individuální diference) = *jednotka* (individuum v širokém smyslu). *Jednotkou* je například konkrétní exemplář *Božské komedie* vydané v roce 2009 nakladatelstvím Academia, který vlastní knihovna FF MU a který má přírůstkové číslo 2570911899.

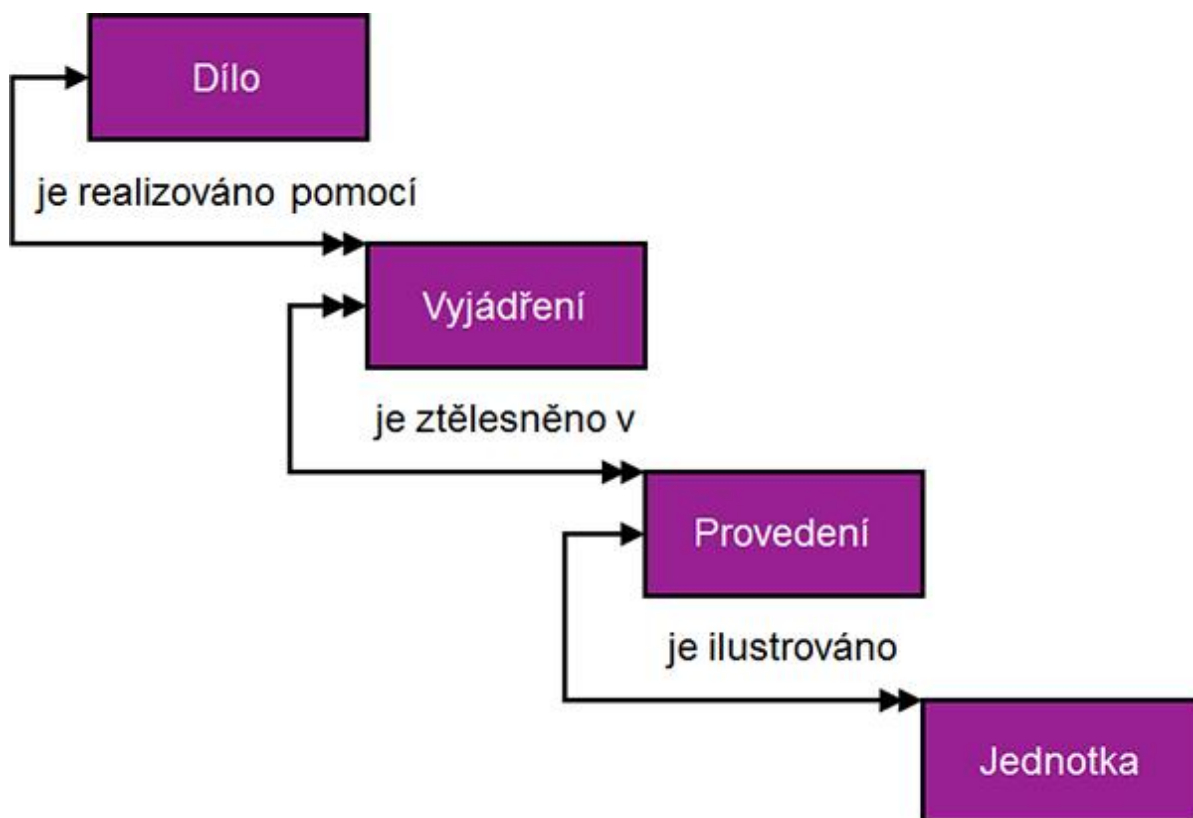

Schéma 4.1 Entity prvního typu

Platí, že předmětem bibliografického záznamu je *provedení* jako entita-druh. *Jednotky* jsou rozsahem *provedení*. *Vyjádření* a *dílo* jsou o *provedení* predikovatelné. Prostřednictvím *provedení* je *dílo* a *vyjádření* vypovídáno o *jednotkách*.

Božská komedie vydaná v roce 2009 nakladatelstvím Academia (provedení) je ztělesněním českého překladu Božské komedie pořízeného Vladimírem Mikešem (vyjádření).

Mikešův český překlad Božské komedie (vyjádření) je realizací Dantovy Božské komedie (dílo).

Dílo

Dílo je abstraktní entita. Reálně existuje vždy jen v určitých *jednotkách*. Formální způsob realizace je tím, co dělá z díla jeho jednotlivá *vyjádření*. Pokud však dochází ke značné modifikaci intelektuálního a uměleckého obsahu díla, je třeba považovat danou entitu za nové dílo – ne pouze za jeho *vyjádření*. Hranice mezi prostým *vyjádřením* díla a novým dílem není zcela ostrá. Revize, aktualizace, překlady apod. jsou *vyjádřeními* téhož díla. Rozsahem díla jsou všechny *jednotky*, které zachovávají stejný intelektuální obsah.

Příklady z FRBR

w1 Henry Gray: *Anatomy of the human body*

e1 text a ilustrace pro první vydání

e2 text a ilustrace pro druhé vydání

e3 text a ilustrace pro třetí vydání

...

w1 J. S. Bach: *The art of the fugue*

e1 skladatelova partitura pro varhany

e2 úprava pro komorní orchestr Anthony Lewise

...

w1 *Jules et Jim* (film)

e1 původní verze ve francouzském jazyce

e2 původní verze opatřená anglickými titulky

...

Pokud dojde k výrazným změnám intelektuálního a uměleckého obsahu, jako je tomu v parafrázích, adaptacích pro děti, parodiích, variacích na dané téma, převodu jednoho uměleckého žánru do druhého a podobně vznikají nová samostatná díla.

Příklady z FRBR

w1 John Bunyan: *The pilgrim's progress*

w2 anonymní adaptace *The pilgrim's progress* pro mladé čtenáře

...

w1 William Shakespeare: *Romeo and Juliet*

w2 film Franca Zeffirelliho *Romeo and Juliet*

w3 film Baze Lurhmannova *William Shakespeare's Romeo and Juliet*

Provedení je fyzická podoba vyjádření díla. Provedením je dokument (kniha, časopis, mapa, plakát, zvukový záznam, videozáznam, CD-ROM, smíšený dokument). Ačkoliv je provedení spjato s materiálními podmínkami, reálně se také vyskytuje pouze prostřednictvím jednotek. V rozsahu provedení jsou všechny hmotné dokumenty, které zachovávají stejný intelektuální obsah, stejnou výrazovou formu a stejnou fyzickou podobu. Provedením je například kniha *Telč : město příběhů*. V jeho rozsahu jsou všechny vydané exempláře (1000 ks). Změna fyzické formy znamená vznik nového provedení.

Příklady z FRBR

w1 Harry Lindgren: *Geometric dissections*

e1 původní text nazvaný *Geometric dissections*

m1 kniha publikovaná v roce 1964 v nakladatelství Van Nostrand

e2 revidovaný text nazvaný *Recreational problems in geometric dissections...*

m1 kniha publikovaná v roce 1972 v nakladatelství Dover

w1 J. S. Bach: *Six suites for unaccompanied cello*

e1 provedení Janos Starker, záznamy z let 1963 a 1965

m1 záznamy vydané na zvukových deskách 33 1/3 ot/min v roce 1965 v nakladatelství Mercury

m2 záznamy znovu vydané na kompaktní desce v roce 1991 v nakladatelství Mercury

e2 provedení Yo-Yo Ma, záznam z roku 1983

m1 záznamy vydané na zvukových deskách 33 1/3 ot/min v roce 1983 v nakladatelství CBS Records

m2 záznamy znovu vydané na kompaktní desce v roce 1992 v nakladatelství CBS Records

w1 Jean Jolivet: *Vraie description des Gaules...*

e1 původní provedení kartografa

m1 mapa vydaná v roce 1570

m2 faksimilní reprodukce vydaná v roce 1974 v nakladatelství Hier et demain

w1 *The Wall Street Journal*

e1 východní vydání

m1 tištěná forma východního vydání

m2 východní vydání na mikrofilmu

e2 západní vydání

m1 tištěná forma západního vydání

m2 západní vydání na mikrofilmu

Jednotka

Jde o konkrétní dokument, individuum či konkrétní agregát. Jde o materiální objekt či objekty vyskytující se v určitém čase na určitém místě. Jednotka pojatá pouze z hlediska intelektuálního obsahu je dílem. Jednotka chápaná z pozice formálních výrazových prostředků je vyjádřením. Z pozice fyzické formy je provedením. Může být chápána jako rozsah pojmu díla, vyjádření a provedení.

Příklady z FRBR

w1 Ronald Hayman: *Playback*

e1 autorův text připravený k vydání

m1 kniha publikovaná v roce 1964 v nakladatelství Davis-Poynter

i1 autorizovaný výtisk

w1 Allan Wakeman: *Jabberwocky*

e1 autorův návrh hry a pokyny

m1hra a doprovodné pokyny pro učitele, vydané v roce 1974 v nakladatelství Longman

i1 kopie, u níž chybějí pokyny pro učitele

Příklad z katalogu knihovny FF MU:

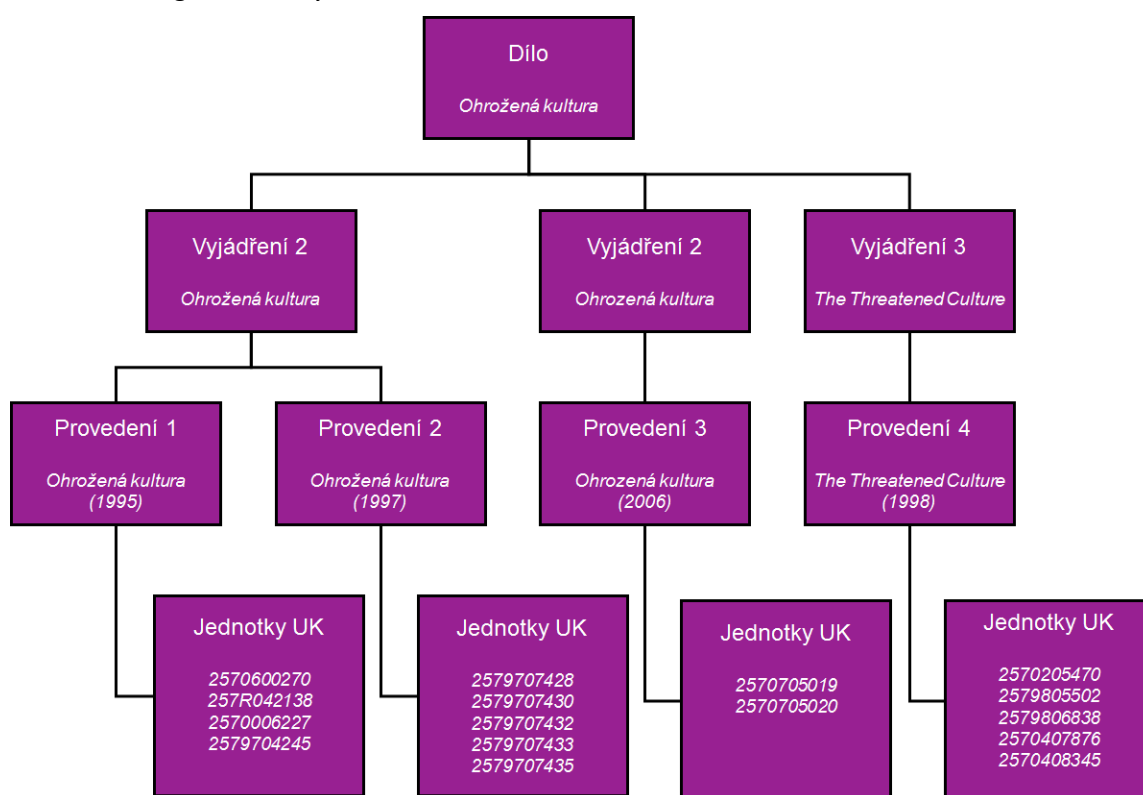

Schéma 4.2 Příklad z katalogu knihovny FF MU

Entity 2

Skupina entit 2. Entity druhé skupiny jsou reálná individua (*osoba*) a agregáty (*korporace*). V bibliografickém popisu fungují jako termíny, ke kterým se vztahují entity první skupiny jako subjekty. V závislosti na tom, která entita je subjektem vztahu, rozlišujeme čtyři vztahy:

- je vytvářen,
- je realizován,
- je vyroben,
- je vlastněn.

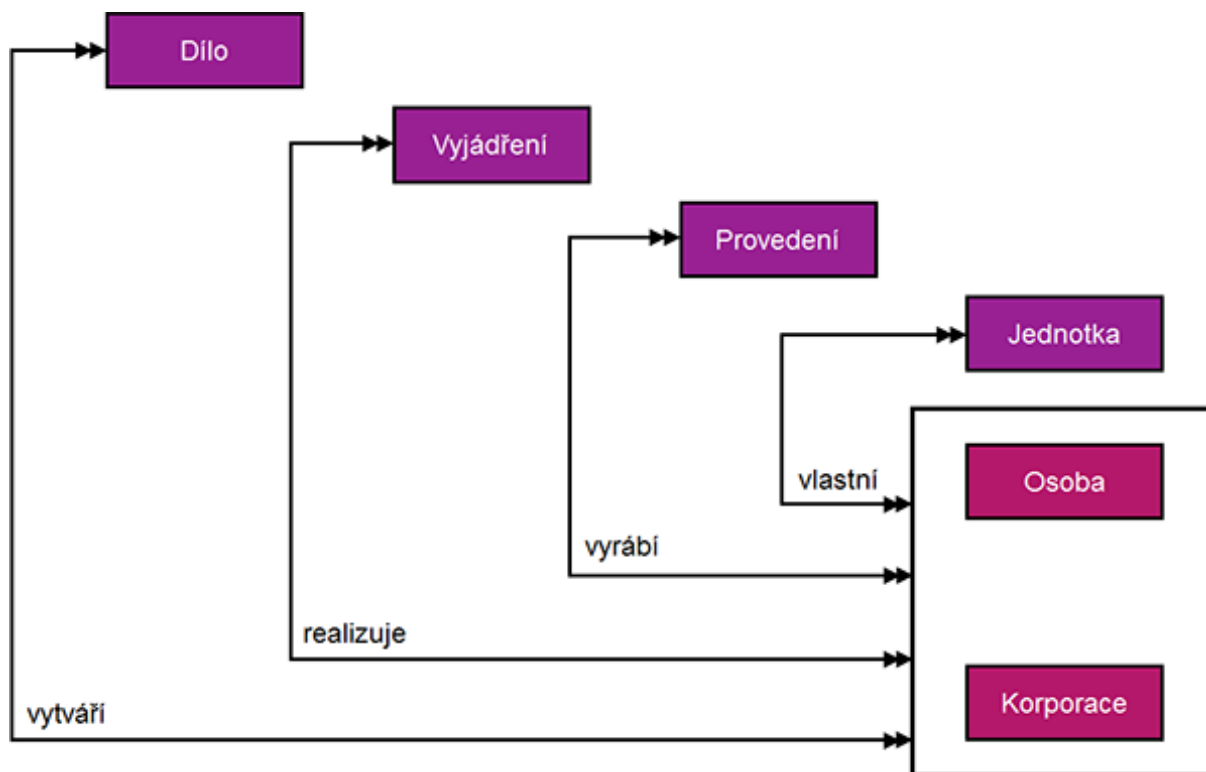

Schéma 4.3 Entity druhého typu

Božská komedie je vytvořena Dantem Alighierim.

Božská komedie je realizována v českém překladu Vladimírem Mikešem.

Božská komedie v Mikešově českém překladu je vyrobena (vydána) nakladatelstvím Academia.

Božská komedie v českém překladu vyrobená nakladatelstvím Academia je vlastněna ÚK FF MU.

Ve chvíli, kdy vyhledáváme v rejstříku, je samozřejmě možné chápat osoby a korporace jako subjekty vztahu a entity první skupiny jako termíny.

Dante Alighieri vytvořil Božskou komedii.

Vladimír Mikeš realizoval český překlad Božské komedie.

Nakladatelství Academia vyrobilo (vydalo) Božskou komedii v Mikešově českém překladu.

ÚK FF MU vlastní exemplář Božské komedie vydané nakladatelstvím Academia.

Entity 3

Entity třetího typu jsou tím, co entity první skupiny jako znaky označují. Dílo může pojednávat o entitách prvního a druhého typu a zvláštních entitách typu třetího.

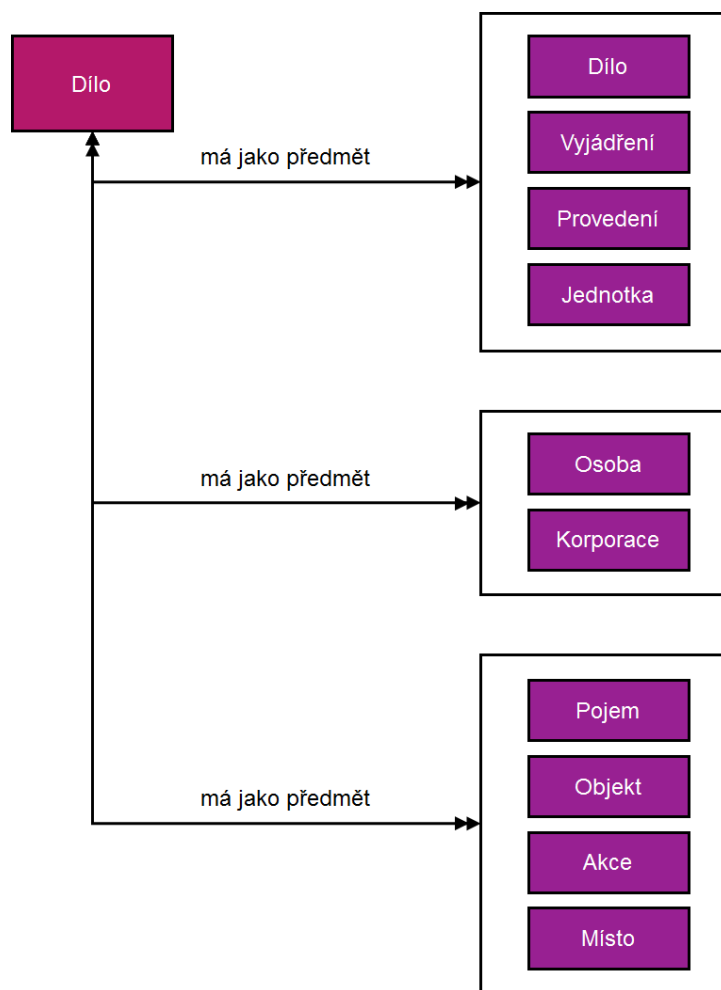

Schéma 4.4 Entity třetího typu

Božská komedie je o pojmech pekla, očištění a ráje.

Dílo Pražský hrad ve fotografii je o Pražském hradu.

Dílo Information Ecology and Libraries je sborník konference Information Ecology and Libraries.

Dílo Ekonometrický model determinant cen nemovitostí v Brně se týká města Brna.

Otázky k zamyšlení

- Kolik typů entit FRBR rozlišuje?
- Jak jsou uspořádány entity prvního typu?
- Uveďte nějaké příklady díla, vyjádření, provedení a jednotky.
- Která entita je základním subjektem katalogizace?
- Jak se k entitám prvního typu vztahují entity druhého typu?
- Která entita se vztahuje k entitám třetího typu?
- Uveďte některé příklady vztahu „má jako předmět“.

Atributy

Atributy jsou vlastnosti entit, které slouží k jejich přesné **identifikaci**. Atributy jsou definovány jako **logické objekty**, nikoliv jako údaje. Ve FRBR jsou uváděny pouze atributy, které se objevují v samotném **bibliografickém záznamu**, nikoliv ty, které k entitám mohou být připojeny v **autoritním záznamu** (záznamu osob, korporací, předmětových hesel apod.), ze kterého se údaje přebírají do bibliografického záznamu.

Atributy můžeme rozdělit na **vnitřní** (spjaté s vnitřní strukturou entity) a **vnější** (ty jsou k entitě přidány z vnějšku). K vnitřním atributům patří například fyzická charakteristika dokumentu nebo údaje, které jsou obsaženy v dokumentu a jsou z něj do bibliografického záznamu přebírány. K vnějším atributům patří například identifikátory entity v katalogu nebo související informace. Ke stanovení vnitřních atributů obvykle stačí analýza samotné entity, ke stanovení vnějších atributů je často třeba vnějšího zdroje.

Některé atributy může mít entita obsazeny pouze **jedním údajem**, některé atributy mohou být vyjádřeny **více údaji** - entita má více atributů daného druhu. Některé atributy se časem mohou **měnit** (například rozměr periodika, když se změní jeho formát).

Každá entita má definováno několik atributů. Některé platí pro danou entitu **obecně**, některé se vztahují k určitému **podtypu entity**.

Atributy díla

Dílo má definované tyto typy logických atributů:

- název díla
- forma díla
- datum díla
- jiná rozlišující vlastnost
- zamýšlené ukončení
- zamýšlené uživatelské určení
- souvislost s dílem
- obsazení (hudební dílo)
- číselné označení (hudební dílo)
- tónina (hudební dílo)
- souřadnice (kartografické dílo)
- ekvinokcium (kartografické dílo)

Název

S dílem může být spojen jeden nebo více názvů. Pokud je jich více, katalogizační agentura vybírá jeden, který se potom stává unifikovaným názvem pro dané dílo v katalogu.

Forma

Jde o formu obsahu díla (román, esej, symfonie, sonáta, mapa, kresba, fotografie).

Datum díla

Datum vytvoření daného díla. Pokud není známo, považuje se za datum díla datum jeho prvního vydání.

Jiná rozlišující vlastnost

Slouží k rozlišení dvou děl se stejným názvem. Může jít například o oblast vzniku.

Zamýšlené ukončení

O dílu říká, zda bylo zamýšleno jako ukončené nebo bylo plánováno jeho pokračování.

Zamýšlené uživatelské určení

definuje třídu uživatelů, kterým bylo dílo určeno.

Souvislost

Souvislost s dílem může být historická, sociální, intelektuální, umělecká apod.

Obsazení

Týká se hudebního díla, tj. podtypu entity dílo. Sděluje pro jaký instrumentální či vokální prostředek provedení bylo dílo původně určeno.

Číselné označení

Údaj pořadového, opusového čísla či čísla tematického katalogu, které se týká hudebního díla.

Tónina

Řada tónových vztahů v tonální hudbě, která tvoří tonální centrum (např. D dur). Tónina sděluje, pro které tonální centrum bylo původně hudební dílo složeno.

Souřadnice

Údaje zeměpisné délky a šířky, které tvoří vnější rámec kartografického dokumentu.

Ekvinokcium

Rok, který slouží jako výchozí bod pro mapu či model oblohy.

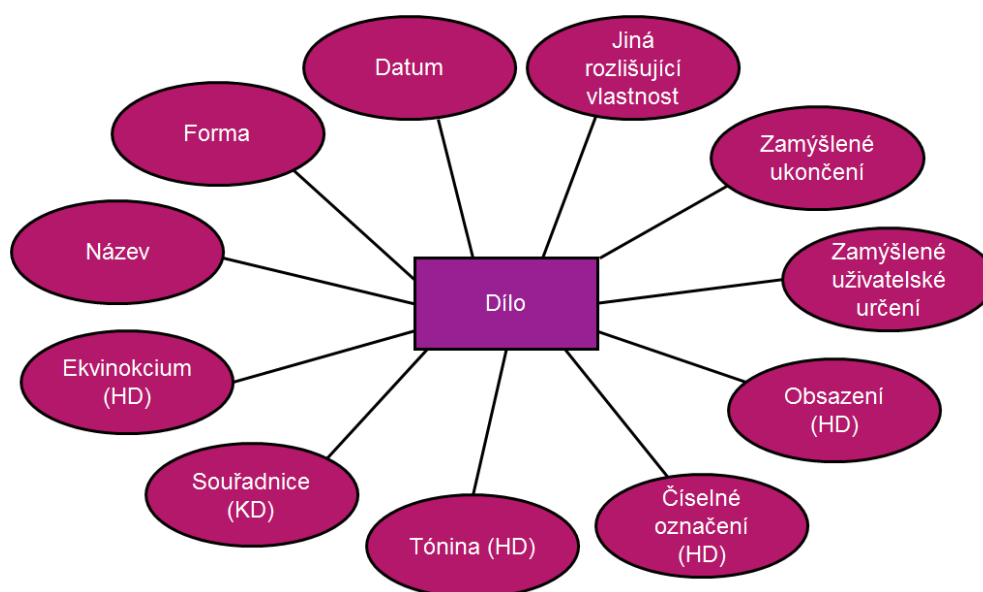

Schéma 5.1 Atributy díla

Atributy vyjádření

Vyjádření má definované tyto logické atributy:

- název vyjádření
- forma vyjádření
- datum vyjádření
- jazyk vyjádření
- jiná rozlišující vlastnost
- rozšiřitelnost vyjádření
- možnost revize vyjádření
- rozsah vyjádření
- sumarizace obsahu
- souvislost s vyjádřením
- kritická reakce na vyjádření
- uživatelská omezení k vyjádření
- označování posloupnosti (seriál)
- předpokládaná pravidelnost vydávání (seriál)
- předpokládaná četnost vydávání (seriál)
- typ partitury (hudebnina)
- obsazení (hudebnina nebo zvukový záznam)
- měřítko (kartografický obraz/objekt)
- kartografické zobrazení (kartografický obraz/objekt)
- znázorňovací technika (kartografický obraz/objekt)
- interpretace reliéfu (kartografický obraz/objekt)
- geodetické, souřadnicové a vertikální měření (kartografický obraz/objekt)
- záznamová technika (snímek dálkového průzkumu)
- speciální vlastnost (snímek dálkového průzkumu)
- technika (grafika nebo projekční grafický obraz)

Atributy provedení

Pro provedení FRBR definuje tyto logické atributy:

- název provedení
- údaje o odpovědnosti
- označení vydání
- místo vydání/distribuce
- nakladatel/distributor
- datum vydání/distribuce
- výrobce
- údaje o edici
- forma nosiče
- rozsah nosiče
- materiál

- způsob záznamu
- rozměry nosiče
- identifikátor provedení
- zdroj akvizice / oprávnění k přístupu
- údaje o dostupnosti
- omezení přístupu k provedení
- druh písma (tištěná kniha)
- velikost písma (tištěná kniha)
- foliace (kniha – starý tisk)
- kolace (kniha – starý tisk)
- status vydávání (seriál)
- číslování (seriál)
- rychlost přehrávání (zvukový záznam)
- šířka drážky (zvukový záznam)
- způsob drážkování (zvukový záznam)
- konfigurace pásku (zvukový záznam)
- způsob ozvučení (zvukový záznam)
- speciální přehrávací charakteristika (zvukový záznam)
- barva (obraz)
- faktor zmenšení (mikrodokument)
- polarita (mikrodokument, projekční grafika, film, videozáznam)
- generace (mikrodokument nebo projekční grafika, film, videozáznam)
- formát promítání (projekční grafika, film, videozáznam)
- požadavky na systém (elektronický zdroj)
- charakteristiky souboru (elektronický zdroj)
- způsob přístupu (dálkově přístupný elektronický zdroj)
- adresa pro přístup (dálkově přístupný elektronický zdroj)

Atributy jednotky

- identifikátor jednotky
- fingerprint
- původ jednotky
- značky/zápisy
- historie výstav
- stav jednotky
- historie ošetření
- plánované ošetření
- omezení přístupu k jednotce

Atributy entit 2

Atributy osoby jsou:

- jméno osoby

- data osoby
- titul osoby
- jiné označení spojené s osobou

K **atributům korporace** patří:

- jméno korporace
- číslo spojené s korporací
- místo spojené s korporací
- datum spojené s korporací
- jiné označení spojené s korporací

Atributy entit 3

Atributy entit třetího typu tvoří termín (instrumentální znak), který označuje danou entitu. Jde o:

- termín pro pojem
- termín pro objekt
- termín pro akci
- termín pro místo

Otázky k zamyšlení

- Jaký je rozdíl mezi údaji bibliografického záznamu a logickými objekty?
- Jak dělíme atributy?
- Platí 1 atribut = 1 údaj bibliografického záznamu?
- Může mít entita definováno více atributů?
- Co označuje entita 3 „pojem“ a co označuje atribut této entity „termín pro pojem“?

Vztahy

Vztahy mezi entitami v diagramu vysoké úrovně

Vztahy slouží k znázornění souvislostí mezi jednotlivými entitami. Entity jsou přesně identifikovány pomocí atributů, vztahy poskytují další informaci. Vztahy jsou často poznatelné z analýzy samotného dokumentu, který může obsahovat informace jako "vydání", "verze", "založeno na", "přeloženo z" apod. To, že jsou vztahy v samotném dokumentu popsány, naznačuje, že by měly být zaznamenány i při katalogizaci. Problémem je, že slovní popis vztahu v dokumentu často neumožňuje jednoznačné určení, o který vztah se jedná. Proto je třeba určit vztah na základě věcné analýzy a nespoléhat se na slovní vyjádření, kterým je popsán v dokumentu.

Vztahy mezi entitami 1., 2. a 3. typu, které jsme popsali v 4. kapitole, jsou v bibliografickém záznamu často zachyceny tak, že jsou svázány dohromady údaje týkající se jednotlivých entit do jednoho bibliografického záznamu. V záznamu jsou sloučeny například atributy *provedení*, *vyjádření* a *díla*. Vztahy mezi entitami 1. a 2. typu jsou zobrazeny implicitně tak, že je do záznamu vloženo jmenné záhlaví (pro *osobu* či *korporaci*). Dále mohou být vztahy určeny vrstvením atributů ve víceúrovňovém záznamu (např. záznamu, který obsahuje údaje o souborném díle i o jeho částech). Vztahy se také mohou explicitně vyjádřit pomocí poznámky (např. přeloženo z anglického originálu vydaného v roce 1999 v Londýně).

Vztahy mohou být rozpoznány, a tedy být informativní pouze tehdy, když jednotlivé entity (subjekty a termíny vztahu) jsou přesně identifikovány. Vztahy mohou být zaznamenány na úrovni, na které se skutečně nacházejí, nebo – v případě, že tento reálný vztah nelze určit – na úrovni obecnější. Pokud nejsme schopni určit vztah *provedení* a *vyjádření*, můžeme určit vztah *provedení* a *díla*.

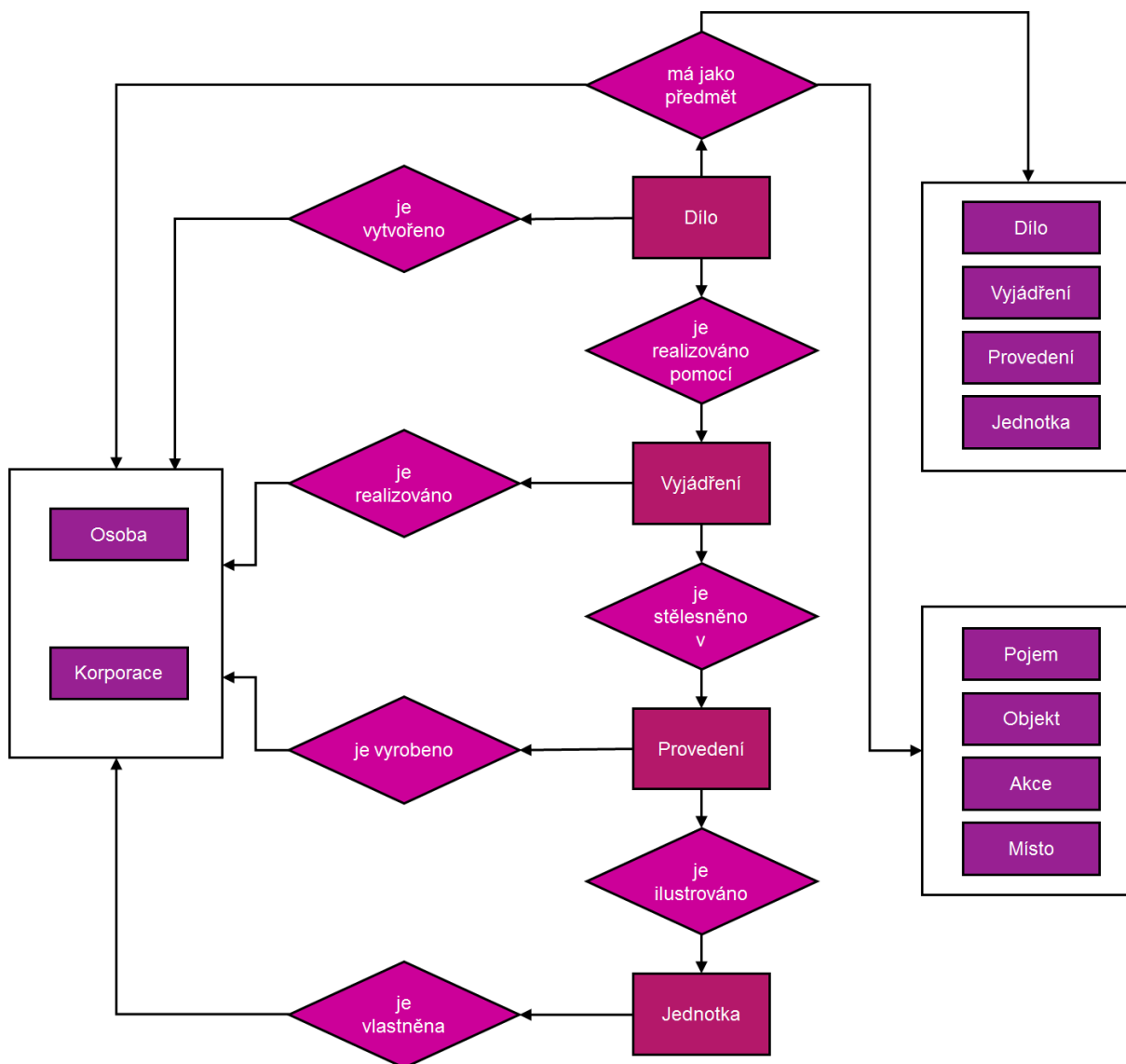

Schéma 6.1 Vztahy mezi entitami

Vztahy mezi entitami 1

Zde jsou popisovány vztahy, které mohou existovat mezi entitami 1 typu stejné nebo různé úrovně. V levé části tabulky je *typ vztahu*, v pravé části je typ entity, která v rámci daného vztahu figuruje na místě *termínu*. *Subjekt* vztahu zde není vyjádřený, ale z logiky věci by se nacházel vlevo ještě před samotným vztahem. Subjekt a termín vztahu je možné otočit. V některých tabulkách jsou entity-termíny rozděleny do kategorií na **závislé (referenční)** a **nezávislé (autonomní)**.

Můžeme rozlišit následující typy vztahů:

- dílo-dílo
- celek-část na úrovni díla
- vyjádření-vyjádření
- celek-část na úrovni vyjádření
- dílo-vyjádření
- provedení-provedení

- celek-část na úrovni provedení
- provedení-jednotka
- jednotka-jednotka
- celek-část na úrovni jednotky

Vztahy mezi díly

Vztah mezi *díly* může existovat pouze tehdy, když na základě různého intelektuálního či uměleckého obsahu rozlišíme různá díla. **Referenční dílo** je takové, které bez vztahu k jinému dílu má jen malou hodnotu. Naopak **autonomní dílo** má hodnotu i bez jeho vztažení k jinému dílu.

Typ vztahu	Referenční dílo	Autonomní dílo
<p>pokračování má pokračování → ← je pokračováním</p>	<p>pokračování</p>	<p>pokračování následující dílo</p>
<p>suplement má suplement → ← je suplementem</p>	<p>rejstřík konkordance návod pro učitele vysvětlivky suplement dodatek</p>	<p>suplement dodatek</p>
<p>doplňěk má doplňěk → ← je doplňěkem</p>	<p>kadence libreto choreografie dokončení nedokončeného díla</p>	<p>doprovodná hudba zhudebnění textu pandán</p>
<p>sumarizace má sumarizaci → ← je sumarizací</p>		<p>výběr anotace</p>
<p>adaptace má adaptaci → ← je adaptací</p>		<p>adaptace parafráze volný překlad variace (hudba) harmonizace (hudba) fantazie (hudba)</p>
<p>transformace má transformaci → ← je transformací</p>		<p>dramatizace novelizace zveršování scénář</p>
<p>imitace má imitaci → ← je imitací</p>		<p>parodie imitace travestie</p>

Tab. 6.1 Vztahy mezi díly

Vztah celek/část na úrovni díla

Závislá část díla je taková, která bez vztahu k dílu nemůže být často identifikována (nemá zvláštní název). **Nezávislá část** naopak figuruje jako jakási samostatná jednotka, kterou lze identifikovat. Závislou část můžeme členit do dvou podkategorií na **úsekovou část** a **systematickou část**. Úsekovou část lze v rámci díla snadno identifikovat – je spojitá a odlišitelná od ostatních částí (předmluva, doslov atd.), systematická část je naopak nespojitá a je nesnadno oddělitelná od jiných částí (např. ilustrace).

Typ vztahu	Závislá část	Nezávislá část
	kapitola, odstavec, část atd.	
celek/část má část → ← je částí	svazek/číslo seriálu intelektuální část díla sestavujícího se z několika částí ilustrace k textu zvukový aspekt filmu	monografie v edici článek v časopise intelektuální část díla sestavujícího se z několika částí

Tab. 6.2 Vztah celek/část na úrovni díla

Vztahy mezi vyjádřeními

Tento vztah nastává, když je *vyjádření* jednoho díla založené na *vyjádření* téhož díla.

Mezi vyjádřeními téhož díla		
Typ vztahu	Referenční vyjádření	Autonomní vyjádření
zkrácení má zkrácení → ← je zkrácením		zkrácení zestručnění cenzurování
revize má revizi → ← je revizí		revidované vydání rozšířené vydání stav (grafika)
překlad má překlad → ← je překladem		doslovný překlad přepis (hudba)
úprava (hudba) má úpravu → ← je úpravou		úprava (hudba)

Tab. 6.3 Vztahy mezi vyjádřeními téhož díla

Jde o vztahy stejné jako mezi různými *díly* – ovšem na úrovni *vyjádření*. Dílo 1 má vyjádření 1a, 1b, 1c. Dílo 2 je pokračováním díla 1 ve vyjádřeních 2a, 2b, 2c. Vyjádření 2b je pokračování vyjádření 1a.

Mezi vyjádřeními různých děl

Typ vztahu	Referenční vyjádření	Autonomní vyjádření
pokračování má pokračování → ← je pokračováním	pokračování	pokračování následující dílo
suplement má suplement → ← je suplementem	rejstřík konkordance návod pro učitele vysvětlivky suplement dodatek	suplement dodatek
doplňěk má doplňěk → ← je doplňkem	kadence libreto choreografie dokončení nedokončeného díla	doprovodná hudba zhudebnění textu pandán
sumarizace má sumarizaci → ← je sumarizací		výběr anotace
adaptace má adaptaci → ← je adaptací		adaptace parafráze volný překlad variace (hudba) harmonizace (hudba) fantazie (hudba)
transformace má transformaci → ← je transformací		dramatizace novelizace zveršování scénář
imitace má imitaci → ← je imitací		parodie imitace travestie

Tab. 6.4 Vztahy mezi vyjádřeními různých děl

Vztah celek/část na úrovni vyjádření

Jde o vztahy analogické vztahům mezi celkem a částí na úrovni *díla*.

Typ vztahu	Závislá část	Nezávislá část
celek/část má část → ← je částí	obsah atd. svazek/číslo seriálu ilustrace k textu zvukový aspekt filmu	monografie v edici článek v časopise intelektuální část díla

Tab. 6.5 Vztahy celek/část mezi vyjádřeními**Vztah dílo/vyjádření**

Jde o vztahy mezi *vyjádřeními* jednoho *díla* a jiným *dílem*. Používá se tehdy, když není možné stanovit vztahy mezi jednotlivými *vyjádřeními* různých děl. Proto se vztahuje dané *vyjádření* přímo k dílu. Dílo 1 má pokračování v dílu 2 ve vyjádření 2a. Vyjádření 2a je pokračováním díla 1.

Typ vztahu	Referenční vyjádření	Autonomní vyjádření
pokračování má pokračování → ← je pokračováním	pokračování	pokračování následující dílo
suplement má suplement → ← je suplementem	rejstřík konkordance návod pro učitele vysvětlivky suplement dodatek	suplement dodatek
doplňěk má doplňěk → ← je doplňěkem	kadence libreto choreografie dokončení nedokončeného díla	doprovodná hudba zhudebnění textu pandán
sumarizace má sumarizaci → ← je sumarizací		výběr anotace
adaptace má adaptaci → ← je adaptací		adaptace parafráze volný překlad variace (hudba) harmonizace (hudba) fantazie (hudba)
transformace má transformaci → ← je transformací		dramatizace novelizace zveršování scénář
imitace má imitaci → ← je imitací		parodie imitace travestie

Tab. 6.6 Vztah dílo/vyjádření

Vztahy mezi provedeními

Zahrnují různé druhy věrnosti vzhledem k předchozímu *provedení* téhož *vyjádření*.

Typ vztahu	Provedení
reprodukce má reprodukci → ← je reprodukcí	reprodukce mikroreprodukce makroreprodukce dotisk přetisk faksimile zrcadlová strana
alternativa má alternativu → ← je alternativou	alternativní formát souběžné vydání

Tab. 6.7 Vztahy mezi provedeními

Vztah celek/část na úrovni provedení

Fyzický obsah *provedení* se člení podobně jako intelektuální obsah *vyjádření* a *díla*.

Typ vztahu	Provedení
celek/část má část → ← je částí	svazek vícesvazkového provedení zvuková stopa pro film na samostatném nosiči zvuková stopa pro film, která je součástí filmu

Tab. 6.8 Vztah celek/část na úrovni provedení

Vztah provedení/jednotka

Provedení je výsledkem reprodukce určité *jednotky*.

Typ vztahu	Provedení
reprodukce má reprodukci → ← je reprodukcí	reprodukce mikroreprodukce makroreprodukce dotisk přetisk faksimile

Tab. 6.9 Vztahy mezi provedením a jednotkou

Vztahy mezi jednotkami

Rekonfigurace je výsledek rozdělení nebo spojení *jednotek*, kterým vzniká nová *jednotka* či *jednotky*. Reprodukci *jednotky* vzniká nová jednotka, která může mít různou formu věrnosti vzhledem k *jednotce* předchozí.

Typ vztahu	Jednotka
rekonfigurace má rekonfiguraci → ← je rekonfigurací	svázáno s rozděleno do výtah z
reprodukce má reprodukci → ← je reprodukcí	reprodukce mikroreprodukce makroreprodukce faksimile

Tab. 6.10 Vztahy mezi jednotkami

Vztah celek/část na úrovni jednotky

Jednotka jako fyzický objekt se skládá z různých částí.

Typ vztahu	Jednotka
celek/část má část → ← je částí	fyzická složka výtisku vazba knihy

Tab. 6.11 Vztahy celek/část mezi jednotkami

Otázky k zamyšlení

- Jak se liší informace, kterou poskytují vztahy, od informace poskytované atributy?
- Jak jsou v bibliografickém záznamu vyjádřeny vztahy mezi entitami 1, 2 a 3?
- Co je vyjádřeno termíny referenční a autonomní dílo?
- Uveďte příklad vztahu „pokračování“ mezi díly.
- Jaké typy částí se mohou vyskytovat ve vztahu celek/část?
- Jaké základní typy vztahů mohou nastat mezi vyjádřeními?
- Jaké vztahy existují mezi provedeními?
- Jaký vztah existuje mezi provedením a jednotkou?
- Jaké vztahy nastávají mezi jednotkami?

Struktura a funkce bibliografického a katalogizačního záznamu

V této části se budeme zabývat obecnou strukturou bibliografického záznamu. Bibliografický záznam se skládá z údajů označující atributy spojené zejména s provedením, ale také s vyjádřením a dílem a z údajů, které označují vztahy popisované entity k jiným entitám. Jednotlivé knihovny k němu pak připojují údaje spojené s jednotlivými jednotkami – tím vzniká záznam katalogizační.

Protože je bibliografický záznam souborem znaků označujícím entity, atributy a vztahy bibliografického univerza, stručně se zastavíme u obecné teorie znaku.

Znak

Věci jsme zatím roztřídili na individua, agregáty, akcidenty a vztahy, ale nezmínili jsme zvláštní vztah, který z některých věcí dělá věci speciálního typu – znaky. Tímto vztahem je vztah zastupování – reprezentace. Věc, která je znakem, se vztahuje k jiné věci jako zastupující k zastupovanému.

Každý znak je nějaká věc, ale ne každá věc je znak. Některé věci jsou znaky pouze nahodile, ale primární účel označovat nemají (například kouř je znakem ohně, auto je znakem společenské třídy apod.). Těm říkáme znaky přirozené. Některé věci vznikly přímo za účelem označovat (například slova, dopravní značky atd.). Tyto věci nazýváme smluvenými znaky. Jaká blíže specifikovat znak? Svátý Augustin ve spise *De Doctrina Christiana* píše:

„Znak je totiž věc, která působí, že člověku vytane na mysl kromě představy, kterou vnuká smyslům, ještě něco jiného.“

Každá věc, kterou vnímáme, vytváří v naší mysli vjem či představu sebe samé. Například slovo Václav Klaus vyvolává představu tohoto slova. Zároveň však asociativně vyvolává představu toho, co označuje – tedy představu Václava Klause. Václav Klaus je však reálná osoba – jeho představa v nás je formována působením skutečně existujícího, reálného individua.

Znakový prostor můžeme tedy rozdělit na dvě části: na svět reálných věcí, kam patří znaky a předměty, které jsou jimi označeny a svět mentální, kam patří představy a pojmy znaků a toho, co je prostřednictvím znaku označeno.

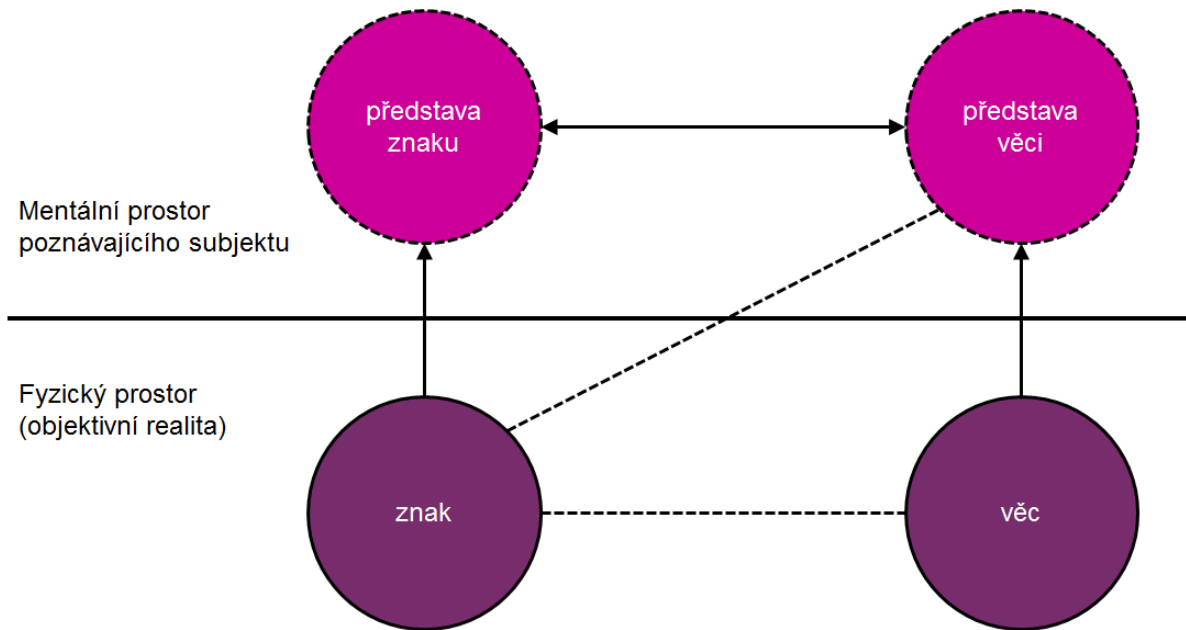

Schéma 7.1 Znakový prostor

Různé sémantické školy se liší počtem složek, které do modelu znaku připouštějí. Nejčastější modely jsou třísložkové (vynechává se v podstatě redundantní složka pojmu samotného znaku), ale existují i školy, které koncipují pouze složky dvě.

Trojúhelník reference

Vztah hmotných (např. slov) a mentálních (např. pojmů) znaků a materiálních věcí se obvykle zobrazuje prostřednictvím tzv. trojúhelníku reference.

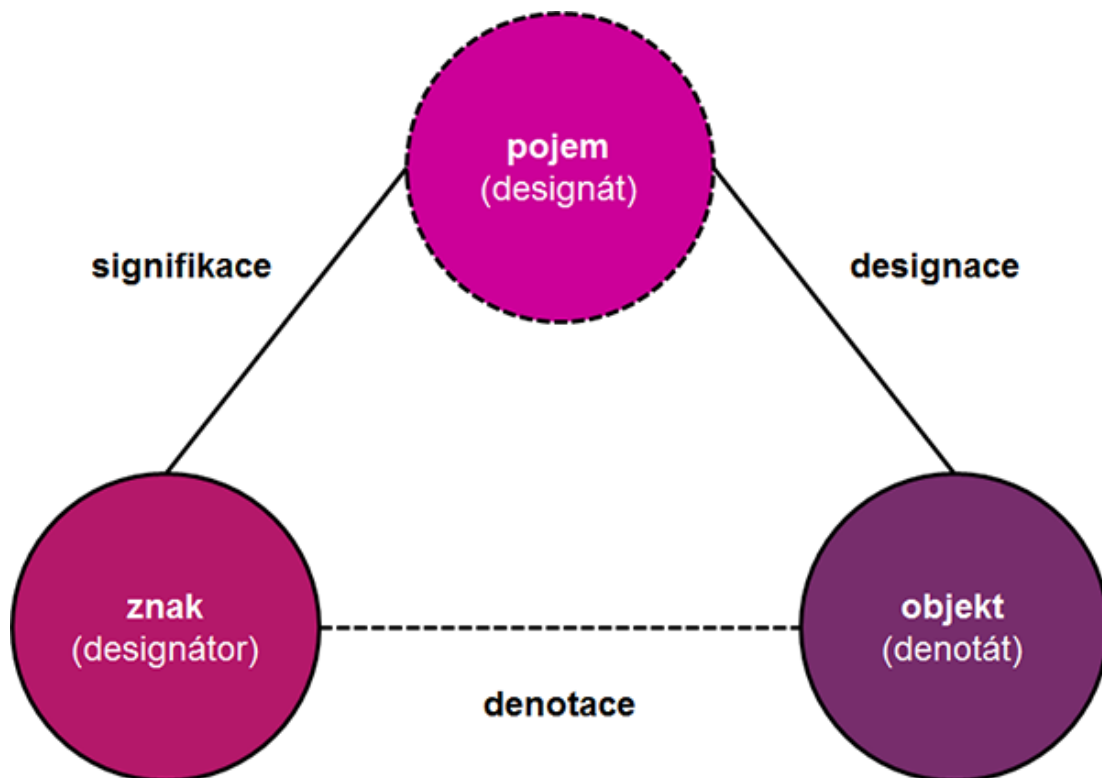

Schéma 7.2 Trojúhelník reference

Objekt je reálně či potenciálně jsoucí věc. Pojem (formální znak) je mentální jsoucno (subjektivní pojem), kterým se pro někoho, kdo poznává, zpřítomňuje nějaký objekt. Znak (instrumentální znak) je hmotné jsoucno, kterým je vyjádřen smyslově vnímatelnými prostředky pojem věci a zároveň označena (denotována) věc samotná.

Objekt

Objekt je materiální či nemateriální jsoucno. U objektu můžeme rozlišit jeho materiální a formální část. Materiální objekt je předmět se vším, co mu náleží. Formální objekt je to, co je na předmětu vystiženo pojmem. Pokud je předmětem pojmu nějaké mimomentální jsoucno, hovoříme o první intenci. Pokud je předmětem pojmu nějaký jiný pojem, jedná se o druhou intenci.

Pojem (formální znak)

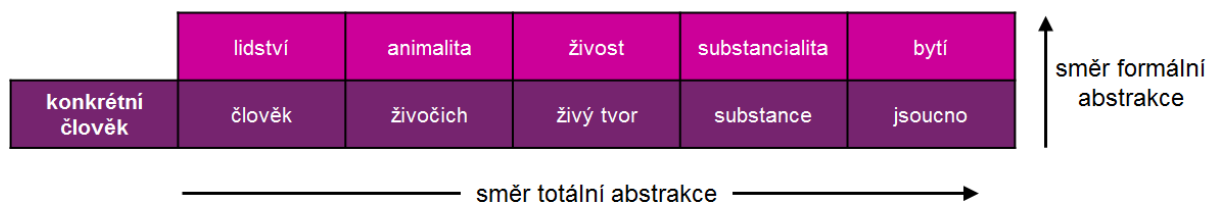
Pojem je formální a přirozený znak objektu. Je výsledek vzájemné kooperace poznávaného předmětu a rozumu. Předmět dodává data o sobě, rozum přidává obecnost. Pojem jako součást myslí poznávajícího nazýváme **subjektivním pojmem**. Pojem jakožto abstraktně chápaný objekt (objekt "v úpravě" pro myšlení) nazýváme **objektivním pojmem**. Pojem můžeme chápat jako formální znak předmětu – znak, který předmět zpřítomňuje bezprostředně.

Pojem má svůj **obsah** a **rozsah**. Mezi obsahem a rozsahem pojmu je nepřímá úměra.

Obsahem pojmu je formální předmět, tedy to, co je na předmětu vystiženo pojmem. Obsah pojmu je vystižen prostřednictvím tzv. znaků – jiných pojmů.

Z hlediska obsahu se pojmy dělí na kladné a záporné (kladné vyjadřují nějakou dokonalost, záporné konstatují její nedostatek), jednoduché (označují jednu esenci – člověk, jde o pojmy absolutních individuí) a složené (označují více esencí – les, jde o pojmy agregátů), absolutní – neodkazují k ničemu jinému než k předmětu pojmu (pojem nějakého individua-substance) a konotativní – zpřítomňují i něco jiného (pojem individua-akcidentu, který zároveň zpřítomňuje svého nositele – individuum-substanci).

Pojmy mohou být abstraktní nebo konkrétní. Každý pojem je abstraktní, nicméně u pojmů rozlišujeme tzv. totální a formální abstrakci. Při totální abstrakci abstrahujeme pojem z předmětu nebo obecnější pojem z méně obecného. Při formální abstrakci abstrahujeme od určovaného subjektu a bereme v potaz pouze určované – formu.

Růžově: abstraktní pojmy

Fialově: konkrétní pojmy

Tabulka 7.1 Abstraktní a konkrétní pojmy

Entity 1 ve FRBR jsou příkladem totální abstrakce. Jednotka je konkrétní materiální předmět. Abstrakcí od konkrétních materiálních podmínek získáváme provedení, abstrakcí od obecných materiálních podmínek vzniká pojem vyjádření, abstrakcí od formálních aspektů je pojem díla.

Rozsahem pojmu je množina všech materiálních předmětů. Pojmy z hlediska rozsahu toho, co označují, mohou být singulární – vztahují se k jednomu jsoucnu (pojem Sokrata), obecné – vztahují se k množství jsoucnů (pojem člověka) a přidělují se každému zvlášť, kolektivní – vztahují se k více jsoucnům, ale nepřidělují se každému zvlášť, nýbrž pouze celku (pojem lesa) či transcendentální – vztahují se ke všemu, co je (pojem jsoucna).

Jednotka je singulární pojem, provedení, vyjádření a dílo jsou obecné pojmy. Dílo je pojem s nejmenším obsahem a největším rozsahem. Jednotka je pojem s největším obsahem a nejmenším rozsahem.

Hmotný (instrumentální) znak

Hmotný znak (například slovo, dopravní značka) je znak instrumentální a smluvený. Jednak vyjadřuje nějaký pojem, jednak denotuje množinu věcí, kterým je pojem přidělen. Tento znak označuje předměty prostřednictvím jejich pojmů. U reálných věcí nacházíme množinu těchto předmětů v aktuálním světě, u potenciálně jsoucích věcí ji můžeme hledat v možných světech. U jsoucnů intencionálních je tato množina prázdná, pojmy těchto věcí vznikají kombinací pojmů odkazujících ke skutečné věci (pojem kulatého čtverce vzniká spojením kulatosti a čtvercovitosti apod.). Pojem je s předmětem spojen nutně, instrumentální znak arbitrárně.

Jednotku (token) či provedení (type) můžeme chápat také jako instrumentální znaky, které designují svůj obsah – dílo. A v závislosti na svém obsahu denotují reálné objekty – tj. (díla, vyjádření, provedení, jednotky, osoby, korporace, pojmy, objekty, události, místa).

Trojúhelník reference a FRBR

Jednotka je singulární pojem – označuje vždy jednu konkrétní hmotnou věc. Provedení, vyjádření a dílo jsou obecné pojmy. Provedení je druhový pojem – vyjadřuje celou podstatu dokumentu s výjimkou jeho jedinečnosti. Vyjádření a dílo jsou rodové pojmy, vyjadřují pouze určitý aspekt podstaty dokumentu – vyjádření jeho formální stránku, dílo jeho stránku obsahovou.

Jednotku či provedení můžeme chápat také jako instrumentální znaky, které designují svůj obsah – dílo. A v závislosti na svém obsahu denotují reálné objekty – tj. (díla, vyjádření, provedení, jednotky, osoby, korporace, pojmy, objekty, události, místa).

Bibliografický záznam a trojúhelník reference

Bibliografický záznam je soubor instrumentálních znaků, které označují pojmy věcí bibliografického univerza definované ve FRBR. Tyto pojmy se vztahují k reálně jsoucím věcem – dokumentům či informačním objektům (osobám, korporacím, pojmům, objektům, událostem, místům).

Bibliografický záznam

Bibliografický záznam se skládá z

- Popisných údajů
- Selekčních údajů
- Obsahové charakteristiky

Popisné údaje vytváří více méně adekvátní obraz dokumentů na základě vystižení atributů popisovaného dokumentu (tedy entit 1) pomocí údajů. Zásadou je, že se přebírají údaje tak, jak jsou zapsány v dokumentu. Selekční údaje slouží k vyhledávání dokumentu podle různých kritérií, jsou pomocí nich zohledněny vztahy entit 1 mezi sebou a jejich vztahy k entitám 2 a 3. Obsahová charakteristika vystihuje obsah dokumentu, týká se tedy entity dílo.

Popisné údaje (bibliografický popis)

Bibliografický popis se skládá z osmi oblastí. Tvoří je

1. Oblast údajů o názvu a odpovědnosti
2. Oblast údajů o vydání
3. Oblast specifických údajů
4. Oblast nakladatelských údajů
5. Oblast údajů fyzického popisu
6. Oblast údajů o edici
7. Oblast údajů poznámky
8. Oblast údajů o standardním (nebo alternativním) čísle a dostupnosti

Ustanovení mezinárodních principů katalogizace stanovuje tyto hlavní zásady pro bibliografický popis:

- Obecně by měl být vytvořen samostatný bibliografický popis pro každé provedení.
- Pro bibliografický popis je typické, že by měl být založen na jednotce reprezentující provedení a může zahrnovat atributy náležející prezentovanému dílu a vyjádření.
- Popisné údaje bibliografického záznamu mají odpovídat schválenému mezinárodnímu standardu.
- Popis může mít několik úrovní úplnosti v souladu s účelem katalogu či typem bibliografického souboru. Uživatel by měl být o úrovni úplnosti informován.

Selekční údaje

Selekční údaje slouží k vyhledávání záznamu. Dělíme na jmenné a věcné. Jmenné údaje informují o vztahu mezi entitami 1 navzájem (*je realizací, je ztělesněním*) a o vztahu mezi entitami 1 a 2 (*vytvořil, realizoval, vyrobil*). Obsahují jména děl, osob, korporací. Věcné informují o vztahu *má jako předmět* díla k entitám 1, 2, 3. Obsahují jména entit 1 typu, jména osob a korporací a termíny pro pojmy, objekty, akce či místa. Bibliografický popis + jmenné selekční údaje = **jmenný záznam** (ve velkých knihovnách bývá jmenná a věcná katalogizace rozdělena na dva procesy).

Jmenné selekční údaje dělíme na

- Personální záhlaví (obsahuje jméno osoby)
- Korporativní záhlaví (obsahuje jméno korporace)
- Názvové záhlaví (obsahuje názvy entit 1 typu)

Věcné selekční údaje dělíme na

- systematické

- předmětové

Liší se podle typu selekčního jazyka. Systematický selekční jazyk (např. MDT) je umělý a formalizovaný a vytváří hierarchický systém kategorií od nejobecnějších k nejkonkrétnějším pojmům (připomíná Aristotelovy kategorie a Porfyriův strom). Předmětový selekční jazyk (např. LCSH) využívá jazyk přirozený, snaží se o co nejpřesnější vystižení obsahu pomocí řízeného tezauru. Mezi hesly sice může existovat hierarchie, ale ta pro samotné vyhledávání není podstatná.

Mezinárodní principy katalogizace stanovují pro selekční údaje následující všeobecné zásady:

- Selekční údaje pro vyhledávání bibliografických a autoritních záznamů musí být formulovány v souladu s obecnými principy (viz 2. Záměr). Může se jednat o údaje řízené nebo neřízené.
- Řízené selekční údaje by se měly vytvářet pro autorizované a variantní formy jmen pro entity jako jsou jména osoby, rodiny, korporace, názvu díla, vyjádření, provedení, jednotky, koncepty, objekty, události a místa. Řízené selekční údaje poskytují konzistenci potřebnou při uspořádání bibliografických záznamů pro soubory zdrojů.
- Pro potřeby řízení autorizovaných forem jmen, variantních forem jmen a identifikátorů, používaných jako selekční údaje, by se měly vytvářet autoritní záznamy.
- Mezi neřízené selekční údaje patří např. bibliografické údaje pro jména, názvy (např. hlavní název uváděný tak, jak byl nalezen na provedení), kódy, klíčová slova atd., která nejsou řízena autoritními záznamy.

Obsahová charakteristika

Obsahová charakteristika slouží k stručnému vystižení obsahu díla pomocí přirozeného jazyka. Patří k ní

- anotace
- referát

Katalogizační záznam

Bibliografický záznam slouží k identifikaci obecných entit 1 typu (tedy zejména provedení realizovaného díla). K identifikaci individuálních entit prvního typu, tedy k identifikaci jednotek se k bibliografickému záznamu připojují údaje

- Lokační
- Exemplářové
- Služební

Bibliografický záznam + lokační a exemplářové údaje = **katalogizační záznam**.

Lokační údaje

Lokační údaje informují o umístění exempláře daného provedení. **Sigla** určuje knihovnu, ve které se jednotka nachází. **Signatura** pak umístění exempláře v dané knihovně.

Exemplářové údaje

Exemplářové údaje přinášejí informace spojené s konkrétní jednotkou. Patří k nim

- Přírůstkové číslo
- Označení svazku nebo ročníku
- Zvláštnosti pojící se s danou jednotkou

Přírůstkové číslo je jedinečný číselný identifikátor jednotky. Pokud je vytvořen bibliografický záznam na vícesvazkové dílo jako na celek, pak jednotlivé svazky jsou rozlišeny jako jednotky, proto exemplářové údaje mohou obsahovat **číslo svazku**. Podobné je to u periodik, kdy se vytváří záznam na seriálový dokument jako celek, a **jednotlivé ročníky**, pokud jsou vyvázané, se mohou chápat jako jednotky. Je také možné zapsat údaje o **zvláštnostech**, kterými se daná jednotka liší od jiných jednotek téhož provedení.

Služební údaje

Jelikož katalogizace je určitý proces, na kterém se podílejí různí lidé, mohou být k bibliografickému záznamu připojeny také **údaje služební** (jako údaj o akvizici, datum zpracování záznamu, jméno katalogizátora a podobně).

Funkce katalogu

Knihovní katalog tvořený souborem katalogizačních záznamů by měl podle mezinárodních principů katalogizace plnit následující základní funkce:

- najít bibliografické zdroje ve sbírce jako výsledek vyhledávání prostřednictvím atributů nebo vztahů mezi zdroji;
- identifikovat bibliografický zdroj nebo jeho agenta (tj. potvrdit, že určitá entita popsaná v záznamu odpovídá hledané entitě, nebo odlišit dvě a více entit s podobnými charakteristikami);
- vybrat bibliografický zdroj, který odpovídá potřebám uživatele (tj. vybrat zdroj, který splňuje požadavky uživatele s ohledem na médium, obsah, nosič atd. nebo vyloučit zdroje, které těmto požadavkům neodpovídají);
- získat přístup k popsané jednotce (tj. poskytnout informaci, která umožní uživateli získat jednotku k vypůjčení nebo elektronickému zpřístupnění prostřednictvím on-line propojení se vzdáleným zdrojem); nebo získat autoritní či bibliografické údaje nebo přístup k nim;
- navigovat uživatele v rámci katalogu i mimo něj (tj. prostřednictvím logického uspořádání bibliografických a autoritních údajů a jasnou prezentací způsobu, jak se v katalogu pohybovat, včetně prezentace vztahu mezi díly, vyjádřeními, provedeními, jednotkami, osobami, rodinami, korporacemi, koncepty, objekty, událostmi a místy).

Otázky k zamyšlení

- Jaké znáte druhy znaků?
- Uveďte nějaké příklady přirozených a konvenčních znaků.
- Z jakých dimenzí se znak skládá?
- Z jakých složek se skládá tzv. trojúhelník reference?
- Z jaký částí se skládá bibliografický záznam?
- Kolik oblastí údajů má bibliografický popis?
- Vyjmenujte některé zásady platné pro bibliografický popis.
- Jak dělíme selekční údaje?
- Jaké jsou hlavní zásady pro selekční údaje?
- Jaký je rozdíl mezi bibliografickým a katalogizačním záznamem?
- Které údaje jsou vlastní katalogizačnímu záznamu?
- Co patří k lokačním údajům?
- Jaké existují exemplářové údaje.
- Jaké jsou hlavní funkce katalogu?

Sémantika bibliografického záznamu

V této kapitole se budeme zabývat bibliografickým záznamem jako entitou znakového charakteru. Bude nás tedy zajímat, co jednotlivé typy údajů označují. Řekli jsme, že bibliografické univerzum se skládá z entit, které mají své atributy a mezi nimiž existují vzájemné vztahy. Dále jsme hovořili o tom, že bibliografický záznam se skládá z údajů popisných, které se skládají z osmi kategorií, údajů selekčních, které se dělí na jmenné a věcné, a údajů lokačních, kam patří sigla a signatura, údajů exemplářových a údajů služebních. Nyní zkusíme uvést jednotlivé údaje bibliografického záznamu do vzájemného sémantického vztahu s entitami, atributy a vztahy v bibliografickém univerzu, pokusíme se je tedy interpretovat.

Řekli jsme, že entity 1 typu, které jsou předmětem katalogizace, jsou znakového charakteru, ať už jde o znaky instrumentální (konkrétní jednotky) nebo znaky formální (pojmové objekty jako provedení, vyjádření či dílo). Proto katalogizátor svojí činností podstatě provádí interpretaci, to znamená, že se snaží vyložit, co katalogizovaný dokument sděluje, a přeložit to do uživateli srozumitelného jazyka. Dříve než se pustíme do samotné interpretace údajů bibliografického záznamu, řekneme si něco o teorii interpretace (hermeneutice) vůbec.

K metodě interpretace

Chceme-li uplatnit hermeneutiku jako metodu, je třeba, aby byla splněna základní podmínka: aby to, co chceme interpretovat, skutečně mělo znakový charakter. To je v případě katalogizovaných dokumentů splněno. Jelikož chceme užít hermeneutiku na poli sdělování poznání, přikloníme se k hermeneutice rekonstruktivní, která vychází z realismu, a jejím cílem je co nejpravdivější rekonstrukce významu vykládaného díla. K tomu, aby byla katalogizace co nejpravděpodobnější interpretací dokumentu, je třeba dodržovat určité hermeneutické zásady.

Emilio Betti stanovuje čtyři. První dva se vztahují k objektu výkladu, zbývající dva k subjektu interpreta. K daným kánonům patří:

1. zásada autonomie objektu;
2. zásada celkovosti;
3. zásada aktualizace porozumění;
4. zásada adekvátnosti porozumění.

Zásada autonomie objektu

Zásada autonomie objektu učí, že subjekt musí respektovat, co objekt (smysluplná forma) o sobě skutečně vypovídá. Vykladač nesmí do díla přenášet významy, které se v něm nenachází ani z něj nejsou odvoditelné. V technickém smyslu tedy jde o to, aby interpret maximalizoval pravdivostní obsah výkladu a minimalizoval jeho obsah nepravdivostní.

Zásada autonomie objektu katalogizátorovi říká, že se musí snažit v metajazyce katalogizačních pravidel vystihnout skutečný význam dokumentu, aniž by přidával, co dílo přímo neobsahuje či z něj nevyplývá. Tento kánon zmiňuje *Ustanovení mezinárodních principů katalogizace*, když říká, že:

„[p]opis a řízené formy jmen by měly být založeny na způsobu, jakým entity identifikují samy sebe.“

Katalogizátor tedy musí respektovat autonomii entit, které popisuje, a záznam přizpůsobit tomu, co samy o sobě vyjadřují.

Zásada celkovosti

Kánon celkovosti říká, že dílo je třeba vykládat z celku většího, než je dílo samotné. Je třeba chápat celkový kontext, v němž dílo vzniklo a působí. Je důležité si všimnout především souvislostí týkajících se:

1. jazyka díla (je třeba rozumět danému jazyku, ale je také dobré si všimnout stylu autora atd.);
2. historické situace, v níž dílo vzniklo a na níž může reagovat;
3. psychologicko-sociálních souvislostí, které tvoří jednak osobnost autora, jednak společenské podmínky.

Uplatnění zásady celkovosti vyžaduje již bibliografický popis, při kterém se vychází z různých pramenů popisu. Hlavním pramenem popisu je obvykle dokument samotný nebo některá jeho část. Když ovšem informace v hlavním prameni popisu chybí nebo je nedostatečná, přihlíží se k dalším pramenům popisu, kterými může být jiná část díla, nebo zdroj stojící mimo dílo. Již při bibliografickém popisu tedy musí katalogizátor přihlížet k celku většímu, než je dílo samotné.

Markantní je to při volbě věcných selekčních údajů, kdy musí katalogizátor zařadit dílo do kontextu určité národní literatury, vědního oboru a podobně. Ve vědních oborech často dochází k posunu odborné terminologie, takže starší dílo může užívat termínů, které už nejsou aktuální. Na terminologii má také vliv kulturní prostředí, do jehož rámce je třeba dílo zařadit (viz sociální informatika v SSSR vs. informační věda v USA). Katalogizátor tedy musí přihlídnout ke kontextu, v němž dílo působí, má-li zvolit vhodný výraz selekčního jazyka. *Ustanovení mezinárodních principů katalogizace* zdůrazňuje vzájemnou konsistenci záznamů, což znamená, že je třeba brát v potaz širší souvislosti:

„Popis a tvorba selekčních údajů by měly být standardizovány v nejvyšším možném rozsahu. Zajistí se tak větší konzistence, která zvyšuje možnost sdílení autoritních a bibliografických záznamů.“

Zásada aktualizace porozumění

Zásada aktualizace porozumění učí, že při interpretaci je aktualizována (a je to plně oprávněné) ta část významu díla, která odpovídá předpokladům spojeným se subjektem (otázka tzv. předporozumění). K těmto předpokladům patří osobnost subjektu, sociokulturní prostředí, v němž se pohybuje, jeho celkový kulturní rozhled (horizont) i rozsah jeho odborných znalostí. Subjekt sám určuje, jaké dílo bude interpretovat, jaké přitom položí otázky, jak bude postupovat při jejich zodpovídání – tedy jakou část významu díla a jak rekonstruuje. Zásada aktualizace porozumění dává vykladači jistou svobodu, která však končí tam, kde začíná kánon autonomie objektu.

Zásada aktualizace porozumění říká, že rekonstrukce díla prostřednictvím katalogizačního záznamu se bude lišit na základě toho, jaký katalogizátor záznam vytvářel. Dobrý katalogizátor především musí mít elementární znalosti světových jazyků, ovládat jazyk pravidel katalogizace, mít přehled o jednotlivých vědních disciplínách a jejich pojmech atd. Na mnoha faktorech však závisí, jak velkou

část obsahu díla se katalogizátorovi podaří rekonstruovat a zda půjde o část, která je opravdu podstatná. Elementární požadavky stanovuje Ustanovení mezinárodních principů katalogizace, podle něhož:

„[m]ěly by se používat pouze prvky popisu a selekčních údajů, jež jsou potřebné k uspokojení požadavků uživatele a nezbytné pro jednoznačnou identifikaci entity. [...] Datové prvky by měly být bibliograficky významné.“

Katalogizátor tedy musí mít přinejmenším takový rozhled, aby dokázal vystihnout to, co je pro katalogizovanou entitu podstatné.

Zásada adekvátnosti porozumění

Zásada adekvátnosti porozumění říká, že ten který interpret může dané smysluplné formě více či méně adekvátně rozumět. Schopnost adekvátně porozumět je dána duchovní blízkostí subjektu autora blízkostí subjektu vykladače. Neadekvátněji rozumí smysluplné formě vykladač, který je kongeniální s jejím autorem.

Míra adekvátnosti porozumění popisovanému dokumentu je závislá na osobnosti katalogizátora. Katalogizátor, který nemá znalost daného oboru, bude schopen vystihnout obsah díla jedním obecným termínem, zatímco katalogizátor, který se v dané problematice orientuje, dokáže identifikovat mnohem větší množství prvků, které korespondují s obsahem díla. Nicméně protože se katalogizátor obrací na širokou skupinu uživatelů, měl by tomu být přizpůsoben i způsob, jakým tak činí (tato odpovědnost leží především na tvůrcích katalogizačních pravidel). Ustanovení mezinárodních principů katalogizace zdůrazňuje srozumitelnost katalogizačních záznamů běžnému uživateli:

„Slovní zásoba, používaná při popisu a tvorbě selekčních údajů, by měla být v souladu se slovní zásobou většiny uživatelů.“

Zásady katalogizace

S hermeneutickými kánony úzce souvisí základní zásady katalogizace obsažené v mezinárodních principech. O některých jsme se zmínili v předchozích podkapitolách. Nyní si je přehledně zobrazíme:

- **Ohled na uživatele katalogu.** Rozhodnutí, týkající se popisných údajů a řízených forem jmen pro zpřístupnění, by měla být činěna se zřetelem na uživatele. (ADEKVÁTNOST POROZUMĚNÍ)
- **Běžné použití.** Slovní zásoba, používaná při popisu a tvorbě selekčních údajů, by měla být v souladu se slovní zásobou většiny uživatelů. (AKTUALIZACE POROZUMĚNÍ)
- **Prezentace entit při popisu.** Popis a řízené formy jmen by měly být založeny na způsobu, jakým entity identifikují samy sebe. (AUTONOMIE OBJEKTU)
- **Správnost.** Popisovaná entita by měla být popsána správně a přesně. (ADEKVÁTNOST POROZUMĚNÍ)
- **Dostatečnost a nezbytnost.** Měly by se používat pouze prvky popisu a selekčních údajů, jež jsou potřebné k uspokojení požadavků uživatele a nezbytné pro jednoznačnou identifikaci entity. (ADEKVÁTNOST POROZUMĚNÍ)
- **Významnost.** Datové prvky by měly být bibliograficky významné. (ADEKVÁTNOST POROZUMĚNÍ)

- **Hospodárnost.** Pokud vedou k dosažení téhož cíle různé způsoby, přednost by měl mít ten, který nejlépe a komplexně splňuje požadavek na hospodárnost (tj. nejmenší náklady nebo nejjednodušší postup). (ADEKVÁTNOST POROZUMĚNÍ)
- **Konzistence a standardizace.** Popis a tvorba selekčních údajů by měly být standardizovány v nejvyšším možném rozsahu. Zajistí se tak větší konzistence, která zvyšuje možnost sdílení autoritních a bibliografických záznamů. (CELKOVOST)
- **Integrace.** Popis všech typů dokumentů a všech řízených forem jmen má pokud možno vycházet se stejných obecných pravidel. (CELKOVOST)

Požadavky na katalogizátora

K tomu, aby byl katalogizátor schopen katalogizovat tak, aby byly naplněny základní principy katalogizace, měl by být podle *Národní soustavy vzdělávání*, zběhlý v následujících činnostech:

- Druhová analýza dokumentu a určení pramenů popisu.
- Vyhledání záznamu dokumentu v českých a zahraničních informačních zdrojích, stažení záznamu, editace, doplnění polí, kontrola záznamu.
- Obsahová analýza, klasifikace a indexování dokumentu (třídění Mezinárodního desetinného třídění, termín Konspektu, klíčová slova, termíny tezauru, věcný termín, geografické jméno, chronologický termín, forma, žánr).
- Tvorba úplného jmenného a věcného katalogizačního záznamu pro všechny druhy dokumentu včetně vzácných tisků a rukopisů; analytický popis.
- Obohacení záznamu o externí zdroje a doplňky, kontrola a aktualizace propojení na externí zdroje.
- Tvorba, kontrola a harmonizace jmenných a věcných autorit.
- Řešení složitých případů z katalogizační praxe.
- Zpracování koncepce tiskových výstupů z katalogu a zobrazení záznamů.
- Navrhování, strukturování a vytváření bibliografických a faktografických databází.
- Spolupráce se Souborným katalogem ČR, analýza chyb a duplicitních záznamů.
- Tvorba a průběžná aktualizace koncepce katalogizační politiky instituce; systémové zajištění katalogizační praxe v organizaci.
- Sledování mezinárodních trendů v katalogizační politice, jejich národní interpretace a implementace včetně podílu na tvorbě národní katalogizační politiky.
- Spolupráce se zahraničními katalogizačními agenturami.
- Další vzdělávání pracovníků v katalogizaci, příprava výukových materiálů a metodických pokynů.
- Metodická pomoc při katalogizaci.
- Harmonizace katalogizační praxe v knihovně s platnými standardy.

Interpretace údajů bibliografického a katalogizačního záznamu

Nyní uvedeme bibliografický popis, selekční a exemplářové údaje do souvislosti s atributy entit stanovených ve FRBR. Údaje záznamu nazýváme se v souladu s FRBR datovými prvky, jejich významem jsou logické objekty definované ve FRBR – zejména atributy.

Bibliografický popis

V nadpise jsou uvedeny datové prvky, v seznamech logické objekty. Pomocí písmen je označeno, zda se jedná o atribut díla W, vyjádření E, provedení M či jednotky I. Co znamenají jednotlivé termíny pro objekty katalogizace, lze vyhledat ve studii FRBR pomocí rejstříku.

Oblast údajů o názvu a odpovědnosti

- *Název díla W*
- *Název provedení M*
- *Údaje o odpovědnosti M*

Oblast údajů o vydání M

- *Označení vydání*

Oblast specifických údajů

- *Souřadnice (kartografické dílo) W*
- *Ekvinokcium W*
- *Rozsah vyjádření E*
- *Předpokládaná pravidelnost vydávání (seriál) E*
- *Předpokládaná četnost vydávání (seriál) E*
- *Typ partitury (hudebnina) E*
- *Měřítko (kartografický obraz/objekt) E*
- *Kartografické zobrazení (kartografický obraz/objekt) E*
- *Číslování (seriál) M*
- *Forma nosiče M*

Oblast nakladatelských údajů M

- *Místo vydání/distribuce*
- *Nakladatel/distributor*
- *Datum vydání/distribuce*
- *Výrobce*

Oblast údajů fyzického popisu M

- *Forma nosiče*
- *Rozsah nosiče*
- *Materiál*
- *Způsob záznamu*
- *Rozměry nosiče*
- *Rychlost přehrávání (zvukový záznam)*
- *Šířka drážky (zvukový záznam)*
- *Způsob drážkování (zvukový záznam)*

- *Konfigurace pásku (zvukový záznam)*
- *Způsob ozvučení (zvukový záznam)*
- *Speciální přehrávací charakteristika (zvukový záznam)*
- *Barva (obraz)*
- *Faktor zmenšení (mikrodokument)*
- *Polarita (mikrodokument, projekční grafika, film, videozáznam)*
- *Formát promítání (projekční grafika, film, videozáznam)*

Oblast údajů o edici M

- *Údaje o edici*

Oblast údajů poznámky

Poznámky lze vytvořit v podstatě o kterékoliv entitě, atributu či vztahu, uvádíme pouze ty atributy, které se zapisují do poznámky výhradně.

- *Zamýšlené uživatelské určení W*
- *Souvislost s dílem W*
- *Forma vyjádření E*
- *Sumarizace obsahu E*
- *Souvislost s vyjádřením E*
- *Kritická reakce na vyjádření E*
- *Uživatelská omezení k vyjádření E*
- *Obsazení hudebnina nebo zvukový záznam E*
- *Znázorňovací technika (kartografický obraz/objekt) E*
- *Interpretace reliéfu (kartografický obraz/objekt) E*
- *Geodetické, souřadnicové a vertikální měření (kartografický obraz/objekt) E*
- *Záznamová technika (snímek dálkového průzkumu) E*
- *Speciální vlastnost (snímek dálkového průzkumu) E*
- *Technika (grafika nebo projekční grafický obraz) E*
- *Omezení přístupu k provedení M*
- *Druh písma (tištěná kniha) M*
- *Velikost písma (tištěná kniha) M*
- *Foliace (kniha – starý tisk) M*
- *Kolace (kniha – starý tisk) M*
- *Status vydávání (seriál) M*
- *Generace (mikrodokument nebo projekční grafika, film, videozáznam) M*
- *Požadavky na systém (elektronický zdroj) M*
- *Charakteristiky souboru (elektronický zdroj) M*
- *Způsob přístupu (dálkově přístupný elektronický zdroj) M*
- *Adresa pro přístup (dálkově přístupný elektronický zdroj) M*
- *Původ jednotky I*
- *Značky/zápisy I*

Oblast údajů o standardním (nebo alternativním) čísle a dostupnosti

- *Identifikátor provedení M*
- *Akvizice zdroje / přístupové oprávnění M*
- *Údaje o dostupnosti M*
- *Fingerprint I*

Selekční údaje (jmenné)

Názvové záhlaví

- *Název díla W*
- *Forma díla W*
- *Datum díla W*
- *Jiná rozlišující vlastnost W*
- *Zamýšlené ukončení W*
- *Obsazení (hudební dílo) W*
- *Číselné označení (hudební dílo) W*
- *Tónina (hudební dílo) W*
- *Datum vyjádření E*
- *Jazyk vyjádření E*
- *Jiná rozlišující vlastnost E*

Personální záhlaví P

- *Jméno osoby*
- *Data osoby*
- *Titul osoby*
- *Jiné označení spojené s osobou*

Korporativní záhlaví CB

- *Jméno korporace*
- *Číslo spojené s korporací*
- *Místo spojené s korporací*
- *Datum spojené s korporací*
- *Jiné označení spojené s korporací*

Selekční údaje (věcné)

Předmětové a systematické (Entity 3)

- *Termín pro pojem C*
- *Termín pro objekt O*
- *Termín pro akci E (skutečně ve FRBR z nepochopitelných důvodů najdeme 2E – pro vyjádření a pro akci)*

- *Termín pro místo PL*

Otázky k zamyšlení

- Vyjmenujte čtyři hermeneutické kánony.
- Uveďte příklad užití těchto kánonů v katalogizační činnosti.
- Vyjmenujte několik zásad katalogizace a uveďte je do souvislosti s hermeneutickými kánony.
- Jaké jsou základní požadavky na subjekt katalogizátora?
- Uveďte některé logické objekty, které jsou označeny údaji bibliografického popisu, selekčních údajů jmenných a selekčních údajů věcných.

Pravidla a formáty

V současné době je nezbytné pro správnou katalogizaci orientovat se dobře ve dvou typech standardů – pravidlech a formátech. Pravidla představují soubor metodických pokynů, které umožňují řešit problémy spojené s katalogizací. Umožňují vybrat a předepsaným způsobem zapsat údaje. Formáty slouží k výměně bibliografických a katalogizačních záznamů prostřednictvím počítačových sítí. Představují strukturu, do níž se vepisují údaje vybrané a zapsané tak, jak předepisují pravidla. V České republice se v současné době používají katalogizační pravidla AACR2 a mezinárodní výměnný formát MARC21.

Pravidla AACR2

Pravidla AACR2 se skládají z úvodních pasáží, první části týkající se bibliografického popisu, druhé části zabývající se tvorbou záhlaví, unifikovanými názvy a odkazy a závěrečné části obsahující přílohy.

- Úvodní pasáže
- Část I. Bibliografický popis
- Část II. Záhlaví, unifikované názvy a odkazy
- Závěrečné pasáže

Úvodní pasáže

Úvodní pasáže obsahují původní předmluvy k AACR2, předmluvy k českému vydání pravidel a obecný úvod. Pro české vydání je v obecném úvodu nahrazena preference angličtiny jako jazyka katalogizační agentury nahrazena češtinou.

- Předmluva k českému vydání Anglo-amerických katalogizačních pravidel
- Dodatek k Předmluvě k českému vydání
- Předmluva k revidovanému vydání z roku 1988
- Předmluva ke druhému vydání Anglo-amerických katalogizačních pravidel z roku 1978 (Výtah)
- Obecný úvod

Část I. Bibliografický popis

První část týkající se bibliografického popisu má 13 kapitol. První kapitola se zabývá pravidly platnými pro popis všech typů dokumentů. Kapitoly 2-11 se zabývají popisem dokumentů monografických, kapitola 12 je věnována pokračujícím zdrojům a kapitola 13 řeší problematiku spojenou s analytickým popisem.

- Úvod
- 1 Všeobecná pravidla popisu
- 2 Knihy, brožury a jednolistové tisky
- 3 Kartografické dokumenty
- 4 Rukopisy

- 5 Hudebniny
- 6 Zvukové dokumenty
- 7 Filmy a videozáznamy
- 8 Grafické dokumenty
- 9 Elektronické zdroje
- 10 Trojrozměrné dokumenty
- 11 Mikrodokumenty
- 12 Pokračující zdroje
- 13 Analytické záznamy

Kapitola první má následující strukturu:

- 0 Obecná pravidla
- 1 Oblast údajů o názvu a odpovědnosti
- 2 Oblast údajů o vydání
- 3 Oblast specifických údajů
- 4 Oblast nakladatelských údajů
- 5 Oblast údajů fyzického popisu
- 6 Oblast údajů o edici
- 7 Oblast údajů poznámky
- 8 Oblast údajů o standardním čísle a dostupnosti
- 9 Suplementy (Přílohy)
- 10 Popisné jednotky sestávající se z několika druhů dokumentů
- 11 Faksimile, fotokopie a jiné reprodukce

Vidíme, že podkapitoly 1-8 se týkají základních údajů bibliografického popisu. Stejným způsobem jsou koncipovány i kapitoly AACR2 týkající se jednotlivých druhů dokumentů.

Část II. Záhloví, unifikované názvy a odkazy

Druhá část pravidel AACR2 se zabývá výběrem selekčních údajů, způsobem tvorby záhlaví a odkazy.

- Úvod
- 21 Volba selekčních údajů
- 22 Personální záhlaví
- 23 Geografická jména
- 24 Korporativní záhlaví
- 25 Unifikované názvy
- 26 Odkazy

Závěrečné pasáže

Závěrečné pasáže obsahují přílohy řešící problematiku psaní velkých písmen, zápisu zkratk, číslovek a úvodních členů. Obsahuje také slovník pojmů užívaných v rámci AACR2. Rejstřík slouží k navigaci v pravidlech.

- Přílohy

- A Psaní velkých písmen
- B Zkratky
- C Číslovky
- D Slovník termínů
- E Úvodní členy
- Rejstřík

Formáty

V první polovině 60. let minulého století vznikají první strojem čitelné báze dat v knihovnách. To sebou nese nutnost standardizace struktury dat. Ve druhé polovině 60. let vzniká formát MARC (Machine Readable Catalogue/Cataloguing). V 70., 80. a 90. letech jsou publikována jednotlivá vydání normy ISO 2709 *Formát pro výměnu informací* (dříve Formát na výměnu bibliografických údajů na magnetické pásce).

Druhy formátů

Formáty se dělí na **interní (lokální)**, které slouží k stanovení struktury dat uvnitř jednoho systému a **výměnné** určené k výměně dat mezi jednotlivými systémy.

Výměnné formáty můžeme rozdělit na **marcové** a **nemarcové**. Marcové formáty pak na **regionální či národní**, které slouží k výměně dat v rámci systémů na určitém území, a **mezinárodní**.

Nemarcové formáty:

- MABI
- INSPEC
- Chemical Abstracts
- AGRIS
- a další

Formáty typu MARC:

- Národní formáty typu MARC
 - formáty anglo-saské koncepce (USMARC, UKMARC, CANMARC, OCLC-MARC, **MARC 21** ...)
 - formáty franko-italské koncepce (INTERMARC, PICA-MARC ...)
 - formáty typu UNIMARC (UNIMARC+CZ ...)

UNIMARC je sice mezinárodní formát, nicméně jeho přizpůsobením vznikaly formáty národní.

- Mezinárodní formáty typu MARC
 - UNIMARC
 - UNISIST Reference Manual
 - Common Communication Format (CCF)

MARC v ČR

V 90. letech minulého století dochází k automatizaci knihoven. Od roku 1996 je používán formát UNIMARC. V letech 2003-2004 se paralelně užívají formáty UNIMARC a MARC21. Od roku 2004 je preferován formát MARC21, přičemž je stále některými knihovnami užívána UNIMARC. V současnosti většina knihoven přešla na formát MARC21, který je preferován katalogizační politikou Národní knihovny.

MARC 21

Formát MARC 21 umožňuje bibliografický popis, jmennou a věcnou katalogizaci, zápis exemplářových údajů a dalších informací. K tomu jsou určeny jednotlivé marcové standardy:

- MARC 21 Bibliografický formát (Format for Bibliographic Data)
 - pro různé druhy dokumentů (knihy, pokračující zdroje, mapy ...)
- MARC 21 Formát pro exemplářové údaje (Format for Holdings Data)
 - pro údaje o knihovních jednotkách
- MARC 21 Formát pro autority (Format for Authority Data)
 - pro jmenné a předmětové selekční údaje
- MARC 21 Format for Classification Data
 - pro systematické selekční jazyky (MDT, DDC ...)
- MARC 21 Format for Community Information
 - pro události, pořady, služby

Struktura MARCu

Formát MARC 21 je souborem kódů a označení obsahu. Pro MARC je definována

- struktura záznamu (record structure)
- označení obsahu (content designation)
- obsah (content)

Struktura marcového záznamu, tedy jak má marcový záznam vypadat, je definována v Information Interchange Format (ANSI Z39.2) nebo Format for Information Exchange (ISO 2709).

Struktura záznamu podle ISO 2709

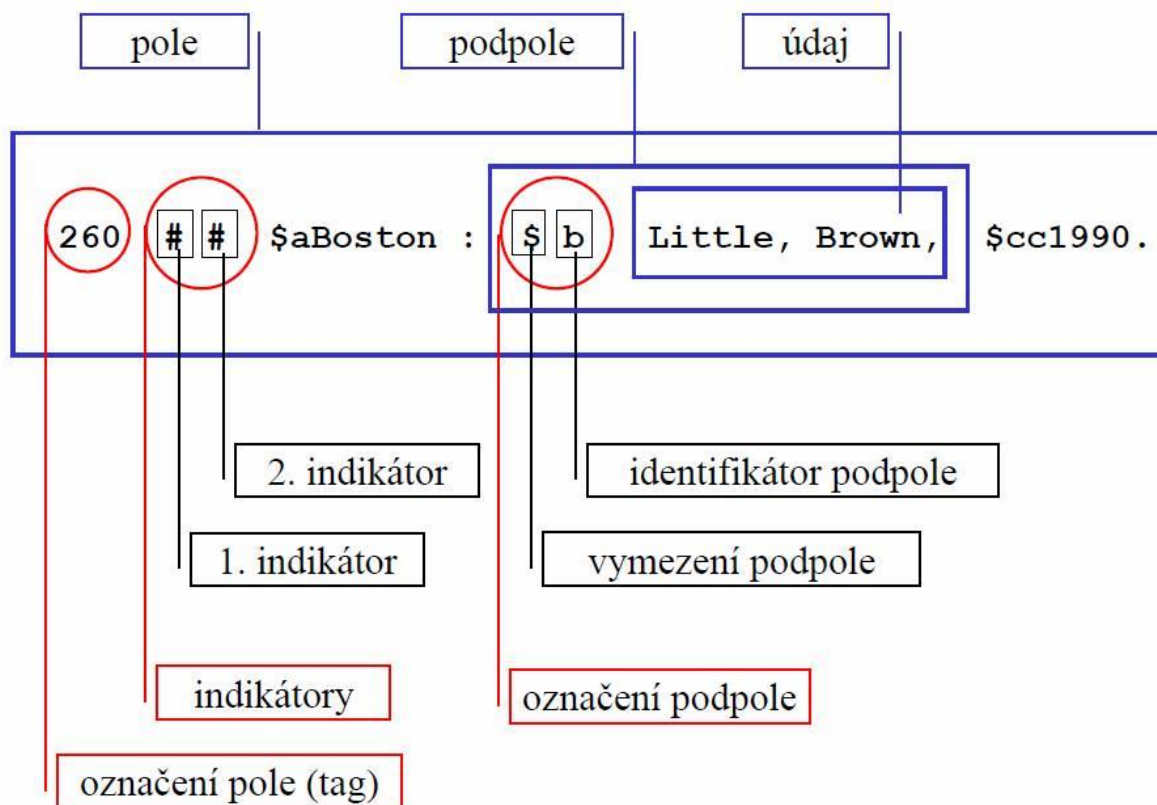
```
01041cam--2200265-a-
450000100200000000300040002000500170002400800410004101000240008202000250010602000
440013104000180017505000240019308200180021710000320023524500870026724600360035425
000120039026000370040230000290043950000420046852002200051065000330073065000120076
3^---89048230-/AC/r91^DLC^19911106082810.9^891101s1990----maua---j-----000-0-eng--^##$a---
89048230-/AC/r91^##$a0316107514 :$c$12.95^##$a0316107506 (pbk.) :$c$5.95 ($6.95
Can.)^##$aDLC$dLCLC^00$aGV943.25$b.B74 1990^00$a796.334/2$220^10$aBrenner, Richard
J.,$d1941-^10$aMake the team.$pSoccer :$ba heads up guide to super soccer! /$cRichard J.
Brenner.^30$aHeads up guide to super soccer.^##$a1st ed.^##$aBoston :$bLittle,
Brown,$cc1990.^##$a127 p. :$bill.;$c19 cm.^##$a"A Sports illustrated for kids
book."^##$aInstructions for improving soccer skills. Discusses dribbling, heading,playmaking,
```

defense, conditioning, mental attitude, how to handle problems with coaches, parents, and other players, and the history of soccer.^#0\$aSoccer\$vJuvenile literature.^#1\$aSoccer.^\

Struktura záznamu v tzv. řádkovém MARCu

- 01041cam--2200265-a-4500
- 001 ---89048230-/AC/r91
- 003 DLC
- 005 19911106082810.9
- 008 891101s1990----maua---j-----001-0-eng--
- 010 ## \$a---89048230-/AC/r91
- 020 ## \$a0316107514 :\$c\$12.95
- 020 ## \$a0316107506 (pbk.) :\$c\$5.95 (\$6.95 Can.)
- 040 ## \$aDLC\$cDLC\$dDLC
- 050 00 \$aGV943.25\$b.B74 1990
- 082 00 \$a796.334/2\$220
- 100 1# \$aBrenner, Richard J.,\$d1941-245 10 \$aMake the team.\$pSoccer:\$ba heads up guide to super soccer!/\$cRichard J. Brenner.
- 246 30 \$aHeads up guide to super soccer
- 250 ## \$a1st ed.
- 260 ## \$aBoston :\$bLittle, Brown,\$cc1990.
- 300 ## \$a127 p. :\$bill. ;\$c19 cm.
- 500 ## \$a"A Sports illustrated for kids book."
- 520 ## \$aInstructions for improving soccer skills. Discusses dribbling, heading playmaking,defense, conditioning, mental attitude, how to handle problems with coaches, parents, and other players, and the history of soccer.
- 650 #0 \$aSoccer\$vJuvenile literature.
- 650 #1 \$aSoccer.

Označení obsahu je vlastním jádrem formátu MARC 21. Jsou zde definovány hodnoty polí (tagů), indikátorů a podpolí, do který se zapisují údaje (obsah). **Obsah** není definován v MARCu, ale v katalogizních pravidlech, v našem případě AACR2.

Obrázek 9.1

Notační konvence

V MARCu 21 se užívá následující notační konvence:

- vymezení podpole – \$ nebo
- znak ukončení pole (field terminator) – FT nebo ^
- znak ukončení záznamu (record terminator) – RT nebo \
- mezera (blank) # nebo
- výplňový znak (fill character) |

Struktura záznamu

Strukturu marcového záznamu tvoří:

- Návěští
- Adresář (ne u řádkového MARCu)
- Proměnná pole
- Znak ukončení záznamu (ne u řádkového MARCu)

Návěští

Návěští je první pole v každém záznamu. Obsahuje základní údaje potřebné pro zpracování záznamu. Data v tomto poli jsou identifikována pozicí v rámci návěští. Návěští obsahuje číslice a kódované údaje. Délka pole je 24 znaků / pozice 0-23.

Adresář

Adresář začíná na pozici 24 a končí znakem ukončení pole (field terminator). Obsahuje seznam umístění proměnných polí v záznamu. Skládá se z řetězců (entry) o délce 12 znaků, přičemž každý řetězec odpovídá jednomu proměnnému poli a každý řetězec se skládá z:

- označení pole (tag)
- délka pole (length-of-field)
- počáteční pozice pole (field starting position)

Označení pole se skládá ze tří znaků. Tvoří jej řada číselných či abecedních znaků, která identifikuje, o které pole se jedná. **Délka pole** má čtyři znaky, obsahuje údaj o počtu znaků v daném poli. **Počáteční pozice pole** je tvořena pěti znaky. Informuje o pozici pole vzhledem k prvnímu znaku prvního proměnného pole (ne ve vztahu k počátku záznamu).

Proměnná pole

Proměnná pole obsahují vlastní údaje. Každé pole je identifikováno označením pole (tagem). Tagy nejsou v polích uváděny, objevují se pouze v adresáři, což ovšem neplatí pro řádkový MARC. V řádkovém MARCu není adresář a označení polí je jejich součástí. Rozlišují se dva typy proměnných polí:

- proměnná kontrolní pole (variable control fields)
- proměnná pole údajů (variable data fields)

Proměnná kontrolní pole

Proměnná kontrolní pole obsahují základní údaje potřebné pro zpracování záznamu. Označení kontrolních polí začíná vždy dvěma nulami – 00X. Kontrolní pole se skládají z údajů a znaku ukončení pole (v záznamu podle ISO 2709) nebo z označení pole a údajů (v řádkovém MARCu). Rozlišují se pole, kde obsah pole tvoří jeden údaj, např. pole 001, a pole, která se skládají z několika kódovaných údajů, např. pole 008. O jaký údaj se jedná, je pak určeno pozicí znaků v rámci pole.

Proměnná pole údajů

Proměnná pole údajů obsahují bibliografické či jiné údaje. Tvoří je všechna proměnná pole (01X – 8XX) vyjma kontrolních polí. Pole mohou být opakovatelná nebo neopakovatelná. Skládají se z:

- označení pole – platí pouze pro řádkový MARC
- 2 indikátory (indicators, indicator positions)
- označení podpole (subfield code)
- údaj
- znak ukončení pole (field terminator) – neplatí pro řádkový MARC

Indikátory obsahují hodnoty, které vysvětlují nebo doplňují údaje obsažené v poli. Jsou definovány nezávisle pro každé pole. Hodnota každého indikátoru je interpretována nezávisle – nikdy společně a může být vyjádřena abecedním znakem, číslicí či mezerou (mezera zpravidla vyjadřuje, že indikátor není definován).

Podpole identifikuje údaje uvnitř pole. Skládá se z vymezení podpole (delimiter), identifikátoru podpole (data element identifier), který tvoří abecední (malá) písmena nebo znak číslice. Každé pole obsahuje nejméně jedno označení podpole. Označení podpolí jsou definovány nezávisle pro každé pole. Pořadí podpolí je dáno standardy pro obsah, např. AACR2.

Základní rozdělení proměnných polí údajů

- 0XX Kontrolní informace, identifikační čísla, kontrolní pole, klasifikační znaky atd.
- 1XX Hlavní záhlaví
- 2XX Názvy a údaje o vydání, nakladatelské údaje atd.
- 3XX Údaje fyzického popisu atd.
- 4XX Údaje o edici
- 5XX Poznámky
- 6XX Věcné selekční údaje
- 7XX Vedlejší záhlaví s výjimkou předmětů a edic; propojovací pole
- 8XX Vedlejší záhlaví pro edici; knihovní jednotky atd.
- 9XX Pole pro národní použití

Otázky k zamyšlení

- Jaký je rozdíl mezi pravidly a formáty?
- Kolik základních částí mají pravidla AACR2?
- Z jakých kapitol se skládá část věnovaná bibliografickému popisu?
- Na základě čeho jsou strukturovány kapitoly týkající se bibliografického popisu?
- Čemu se věnuje druhá část AACR2?
- Jak se dělí formáty?
- Jaké znáte národní a mezinárodní marcové formáty?
- Jaké standardy definují strukturu marcového záznamu?
- Jaké standardy definují obsah marcového záznamu?
- Jaká je základní struktura marcového záznamu?
- Jakou strukturu mají proměnná pole údajů v řádkovém MARCu?

Obecná pravidla AACR2 a návěští, kontrolní pole a pole čísel a kódů MARCu 21

V této kapitole se budeme zabývat jednak obecnými pravidly bibliografického popisu, jednak kontrolními poli a blokem čísel a kódů MARCu 21.

Obecná pravidla bibliografického popisu

V této kapitole definujeme pojmy jako bibliografický zdroj, základní zdroj popisu a prameny popisu. Dále se zabýváme úrovní popisu a jazykem, který je v jednotlivých oblastech užíván.

Bibliografický zdroj

To, z čeho jsou čerpány údaje bibliografického popisu, se nazývá **bibliografickým zdrojem** (*bibliographic resource*). Bibliografické zdroje se dělí na

- **monografie (*monograph*)**
- **vícedílná popisná jednotka (*multipart item*)**, kam patří
 - monografie o více částech
 - seriály
 - integrační zdroje
 - sbírky

Základní zdroje popisu

Základním zdrojem bibliografického popisu se nazývá to, co vezmeme do ruky, vytváříme-li bibliografický popis. Tyto zdroje se liší podle typu bibliografického zdroje.

U **monografie** je základním zdrojem bibliografického popisu zdroj jako celek.

U **vícedílné monografie** je to první nebo první dostupná část této monografie (1. díl či první z dílů, které máme k dispozici). To, čím se liší další díly od zdroje popisu, se zapíše do údajů poznámky. Vícesvazkové monografie se mohou popisovat pomocí

- víceúrovňového popisu, při kterém existuje záznam na zdroj jako celek (matka) a více záznamů na jednotlivé části (děti). Záznamy jsou fyzicky propojeny a uspořádány do hierarchické struktury
- metodou zdola – pro každou část je vytvořen samostatný záznam (tato metoda je preferovaná)
- metodou shora – je vytvořen jeden záznam pro monografii jako celek, údaje týkající se částí se zapisují do exemplářových údajů

Základním zdrojem popisu u **seriálů** je první nebo první dostupný sešit či část seriálu. Důležité odchylky oproti bibliografickému zdroji je třeba uvést do poznámek.

U **integračního zdroje** je základním zdrojem popisu nejnovější aktualizace. Významné změny proti předchozím verzím se uvádí do poznámky.

Základním zdrojem popisu u sbírek dokumentů je sbírka jako celek.

Prameny popisu

Hlavní pramen popisu je preferovaný zdroj údajů, údaje z hlavního pramene popisu mají přednost. Je definovaný pro každý druh dokumentu zvlášť. Mohou nastat následující varianty:

- Bibliografický zdroj má jednu fyzickou část s jedním hlavním pramenem popisu – použije se hlavní pramen popisu.
- Bibliografický zdroj má jednu fyzickou část s více než jedním hlavním pramenem popisu – použije se první hlavní pramen popisu (definovány jsou výjimky, kdy to neplatí, které nebudeme uvádět).
- Bibliografický zdroj má více než jednu fyzickou část – pro bibliografický zdroj jako celek se použije hlavní pramen první nebo první dostupné části.
- Bibliografický zdroj je bez hlavního pramene popisu
 - pokud jednotlivým částem bibliografického zdroje chybí název, doplní se podle dostupného zdroje a uvede se v poznámce vysvětlivka a/nebo pramen doplněného hlavního názvu
 - u sbírky, které souborný název chybí, název se doplní.

Předepsané prameny popisu jsou definovány zvlášť pro každou oblast údajů. Jejich součástí může být hlavní pramen popisu a další prameny. Stanovené je závazné pořadí těchto pramenů. Údaje z jiného než předepsaného pramene popisu se uvádějí do hranatých závorek.

Interpunkce

Každá oblast údajů kromě první, každý výskyt oblasti poznámky, standardního čísla je předznamenána tečkou, mezerou, pomlčkou mezerou, pokud oblast nezačíná jako nový odstavec. V MARCu se pomlčka uvádí jako dva spojovníky.

Oblast údajů o názvu a odpovědnosti. -- Oblast údajů vydání

Vsuvky a údaje doplněné mimo předepsané prameny popisu se uvádějí v hranatých závorkách. Výpustky se označují mezerou třemi tečkami a mezerou.

/ napsal Jan Novák ... [et al.]

Úrovně popisu

Rozlišují se tři úrovně popisu.

První:

Hlavní název / první údaj o odpovědnosti, pokud se liší od hlavního záhlaví formou nebo počtem nebo pokud záhlaví chybí. -- Označení vydání. -- Specifické údaje (nebo druh

publikace). -- První nakladatel, datum vydání. -- Rozsah popisné jednotky. -- Poznámky. -- Standardní číslo

Druhá:

Hlavní název [obecné označení druhu dokumentu] = Souběžný název : další názvová informace / první údaj o odpovědnosti; každý další údaj o odpovědnosti. -- Označení vydání / první údaj o odpovědnosti za vydání. -- Specifické údaje (nebo druh publikace). -- První místo vydání : První nakladatel, rok vydání. -- Rozsah : další fyzické údaje; rozměr. -- Hlavní název edice / údaj o odpovědnosti vztahující se k edici, ISSN edice; číslování v rámci edice. Název subedice, ISSN subedice; číslování v rámci subedice. -- Poznámky. -- Standardní číslo

Třetí:

Vše, co pravidla AACR2 umožňují zapsat.

Jazyk

V rámci katalogizačních pravidel se užívá

- jednak jazyka, ve kterém jsou údaje popisovaného dokumentu,
- jednak jazyka katalogizační agentury, tedy jazyka, ve kterém se mluví na území instituce, která provádí katalogizaci.

Jazyka popisovaného zdroje se užívá, zapisujeme-li

- Údaje o názvu a odpovědnosti
- Vydání
- Nakladatelské údaje
- Edice

Nelatinská písmena se transliterují.

Jazyka katalogizační agentury se užívá v ostatních oblastech s výjimkou citací v poznámkách.

Nepřesnosti

Nepřesnosti nebo pravopisné chyby se přepisují tak, jak se vyskytují v popisné jednotce. Na evidentní chyby je možné upozornit pomocí vsuvek ve hranatých závorkách.

Upozornění – [sic]:

přeložila [sic] Miroslav Košťál

Oprava – [i.e.]:

přeložila Jiří [i.e. Jiřina] Košťálová

Doplnění chybějícího písmena/chybějících písmen:

The world in [d]anger

Návěští, kontrolní pole a pole čísel a kódů MARCu 21

Tato kapitola obsahuje základní informace polích MARCu 21, o kterých nelze informovat v souvislosti s pravidly AACR2.

Návěští

Návěští obvykle bývá automaticky generováno daným knihovnickým systémem podle nastavení šablon pro určitý druh záznamů. Návěští se skládá z 24 pozic v jednom řádku. Některé pozice je třeba sledovat, protože údaje se na nich mohou měnit. Jde především o následující.

- 05 – Status záznamu (a – doplněný záznam, c – opravený záznam, d – zrušený záznam, n – nový záznam, p – doplňkový prozatímní záznam).
- 06 – Typ záznamu (a – textové dokumenty, tištěné, c – hudebniny, e – kartografické dokumenty, f – rukopisné kartografické dokumenty, g – projekční média, i – nehudbní zvukové dokumenty, j – hudební zvukové dokumenty, k – dvojrozměrná projekční grafika, m – počítačový soubor/elektronický zdroj, o – soupravy, soubory (kit), p – smíšené dokumenty, r – trojrozměrné předměty, přírodní objekty, t – rukopisné textové dokumenty).
- 07 – Bibliografická úroveň – a – analytická jednotka/monografie, b – analytická jednotka/seriály, c – soubor/kolekce, d – podjednotka, i – integrační zdroj, m – monografie, s – seriál).
- 17 – Úroveň úplnosti záznamu – (_ – úplná úroveň, 1 – úplná úroveň, bez dokumentu v ruce, 2 – méně než úplná úroveň, 3 – zkrácený záznam, 4 – základní úroveň, 5 – částečně zpracovaný/dočasný záznam, 7 – minimální úroveň, 8 – před vydáním dokumentu, u – není známa, z – nelze použít).
- 18 – Forma katalogizačního popisu (z hlediska souladu s ISBD) – (_ – jiná než ISBD, a – AACR2, i – ISBD, u – není známa).

Blok kontrolních polí

Po návěští následuje blok kontrolních polí (001-009).

Pole 001 tvoří specifické číslo daného záznamu, toto pole je plně generováno systémem.

Do pole 003 se automaticky zapisuje identifikátor kontrolního pole – jde o kód instituce, v jejímž rámci číslování zapsané do pole 001 probíhá (při přebírání záznamů z jiné instituce je třeba toto pole změnit).

V poli 005 systém automaticky generuje čas poslední úpravy záznamu.

Pole 008 je pole údajů pevné délky. Do tohoto pole se uvádějí některé informace, které se mohou objevit v dalších polích záznamu. Pro minimální záznam je třeba vyplňovat jen některé z bloků údajů, některé mohou zůstat nevyplněné, některé může automaticky generovat systém. Některé bloky údajů jsou společné pro všechny dokumenty, některé jsou specifické pro různé druhy dokumentů. Minimální záznam pro souborný katalog ČR pro tištěné monografie předepisuje vyplňovat tyto pozice.

- 00-05 – datum uložení do souboru – generuje systém;

- 06 – typ dat/publikační status – určuje, o jaký typ data v poli 07-14 jde, generuje automaticky systém z pole 260 \$c;
- 07–10 – datum vydání, generuje systém z pole 260 \$c;
- 15–17 – místo vydání, produkce nebo realizace – je třeba ho vyjádřit pomocí kódu jednotlivých zemí;
- 35–37 – jazyk popisné jednotky – zapisuje se prostřednictvím kódu pro jazyk;
- 38 – modifikace záznamu – jde o informaci o tom, zda došlo k transliteraci nelatinkových písem a podobně, obvykle k modifikaci záznamu nedochází.

Blok čísel a kódů

Dalším blokem je blok polí čísel a kódů. O poli 020 ISBN byla již řeč v kapitole o údajích o standardním čísle.

Pole 040 se týká zdroje katalogizace. Obsahuje kód instituce, která vytvořila záznam, případně jej modifikovala. V České republice se do něj zapisuje sigla knihovny, v níž probíhá katalogizace. Pole má dva nedefinované indikátory. Podpole slouží k rozlišení rolí jednotlivých institucí a k označení jazyka, v němž katalogizace probíhá.

- \$a – Agentura původní katalogizace (NO)
- \$b – Jazyk katalogizace (NO)
- \$c – Agentura, která převedla záznam do strojem čitelné podoby (NO)
- \$d – Agentura, která záznam modifikovala (O)

Vytváří-li se původní záznam, vypadá zápis v tomto poli např. takto.

040##\$aBOD033\$b cze

Pole 041 slouží k zápisu kódu jazyka popisovaného dokumentu. Jazyk dokumentu je již vyjádřen v poli 008 na pozici 35-37. Pole 041 se užije pouze v případě, obsahuje-li dokument texty ve více jazycích, popřípadě je dokument překladem nebo obsahuje překlad. První indikátor pole vyjadřuje, zda je popisovaná jednotka překladem nebo zda překlad obsahuje. Pokud není dokument překladem (nebo neobsahuje překlad) má indikátor hodnotu 0, pokud je překladem (nebo obsahuje překlad) má indikátor hodnotu 1. Druhý indikátor vymezuje, z jakého třídíku je převzat kód jazyka. Které části dokumentu se týká kód jazyka, je vyjádřeno užitím jednotlivých podpolí. Kromě \$a jsou všechna ostatní pole nepovinná.

- \$a – Kód jazyka textu, zvukové stopy či přítisku (O)
- \$b – Kód jazyka resumé, abstraktu, přepsaného názvu či podnázvu (O)
- \$d – Kód jazyka zpívaného nebo mluveného slova (O)
- \$e – Kód jazyka libreta (O)
- \$f – Kód jazyka stránky či stránek obsahu (O)
- \$g – Kód jazyka doprovodného textu jiného než libreta (O) –
- \$h – Kód jazyka originálu nebo předlohy pro překlad (O) –
- \$2 – Zdroj kódu jazyka [jiný nežli MARC Code List] (NO)

V zápisu pole 041 mohou nastat různé varianty s ohledem na pole 008 – pozici 35-37.

Popisná jednotka je v ruštině (hlavní jazyk) a angličtině:

008/35-37 rus
041##\$arus\$aeng

Text je překladem do angličtiny, jazykem originálu je francouzština:

008/35-37 eng
0411#\$aeng\$hfre

Popisná jednotka obsahuje anglický překlad i text řeckého originálu:

008/35-37 eng
0411#\$aeng\$agre\$hgre

Text je v angličtině, resumé ve francouzštině, němčině a španělštině:

008/35-37 eng
0410#\$aeng\$bfre\$bger\$bspa

Pole 044 slouží k zápisu údajů o místě vydání dané publikace. Užívá se ve chvíli, kdy je těchto zemí více než jedna. V případě jediného místa vydání není třeba toto pole použít, protože informace jsou již obsaženy v poli 008 – na pozici 15-17. Pole je neopakovatelné, má dva nedefinované indikátory. Údaje o jednotlivých zemích vydání se píší do opakovatelného podpole \$a. Zápis v poli 044 vzhledem k poli 008 může vypadat takto.

Zeměmi vydání jsou Itálie, Francie a Španělsko:

008/15-17 it_
044##\$ait\$afir\$asp

Minimální záznam pro tištěné monografie

Pro souborný katalog ČR byl stanoven minimální záznam pro různé druhy dokumentů. Uvedeme nyní strukturu minimálního záznamu pro tištěné monografie.

Návěští

- 001 Kontrolní číslo
- 003 Identifikátor kontrolního čísla
- 005 Datum posledního zpracování
- 008 Údaje pevné délky
 - 00-05 datum uložení do souboru (RRMMDD)
 - 06 typ data/publikační status (kód)
 - 07-10 datum 1
 - 15-17 místo vydání, produkce nebo realizace (kód země)
 - 35-37 jazyk popisné jednotky
 - 38 modifikace záznamu
- 020 Mezinárodní standardní číslo knihy (ISBN)
 - a – ISBN (včetně vysvětlivky)

- z – zrušené/chybné ISBN
- 040 Zdroj katalogizace (neopakovatelné pole)
 - a – agentura zajišťující původní katalogizaci
 - b – jazyk katalogizace
 - c – agentura převádějící záznam do strojem čitelné podoby
 - d – agentura, která záznam modifikovala (opakovatelné)
 - e – použitá pravidla popisu
 - 9 – úplnost záznamu
- 041 Kód jazyka (vždy v případě opakovaných výskytů \$a u vícejazyčných publikací)
 - indikátor 1: indikátor překladu
 - 0 – popisná jednotka není/neobsahuje překlad
 - 1 – popisná jednotka je nebo obsahuje překlad
 - indikátor 2: kódovník jazyků MARC
 - # – hodnota kódů jazyků je převzata z kódovníků MARC
 - a – kód jazyka textu
- 044 Kód země vydání (vždy v případě opakovaných výskytů \$a, např. u koedic).
 - a – kód země vydání
- 072 Kód předmětové kategorie
 - indikátor 1 – nedefinován
 - indikátor 2 – kód zdroje
 - 7 – zdroj specifikován v podpoli \$2
 - a – klasifikační znak jako součást skupiny Konspektu
 - x – slovní označení skupiny Konspektu
 - 2 – kód zdroje – Konspekt
- 080 Mezinárodní desetinné třídění (MDT)
 - indikátor 1 – nedefinován
 - indikátor 2 – nedefinován
 - a – klasifikační znak MDT
 - 2 – vydání
- 100 Hlavní záhlaví – osobní jméno
 - indikátor 1: indikátor formy jména
 - 0 – jméno se uvádí pod rodným/křestním jménem
 - 1 – jméno se uvádí pod příjmením
 - 3 – jméno se uvádí pod jménem rodiny (rodu)
 - indikátor 2: nedefinován
 - a – osobní jméno
 - b – římské číslice
 - c – doplňky ke jménu jiné než data
 - d – data související se jménem
 - q – rozpis iniciál rodného/křestního jména
- 110 Hlavní záhlaví – jméno korporace
 - indikátor 1: indikátor formy jména
 - 0 – invertovaná forma jména
 - 1 – jméno jurisdikce
 - 2 – jméno v přímém pořadí

- indikátor 2: nedefinován
- a – jméno korporace nebo jurisdikce jako vstupní prvek
- b – podřízená složka
- c – místo konání akce
- d – datum konání akce nebo podpisu smlouvy
- g – další různé informace
- n – číslo části/sekce/akce
- 111 Hlavní záhlaví – jméno akce
 - indikátor 1: indikátor formy jména
 - 0 – invertovaná forma jména
 - 1 – jméno jurisdikce
 - 2 – jméno v přímém pořadí
 - indikátor 2: nedefinován
 - a – jméno akce nebo jurisdikce jako vstupní prvek
 - c – místo konání akce
 - d – datum konání akce
 - e – podřízená složka
 - g – další různé informace
 - n – číslo části/sekce/akce
 - q – jméno akce následující ve vstupním prvku za jménem jurisdikce
- 245 Údaje o názvu
 - indikátor 1: vedlejší názvové záhlaví
 - 0 – vedlejší záhlaví se nevytváří
 - 1 – vedlejší záhlaví se vytváří
 - indikátor 2: vyloučení znaků z řazení
 - 0-9 – počet vyloučených znaků
 - a – název
 - b – další údaje o názvu
 - c – údaj o odpovědnosti atd.
 - h – obecné označení druhu dokumentu (elektronický zdroj)
 - n – číslo označení části/sekce díla
 - p – název části/sekce díla
- 250 Údaje o vydání
 - a – označení vydání
- 260 Nakladatelské údaje
 - indikátor 1: pořadí nakladatelských údajů
 - # – neuvádí se
 - indikátor 2: nedefinován
 - a – místo vydání
 - b – jméno nakladatele
 - c – datum vydání
- 300 Fyzický popis (užívá se jen u elektronických zdrojů na fyzickém nosiči)
 - a – rozsah
- 490 Údaje o edici (neselekční)
 - indikátor 1: indikátor vedlejšího záhlaví

- 0 – vedlejší záhlaví se nevytváří
 - 1 – vytváří se záhlaví pro odlišnou formu názvu edice
 - indikátor 2: nedefinován
 - a – údaj o edici
 - v – označení svazku/pořadí
- 5XX Poznámky (povinné pouze v případech jednoznačně vymezených v AACR2)
 - a – poznámka
- 700 Vedlejší záhlaví – osobní jméno
 - indikátor 1: indikátor formy jména
 - 0 – jméno se uvádí pod rodným/křestním jménem
 - 1 – jméno se uvádí pod příjmením
 - 3 – jméno se uvádí pod jménem rodiny (rodu)
 - indikátor 2: typ vedlejšího záhlaví
 - # – typ nespecifikován
 - 2 – analytické záhlaví
 - a – osobní jméno
 - b – římské číslice
 - c – doplňky ke jménu jiné než data
 - d – data související se jménem
 - q – rozpis iniciál rodného/křestního jména
- 710 Vedlejší záhlaví – jméno korporace
 - indikátor 1: indikátor formy jména
 - 0 – invertovaná forma jména
 - 1 – jméno jurisdikce
 - 2 – jméno v přímém pořadí
 - indikátor 2: typ vedlejšího záhlaví
 - # – typ nespecifikován
 - 2 – analytické záhlaví
 - a – jméno korporace nebo jurisdikce jako vstupní prvek
 - b – podřízená složka
 - c – místo konání akce
 - d – datum konání akce nebo podpisu smlouvy
 - g – další různé informace
 - n – číslo části/sekce/akce
- 711 Vedlejší záhlaví – jméno akce
 - indikátor 1: indikátor formy jména
 - 0 – invertovaná forma jména
 - 1 – jméno jurisdikce
 - 2 – jméno v přímém pořadí
 - indikátor 2: typ vedlejšího záhlaví
 - # – typ nespecifikován
 - 2 – analytické záhlaví
 - a – jméno akce nebo jurisdikce jako vstupní prvek
 - c – místo konání akce
 - d – datum konání akce

- e – podřízená složka
- g – další různé informace
- n – číslo části/sekce/akce
- q – jméno akce následující ve vstupním prvku za jménem jurisdikce
- 910 Údaje pro souborný katalog
 - a – sigla vlastníka
 - r – roky odběru nebo s – svazky

Otázky k zamyšlení

- Co je to bibliografický zdroj?
- Jaké rozlišujeme druhy bibliografických zdrojů?
- Co je to základní zdroj popisu?
- Jaké existují metody popisu vícedílných monografií?
- Jaký je rozdíl mezi předeepsaným a hlavním pramenem popisu?
- Čím je předznamenána každá oblast bibliografického popisu?
- Kolik existuje úrovní bibliografického popisu?
- Kdy se užívá jazyka zdroje a kdy jazyka katalogizační agentury?
- Čeho se týká pozice 06 v Návěští?
- Co se zapisuje do pole 008 v bloku čísel a kódů?
- Jaké údaje patří do pole 040?
- K čemu slouží pole 041 a pole 044?

Bibliografický popis

Bibliografický popis se skládá z osmi oblastí údajů.

1. Oblast údajů o názvu a odpovědnosti
2. Oblast údajů o vydání
3. Oblast specifických údajů
4. Oblast nakladatelských údajů
5. Oblast údajů fyzického popisu
6. Oblast údajů o edici
7. Oblast údajů poznámky
8. Oblast údajů o standardním (nebo alternativním) čísle a dostupnosti

Při katalogizaci je třeba přihlížet k obecným pravidlům platným pro všechny typy dokumentů a k pravidlům pro jednotlivé typy katalogizovaných dokumentů. Například při katalogizaci elektronických zdrojů se musí brát v potaz a) obecná pravidla popisu, b) pravidla popisu elektronických zdrojů a c) pravidla pro popis toho typu dokumentu, se kterým může být elektronický zdroj kombinován.

V každé z oblastí si budeme všimnout následujících věcí:

- pramenů popisu; jazyka; psaní velkých písmen; zkratek; číslic a číslovek
- struktury oblasti a užívané interpunkce
- způsobu zápisu v MARCu 21

Údaje o názvu a odpovědnosti

Prameny popisu. U knih je předepsaným pramenem popisu pouze hlavní pramen popisu – tj. rozložená titulní stránka. Údaje z jiného pramene je třeba psát do hranatých závorek.

Pokud popisná jednotka nemá vůbec titulní stránku, zvolí se náhrada titulní stránky – zpravidla jiná část popisné jednotky poskytující nejuplněnější informace (u českých knih obvykle tiráž). Nelze kombinovat různé náhradní prameny popisu, je třeba zvolit jeden. V poznámce se uvede důvod a/nebo pramen uvedených dat.

Název z tiráže. Údaje z této náhrady titulní stránky se neuvádí v hranaté závorce.

Jazyk. Název se zapisuje v jazyce, v jakém se vyskytuje v pramenech popisu.

Velká písmena. První slovo hlavního názvu, společného názvu, alternativního názvu, souběžného názvu, souborného názvu, označení části/závislého názvu, názvu části/závislého názvu se zapisuje s velkým počátečním písmenem s výjimkou názvů začínajících pomlčkou. První slovo obecného označení druhu dokumentu a další názvové informace se zapisují s malým počátečním písmenem. Velké písmeno se píše pouze tehdy, vyžadují-li to pravidla pravopisu příslušného jazyka. V dalších slovech se píše malá počáteční písmena s výjimkou slov, kdy pravidla pravopisu pro daný jazyk vyžadují velká písmena – např. jména osob, zemí, podstatná jména v němčině. Tři tečky v názvu se přepisují jako dva spojovníky, hranaté závorky jako závorky kulaté.

Zkratky se zapisují pouze tehdy, vyskytnou-li se v pramenech popisu.

Číslovky se uvádějí ve tvaru, v jakém jsou v prameni popisu. Data v názvu, vyjádřená pouze číslicemi, se píšou bez mezer.

Struktura a interpunkce

V oblasti údajů o názvu a odpovědnosti se nachází tyto údaje: hlavní název, obecné označení druhu dokumentu, další názvová informace a údaje o odpovědnosti odlišené následující interpunkcí.

Hlavní název [obecné označení druhu dokumentu] : další názvová informace / údaje o odpovědnosti

Hlavní název se dělí na tyto části odlišené následující interpunkcí.

Název._Označení části/Závislého názvu,_Název části/Závislý název
Název._Název části/Závislý název

V případě, že dokument obsahuje více děl téhož autora bez společného názvu, zapisují se názvy jednotlivých děl oddělené středníkem.

Název 1 ;_Název 2 /_Původce

Je-li v dokumentu obsaženo více děl různých autorů bez společného názvu, do názvu se zapíše dílo či díla prvního autora, díla dalších autorů se zapisují společně s autory v údajích o odpovědnosti. Následují po tečce za jménem prvního původce.

Název 1 ;_Název 1a /_Původce 1._Název 2 ;_Název 2a /_Původce 2._Název 3 /_Původce 3

Za hlavním názvem následuje obecné označení druhu dokumentu, které se uvádí v hranatých závorkách. Pro elektronické dokumenty je předepsané označení „elektronický zdroj“ a jde o povinný údaj.

[obecné označení druhu dokumentu]

Obecné označení druhu dokumentu následuje bezprostředně za celým hlavním názvem.

Název._Označení části,_Název části_[obecné označení druhu dokumentu]

V případě, že je popisováno dílo jednoho či více autorů bez společného názvu, objeví se obecné označení druhu dokumentu za prvním názvem.

Název 1_[obecné označení druhu dokumentu] ;_Název 1a /_Původce 1._Název 2 ;_Název 2a /_Původce 2

Za obecným označením druhu dokumentu může následovat souběžný název, který se uvádí po znaménku rovná se (v případě, že v hlavním prameni popisu se vyskytují názvy ve více jazycích).

_=_Souběžný název 1=_Souběžný název 2

Dále následuje další názvová informace. Další názvovou informací může být podnázev, který následuje po dvojtečce.

_: _podnázev 1 :_podnázev 2Název._Označení části,_Název části_[označení druhu dokumentu]_: _podnázev

Nakonec za lomítkem přicházejí údaje o odpovědnosti. Původci téže kategorie se zapisují do počtu tří a oddělují se čárkou. Od nich se původci odlišné kategorie oddělují středníkem. Rovněž se zapisují do počtu tří a oddělují se mezi sebou čárkou.

_/_Původce 1,_Původce 2,_Původce 3;_Původce 4,_Původce 5,_Původce 6

V případě, že má dílo více jak tři původce stejné úrovně, zapisuje se pouze první. Potom následuje výpustka v podobě tří teček a údaj et al. v hranatých závorkách.

_/_Původce 1_..._[et al.]_;_Původce 2

MARC 21

Ve formátu MARC 21 se údaje o názvu a odpovědnosti zapisují do pole 245. Pole je neopakovatelné a má dva definované indikátory.

První má hodnotu 0 nebo 1; týká se vedlejšího záhlaví. Tvoří-li název zároveň hlavní záhlaví (v případě, že v hlavním záhlaví není autor publikace), má první indikátor hodnotu 0. Není-li název hlavním záhlavím, je třeba z něj vytvořit záhlaví vedlejší. V takovém případě nabývá první indikátor hodnoty 1.

Druhý indikátor slouží k vyloučení znaků z názvu z řazení. V různých jazycích jde především o členy, kterými název začíná, např. anglické „the“. V tomto případě vyloučíme 3 znaky z členu + 1 mezeru, tedy dohromady 4 znaky. U názvu začínajícího v angličtině na „the“ bude druhý indikátor mít hodnotu 4.

Jednotlivé části údajů o názvu a odpovědnosti se zapisují do zvláštních podpolí.

- \$a Název (NO)
- \$b Další názvová informace (NO)
- \$c Údaj o odpovědnosti atd. (NO)
- \$h Označení druhu dokumentu (NO)
- \$n Číslo označení části/sekce díla (O)
- \$p Název části/sekce díla (O)

Obvyklé pořadí podpolí je: \$a, \$b, \$n, \$p, \$h \$c, ale někdy může být i jiné.

\$aNázev\$h[obecné označení druhu dokumentu]_;\$bpodnázev 1_:_podnázev 2

\$aNázev\$h[obecné označení druhu dokumentu]_=\$bSouběžný název 1=_Souběžný název 2

\$aNázev 1\$h[obecné označení druhu dokumentu]_;\$bNázev 2_:_Název 3

\$aNázev.\$nČíslo části,\$pNázev části\$h[obecné označení druhu dokumentu]_;\$bpodnázev části

\$aNázev.\$pNázev části\$h[obecné označení druhu dokumentu]_;\$bpodnázev části

\$aNázev_:_\$bpodnázev.\$nČíslo části,\$pNázev části\$h[obecné označení druhu dokumentu]

\$aNázev_:_\$bpodnázev.\$pNázev části\$h[obecné označení druhu dokumentu]

\$aNázev 1\$h[obecné označení druhu dokumentu]_/\$cautor 1._Název 2_/_autor 2

\$aNázev_/\$cautor1,_autor2,_autor3_:_překladatel_:_ilustrátor

\$aNázev_/\$cautor1_..._[et al.]_:_Překladatel

Údaje o vydání

Předepsaným pramenem popisu pro údaje o vydání je u tištěných knih titulní stránka (hlavní pramen), další preliminária a tiráž.

Jazyk. Údaje o vydání se zapisují v jazyce, v jakém se vyskytují v prameni popisu.

1st ed.

3. Aufl.

2. vyd.

Velká písmena. Začíná-li údaj slovním vyjádřením, zapisuje se velkým písmenem na začátku. Ostatní písmena jsou malá.

Vyd. 1.

Zkratky se uvádí, nacházejí-li se v pramenech popisu či seznamu zkratk pravidel AACR2. Slovní vyjádření nebo vyjádření pomocí jiných než arabských číslic pořadí vydání se přepisuje do arabských číslic.

Druhé vydání, vyd. --> 2. vyd.

Číslice. Slovní vyjádření nebo vyjádření pomocí jiných než arabských číslic pořadí vydání se přepisuje do arabských číslic.

Druhé vydání, vyd. --> 2. vyd.

Řadové číslovky se píše tak, jak je obvyklé v daném jazyce.

1st ed.

Struktura a interpunkce

Údaje o vydání mají následující strukturu oddělenou uvedenou interpunkcí:

Údaj o vydání, doplňkové informace / první údaj o odpovědnosti za vydání; každý další údaj o odpovědnosti za vydání

3. vyd., v tomto překladu 1. / připravil Josef Novák

MARC 21

Ve formátu MARC 21 se údaje o vydání zapisují do pole 250. Toto pole je neopakovatelné a nemá definovány žádné indikátory. Má dvě základní podpole – \$a, \$b. Do podpole \$a se zapisuje označení vydání a údaje o revidovaném vydání. Podpole \$b slouží k zápisu údajů o odpovědnosti za vydání. Toto podpole se v praxi moc neužívá.

\$a Údaj o vydání, doplňkové informace / \$b údaj o odpovědnosti k vydání

Specifické údaje

Tato oblast se používá při popisu kartografických dokumentů, hudebnin, pokračujících zdrojů a v některých případech mikrodokumentů. Pro tištěné monografie nepoužívá.

U kartografických dokumentů obsahuje údaj o měřítku, u hudebnin typ partitury, u pokračujících zdrojů číslování.

Nakladatelské údaje

Prameny popisu. Předepsanými prameny popisu pro tuto oblast jsou u tištěných knih titulní stránka (hlavní pramen), další preliminária a tiráž. V případě, že jsou údaje přebírány z jiného než předepsaného pramene, je třeba je uvést do hranatých závorek.

Jazyk. Údaje se zapisují v jazyce, v jakém se vyskytují v prameni popisu. Jsou-li v prameni uvedeny ve více jazycích, zapisují se v jazyce hlavního názvu.

Velká písmena. První slovo z místa vydání a nakladatele se píše s počátečním velkým písmenem. Ostatní slova se píše s malými počátečními písmeny s výjimkou těch, u nichž pravidla pravopisu daného jazyka vyžadují velká počáteční písmena.

V Praze : Nákladem J. Otty

Zkratky se zapisují, vyskytnou-li se v pramenech popisu nebo v seznamu zkratk pravidel AACR2.

Číslovky a číslice. Jiné než arabské číslice se zapisují jako arabské.

Struktura a interpunkce

Nakladatelské údaje se skládají z těchto základních částí: místo vydání, jméno nakladatele, datum vydání. Jednotlivé údaje jsou odděleny následující interpunkcí.

Místo vydání ;_ Nakladatel ;_ datum vydání (místo výroby ;_ jméno výrobce ;_ datum výroby)

Pokud se v prameni popisu vyskytuje více míst vydání, uvádí se první z nich. Více míst se uvádí, je-li jiné než první typograficky zvýrazněno, popřípadě, když se jiné než první nachází v zemi katalogizátora. Různá místa vydání se oddělují středníkem.

New York ;_ London ;_ Brno

(New York je první místo vydání, London je typograficky zvýrazněn, Brno se nachází v zemi katalogizátora.)

Není-li místo v předepsaném prameni popisu, zapisuje se v hranatých závorkách.

[Brno]

Jeli místo vydání nejisté, uvádí se v hranatých závorkách s otazníkem.

[Brno?]

Není-li možné uvést místo, uvede se do hranatých závorek jméno státu.

[Česko]

Je-li jméno státu nejisté, zapisuje se s otazníkem.

[Česko?]

Nelze-li uvést žádné místo vydání, uvádí se zkratka za „sine loco“.

[S.I.]

Jméno nakladatele následuje za místem, k němuž se vztahuje. V případě, že se více nakladatelů vztahuje k jednomu místu, uvádí se po prvním ten, který je typograficky zvýrazněn.

Praha ;_ Academia ;_ Karolinum

Uvádí-li se více míst s jedním nakladatelem, zapisují se údaje v této podobě:

New York ; London ; Sydney : Oxford University Press

Existuje-li k více místům více nakladatelů, uvádí se takto:

New York : Dutton ; Praha : Academia

Nelze-li jméno nakladatele uvést, zapisuje se zkratka za „sine nomine“.

[s.n.]

Datum vydání se zapisuje tak, jak je uvedeno v prameni popisu.

Je-li datum zjevně nesprávné, opravené datum se rovněž zapíše do hranaté závorky.

1697 [e. 1967]

Není-li možné uvést datum vydání, uvede se datum copyrightu či datum výroby.

,_c1967

,_1967_tisk

Nevyskytuje-li se datum vydání, copyrightu či výroby, je možné uvést datum pravděpodobné.

,_[1971?] – pravděpodobný rok

,_[197-] – určité desetiletí

,_[197-?] – pravděpodobné desetiletí

,_[19--] – určité století

,_[19--?] – pravděpodobné století

MARC 21

Ve formátu MARC 21 se nakladatelské údaje zapisují do pole 260. Toto pole je opakovatelné, ale u monografií se opakovatelnost neužívá. První indikátor specifikuje pořadí nakladatelských údajů. Mezera se uvádí, není-li pořadí uvedeno, nebo začíná-li se prvním nakladatelem. Druhý indikátor není definován.

Pole 260 se skládá z těchto základních podpolí:

\$a Místo vydání (O)

\$b Jméno nakladatele (O)

\$c Datum vydání (O)

Na základě výše popsaných způsobů zápisu, mohou být pole kombinována následujícím způsobem.

\$aMísto vydání_:\$bnakladatel,\$crok vydání

\$aMísto vydání_:\$bnakladatel_:\$a2. místo vydání :\$b2. nakladatel,\$crok vydání

\$aMísto vydání_:\$a2. místo vydání :\$bnakladatel

\$aMísto vydání_:\$bnakladatel :\$b2. nakladatel

Údaje fyzického popisu

Prameny popisu. Předepsaným pramenem popisu je u tištěných knih celá publikace. Hranaté závorky se zapisují pouze tehdy, pokud to jednotlivá pravidla vysloveně vyžadují.

Jazyk. V této oblasti se užívá jazyka katalogizační agentury.

Velká písmena. S počátečními velkými písmeny se zapisují vlastní jména a některé technické výrazy. V ostatních případech jsou písmena malá.

310_l._v Braillově písmu

128_s.

s._121-158

Zkratky se zapisují, vyskytnou-li se v pramenech popisu anebo jsou obsaženy v AACR2 v příloze B – Zkratky.

stránky – s.

listy – l.

svazky – sv.

Číslovky a číslice. V údajích o rozsahu se píše arabské číslice nebo malé římské číslice (a to i tehdy jsou-li v dokumentu uvedeny římské číslice velké). V dalších údajích se římské číslice nahrazují arabskými.

Slovně vyjádřené číslovky se nahrazují arabskými číslicemi vždy.

Struktura a interpunkce

Údaje fyzického popisu mají následující strukturu oddělenou uvedenou interpunkcí:

Rozsah_:_Další fyzické údaje_:_Rozměr+_Doprovodný materiál_(fyzické údaje o doprovodném materiálu)

Rozsah. U jednosvazkových publikací se uvádí počet stran, listů nebo sloupců. Stránky (s.) = listy potištěné po obou stranách. Listy (l.) = listy potištěné pouze na jedné straně. Sloupce (sloupce) = více než jeden sloupec na stránce a sloupce jsou číslovány jako sloupce.

327_s.

321_l.

381_sloupců

27_s.,_300_l.

xvii,_323_s.

A-K_s.

a-d_l.

U vícesvazkových publikací se zapisuje počet svazků.

3._sv.

Další fyzické údaje. Obsahují informace o ilustracích, mapách, grafech atd. nacházejících se v dokumentu.

327_s._:_il.

333_s._:_mapy

320_s._:_il.,_mapy

128_s._:_il.,_12_map

Rozměr. Uvádí se výška dokumentu, popř. výška x šířka v centimetrech. Necelá čísla se zaokrouhlují vždy nahoru.

_;_18_cm
;_20_x_8_cm

Doprovodný materiál je jakýkoli materiál, vydaný a určený ke společnému používání s katalogizovanou jednotkou.

32_s._:il.;_28_cm+_7_map
+_3_CD-ROM
+_1_brožura
+_1_klíč_ke_cvičením
+_1_sv._(12_s._:il.;_18_cm)

MARC 21

V MARCu 21 se zapisují údaje fyzického popisu do pole 300. Toto pole je opakovatelné. Má dva nedefinované indikátory. K zápisu údajů je možné užít následujících podpolí:

- \$a Rozsah (O)
- \$b Další fyzické údaje (NO)
- \$c Rozměr (O)
- \$e Doprovodný materiál (NO)
- \$f Označení fyzické jednotky (O)
- \$g Rozměr fyzické jednotky (O)
- \$3 Bližší určení dokumentu (NO)
- \$6 Propojení v jiném písmu (NO)
- \$8 Propojení souvisejících polí (O)

Struktura údajů podle AACR2 má v MARCu 21 následující podobu:

260##\$aRozsah ;\$bDalší fyzické údaje;\$cRozměr +\$eDoprovodný materiál

Údaje o edici

Prameny popisu. Předepsanými prameny popisu u tištěných knih jsou: souborná titulní stránka, zvláštní titulní stránka, obálka, přebal, vazba, ostatní části publikace. Údaje převzaté z jiných pramenů se zapisují do hranaté závorky.

Pro jazyk, psaní velkých písmen, zkratk, číslovek a číslic platí stejná pravidla jako u údajů o názvu a odpovědnosti.

Struktura a interpunkce

Údaje o edici mají tuto strukturu s danou interpunkcí:

(Název edice = _Souběžný název edice _: _další názvová informace vztahující se k edici _/ _první údaj o odpovědnosti vztahující se k edici _; _každý další údaj o odpovědnosti vztahující se k edici, _ISSN edice nebo subedice _; _číslování v rámci edice nebo subedice)

Vyskytuje-li se v rámci edice ještě subedice, údaje se zapisují podobně jako označení a název části v názvových informacích.

- **Název edice._Označení subedice,_Název subedice**
- **Název edice._Název subedice**

MARC 21

Ve formátu MARC 21 se údaje o edici zapisují do pole 490. Autoritní forma názvu edice se zapisuje do pole 830 (viz selekční údaje).

Pole 490 je opakovatelné. První indikátor může nabýt hodnoty 0 nebo 1. Nevytváří-li se vedlejší záhlaví, zapíše se 0, vytváří-li se, bude mít první indikátor hodnotu 1. Druhý indikátor je nedefinovaný.

- \$a Údaj o edici (O)
- \$v Označení svazku/pořadí (O)
- \$x Mezinárodní standardní číslo (NO)

\$aNázev edice:_další názvová informace vztahující se k edici_Označení subedice, Název subedice_/_údaje o odpovědnosti_=_\$aSouběžný název edice,\$xISSN edice;_ \$svazek edice.

Údaje poznámky

Prameny popisu. Pro získání údajů pro poznámku je možnou užít jaké hokoliv pramene.

Jazyk. Poznámka se zapisuje v jazyce katalogizační agentury (tj. česky) s výjimkou citací, které se zapisují v jazyce pramenu popisu.

Velká písmena. Každé poznámka začíná velkým počátečním písmenem, dále se píše počáteční písmena malá s výjimkou slov, kdy pravidla jazyka vyžadují písmena velká.

Zkratky se uvádí, vyskytnou-li se v prameni popisu nebo v seznamu zkratk AACR2. V citacích se zkratky neuvádějí.

Číslovky a číslice. Číslovky se zapisují arabskými číslicemi. V případě, začíná-li poznámka číslicí, číslovka se zapíše jako slovo. Pokud je poznámka citací zapisují se číslovky tak, jak jsou uvedeny v hlavním prameni popisu.

Odpovídají-li poznámky jednotlivým oblastem popisu, dodržují se pravidla platná pro tyto oblasti.

Údaje o standardním čísle a dostupnosti

Standardním číslem pro tištěné monografie je mezinárodní číslo knihy – ISBN. V současné době se může vyskytovat v 13 či 10místné podobě. ISBN mohou získávat i elektronické zdroje. ISBN je předělováno každému vydání publikace zvlášť.

Prameny popisu. Předepsaným pramenem popisu pro ISBN je libovolný pramen. Hranaté závorky se v této oblasti údajů neuvádějí.

Jazyk. Údaje se zapisují v jazyce katalogizační agentury či tak, jak jsou uvedeny v jazyce hlavního pramene popisu.

Velká písmena. Písmena v ISBN se píší velká. Ve vysvětlivce se píší písmena malá s výjimkou, že pravidla daného jazyka nařizují psát velké počáteční písmeno.

Zkratky se zapisují, jsou-li uvedeny v prameni popisu či v seznamu zkratk AACR2.

Struktura a interpunkce

Údaje o standardním čísle a dostupnosti mají tuto strukturu a interpunkci.

ISBN_(vysvětlivka)_:_údaj o dostupnosti

Je-li v publikaci více ISBN, zapisuje se to, které se týká popisovaného dokumentu.

ISBN 978-80-87153-61-0

nebo

ISBN 978-80-87153-61-0_(DVD)

ISBN 978-80-87153-69-7_(soubor)

Je-li v publikaci ISBN chybné, zapíše se opravené s vysvětlivkou (správnost ISBN se zjišťuje podle poslední kontrolní číslice).

ISBN 978-80-87153-61-0_(opraveno)

Za ISBN se může uvést údaj o dostupnosti oddělený dvojtečkou.

ISBN 978-80-87153-61-0_(DVD)_:_Zdarma

Tento údaj je možno uvést i v případě, že publikace nemá žádné standardní číslo.

Kč 35,

MARC 21

Ve formátu MARC 21 se údaje o standardním čísle a dostupnosti zapisují do pole 020. Toto pole je opakovatelné, oba indikátory má nedefinované. Do podpole \$a se uvádí standardní číslo bez zkratky „ISBN“ a vysvětlivka. Údaje o dostupnosti se zapisují do podpole \$c. Podpole \$z slouží k zápisu nesprávného, zrušeného či chybného ISBN.

020__\$a3-499-55438-0_(opraveno)\$z4-399-55438-0\$:_:\$cZdarma

Při výskytu 2 a více platných čísel ISBN se zdvojuje celé pole.

020__\$a978-80-87153-61-0_(DVD)

020__\$a978-80-87153-69-7_(soubor)

Při výskytu 2 a více chybných nebo zrušených ISBN se zdvojuje podpole \$z.

020__\$a3-499-55438-0_(opraveno)\$z4-399-55438-0\$z80-25485-69

Je-li dostupné jen chybné ISBN, vyplní se pouze podpole \$z.

020__\$z80-5044-231

Je-li uvedeno 10místné i 13místné ISBN, zapisují se podle vnoření publikace. U publikací s vnořením do roku 2006 včetně se ISBN zapisuje takto.

020__\$a10místné ISBN\$z13místné ISBN

U publikací s vročením od roku 2007 včetně se ISBN uvádí v tomto pořadí.

020__\$a13místné ISBN\$z10místné ISBN

Chybí-li v publikaci ISBN, mohou se zapsat jen údaje o dostupnosti.

020__\$cZdarma pro studenty fakulty

Otázky k zamyšlení

- Kolik oblastí údajů má bibliografický popis?
- Jakého jazyka se užívá pro zápis údajů o názvu a odpovědnosti?
- Jak se odděluje hlavní název a další názvová informace?
- Jaká je interpunkce mezi původci téže kategorie?
- Čím se oddělují původci různých kategorií?
- Jaké číslice se používají v oblasti údajů o vydání?
- Jakou interpunkcí se odděluje místo vydání od nakladatele?
- Jakých číslic se užívá v oblasti fyzického popisu?
- Jakého jazyka se užívá v oblasti údajů o edici?
- Jaký je předepsaný pramen popisu pro údaje poznámky?
- Je možné zapsat desetimístné i třináctimístné ISBN?

Selekční údaje

Selekční údaje slouží k třídění a vyhledávání záznamů. Obecně je dělíme na jmenné a věcné. Předepsaným pramenem popisu pro selekční údaje jsou hlavní pramen, výrazně uvedené údaje v popisné jednotce, obsah popisované jednotky. Pokud jsou údaje v dokumentu nejednoznačné, je možné jako pramenu údajů užít i zdroj mimo popisovanou jednotku.

Jmenné selekční údaje

Mezi jmenné selekční údaje patří **hlavní** a **vedlejší** záhlaví. Záhlaví může být **personální, korporativní** či **názvové**.

Personální záhlaví se vytváří ze jména individuálního autora. Individuální autor je osoba, která má hlavní podíl odpovědnosti na daném díle. Korporativní záhlaví se vytváří, je-li autorem díla korporace, kterou rozumíme skupinu osob spojenou pod jedno jméno a vystupující jako celek (instituce, firmy, státy, konference, náboženské společnosti, projekty a programy, události). Názvové záhlaví tvoří název díla popřípadě unifikovaný název (sjednocený název téhož díla, které často vychází pod různými názvy) a název edice.

Hlavní personální záhlaví se vytváří v případě, má-li dílo individuálního autora. Jsou-li autoři dva či tři, v hlavním záhlaví se objeví jméno se slovně či graficky vyznačenou hlavní odpovědností či jméno prvního, není-li odpovědnost vyznačena. Ve **vedlejších záhlaví** budou jména zbývajících autorů. Je-li hlavní odpovědnost přisouzena dvěma či třem autorům, do hlavního záhlaví se zapíše první, pro zbývajících se vytvoří vedlejší záhlaví.

Dílo tří autorů bez vyznačené hlavní odpovědnosti:

Hlavní záhlaví: Watzlawick, Paul
Vedlejší záhlaví: Bavelas, Janet Beavin
Vedlejší záhlaví: Jackson, Don D.

Má-li dílo více než tři autory a hlavní zodpovědnost je vyznačena u jednoho autora, v hlavním záhlaví bude jméno vyznačeného autora, ve vedlejších jméno prvního ze zbývajících autorů.

Je-li hlavní odpovědnost přisouzena dvěma nebo třem autorům, vytvoří se hlavní záhlaví pro prvního z nich a pro zbývajících autory s hlavní odpovědností se vytvoří vedlejší záhlaví. Pokud mají hlavní odpovědnost dva autoři a vedlejší jen jeden, vytvoří se vedlejší záhlaví také pro autora s vedlejší odpovědností.

Má-li dílo více než tři autory a hlavní odpovědnost není vyznačena, hlavním záhlavím bude název. První či zvýrazněný autor bude uveden ve vedlejších záhlaví.

Dílo více než tří autorů bez vyznačené odpovědnosti:

Hlavní záhlaví: Kurs obchodního práva
Vedlejší záhlaví: Eliáš, Karel

Hlavní korporativní záhlaví pro příslušnou korporaci se vytváří v případě, že jde o díla administrativního charakteru zabývající se korporací samotnou, o právníkové, vládní a náboženské dokumenty, o díla, která zaznamenávají kolektivní myšlení korporace, o zprávy o kolektivních

aktivitách, díla, která jsou výsledkem společné aktivity skupin interpretů. O dílech, na nichž se podílelo více korporací, platí analogicky pravidla jako u individuálních autorů.

Sborník z konference (konference je korporací):

Hlavní záhlaví: České právní myšlení a logika – minulost a perspektivy (2002 : Brno, Česko)

Název: České právní myšlení a logika – minulost a perspektivy [elektronický zdroj] : sborník příspěvků z konference pořádané Katedrou právní teorie Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně dne 26.9.2002

Hlavní názvové záhlaví se vytváří, není-li autor znám, autorů je více než tři a dílo nepochází od korporace, jde o sborník různých osob nebo korporací, dílo pochází od korporace, která nespadá do žádné z výše uvedených kategorií, dílo je akceptováno náboženským společenstvím jako posvátná kniha. U sborníků se vytváří vedlejší záhlaví pro sestavovatele či redaktory. Sborník více autorů, který není dílem korporace:

Hlavní záhlaví: Výběr z reformních i současných edukačních koncepcí

Vedlejší záhlaví: Svobodová, Jarmila

Personální záhlaví

Personální záhlaví se skládá z těchto částí oddělených následující interpunkcí.

Vstupní prvek (pořadatel záhlaví)_římská číslice,_Další část jména,_doplňky ke jménu jiné než data,_data,_případný rozpis iniciál rodného jména.

Vstupním prvkem u personálního záhlaví je obvykle příjmení autora, dále následuje jméno oddělené od příjmení čárkou.

Příjmení,_Jméno

Mácha,_Karel_Hynek

Čapek-Chod,_Karel_Matěj

Masaryk,_Tomáš_Garrigue

Havlíček Borovský,_Karel

Iniciály se v záhlaví oddělují mezerou. Mohou být rozepsány v doplňku.

Tolkien, J._R._R.,_(John Ronald Reuel)

Pro personální záhlaví se volí to jméno, pod nímž je autor znám, a to i v případě, že se jedná o pseudonym. Z méně užívaného jména na jméno užívané se vede vylučovací jednosměrný odkaz (viz) v souboru jmenných autorit.

Mahen,_Jiří nikoliv Vančura,_Vladislav

Má-li autor více bibliografických identit, vytváří se záhlaví na tu, která je užitá v díle. V takovém případě jsou jednotlivé identity propojeny pomocí přidružovacího odkazu (viz též).

Dodgson,_Charles L. i Carroll,_Lewis

Ženská příjmení se nepřechylují.

Bronte, Charlotte nikoliv Bronteová, Charlotte

U germánských jmen kromě němčiny není člen součástí příjmení.

Beethoven,_Ludwig_van
Vries,_Hugo_der

U románských jmen je člen součástí příjmení.

La Rochefouldcauld,_Francois_de
Mluvnický člen s předložkou je součástí příjmení.
Dos_Passos,_John

Rovněž částice spojená s příjmením je součástí příjmení.

McLuhan,_Marshall

Součástí záhlaví může být římská pořadová číslice. Užívá se u jmen králů, papežů apod.

Benedikt XVI.,_papež

U světců se uvádí doplněk svatý/svatá.

František z Assisi,_svatý, 1182-1226
Maksymilian Maria Kolbe,_svatý, 1894-1941

U některých vícečlenných jmen nelze rozlišit příjmení a jméno. Uvádí se v neinvertované podobě.

Dante_Alighieri
Jakoubek_ze_Stříbra

Různé osoby pod stejným jménem se rozlišují pomocí životních dat.

Novák, Josef,_1923-1985
Novák, Josef,_1920-

Součástí personálního záhlaví může být i dílo, jehož je osoba uvedena v záhlaví autorem a jež je součástí popisovaného dokumentu. Odděluje se od ostatních údajů tečkou a mezerou.

Světlá, Karolina, 1830-1899. Frantina

Pro personální záhlaví se ve formátu MARC 21 užívá polí 100, 700 a 800. Pole 100 slouží k zápisu hlavního záhlaví, pole 700 a 800 k zápisu záhlaví vedlejšího. Do pole 800 se uvádí selekční údaje vztahující k edici. Pole 100 je neopakovatelné, pole 700 a 800 jsou opakovatelná. Všechna pole mají společný typ prvního indikátoru, který se vztahuje k formě jména a může nabývat hodnotu 0, 1 či 3. Je-li první indikátor 0, uvádí se jméno pod křestním jménem. Uvádí-li se nejprve příjmení, má indikátor hodnotu 1. Indikátor s hodnotou 3 se užívá při zápisu jména rodiny či rodu. Druhý indikátor je nedefinovaný u pole 100 a 800. U pole 700 druhý indikátor označuje typ vedlejšího záhlaví. Je-li typ nspecifikován, má indikátor hodnotu mezeru. Pro označení analytického záhlaví se zapíše indikátor s hodnotou 2.

Jednotlivé údaje záhlaví se zapisují do podpolí, které jsou u všech polí stejné.

- \$a Osobní jméno (NO)
- \$b Římské číslice (NO)
- \$c Doplnky ke jménu jiné než data (O)
- \$d Data související se jménem (NO)
- \$n Číslo části/sekce díla (O)
- \$p Název části/sekce díla (O)

- \$q Rozpis iniciál rodného/křestního jména (NO)
- \$t Název díla (NO)
- \$4 Kód role (O)

1001_\$aShakespeare,_William,\$d1564-1616
 1000_\$aMarie Terezie,\$crakouská císařovna,\$d1717-1780
 1000_\$aJan Pavel\$bill.,c\$papež,\$d1920-2005
 70012\$aMartinů,_Bohuslav,\$d1890-1959.\$tDances tcheques,\$mklavír
 8001_\$aHeyduk,_Adolf,\$d1835-1923.\$tSebraná díla
 8001_\$aČep,_Jan,\$d1902-1974.\$tSebraná díla.\$lČesky.\$f1999

Korporativní záhlaví

Korporativní záhlaví se skládá z těchto částí: názvu korporace, v němž se rozlišuje název řídicí a podřízené složky korporace, a kvalifikátorů, které blíže korporaci specifikují.

Název nařízené složky korporace_(kvalifikátor). Název podřízené složky korporace_(kvalifikátor)

Kvalifikátorů se užívá k označení skutečnosti, že jde o korporaci v případě, že to ze jména není zřejmé.

Jeruzalém_(hudební skupina)

K odlišení dvou či více korporací se stejnými nebo podobnými jmény se užívá určení místa (státu, lokálního údaje), které se vztahuje ke korporaci.

Republikánská strana_(Česko)

Republikánská strana_(Slovensko)

Klášteř dominikánů_(Plzeň,_Česko)

Klášteř dominikánů_(Uherský Brod,_Česko)

K tomu je možné popřípadě užít časového období.

Scientific Society of San Antonio_(1892-1894)

Scientific Society of San Antonio_(1904-_)

Zvláštním typem korporace je konference. Názvy konferencí se zapisují bez pořadové číslovky, která se společně s rokem a místem konání uvádí v doplňku.

Konference archivářů_(9._:2001_:Opava,_Česko)

U orgánů státní správy se zapisuje jméno státní organizace, pokud je z názvu korporace zřejmé, že jde o podřízenou složku jiného celku nebo pokud jméno nevyjadřuje, že jde o korporaci a neobsahuje jméno státního celku.

Česko._Parlament

Česko._Velvyslanectví_(Rakousko)

Organizace místní samosprávy se popisují pod jménem správního celku.

Pardubický kraj_(Česko)._Krajský úřad

K vytvoření korporativního záhlaví se ve formátu MARC 21 užívá polí 110, 111, 710, 711, 810, 811. Pole 110 a 111 slouží k zápisu hlavního záhlaví, pole 710, 711, 810, 811 k zápisu záhlaví vedlejšího. Pole pro hlavní záhlaví jsou neopakovatelná, pole pro záhlaví vedlejší jsou opakovatelná. Do pole 111

a 711 se zapisují jména akcí. Ovšem je-li jméno akce podřízenou složkou jiné korporace, uvádí se do pole 110 či 710. U polí 110, 111, 710, 711, 810, 811 se první indikátor týká formy jména. Je-li jméno v invertované podobě, má indikátor hodnotu 0. Pokud je hlavním vstupním prvkem jméno jurisdikce (Česko, Pardubický kraj) nabývá indikátor hodnotu 1. Jméno v přímém pořadí je předznamenáno indikátorem 2. Druhý indikátor je nedefinovaný u všech uvedených polí s výjimkou pole 710 a 711. U nich se druhý indikátor týká formy záhlaví a nabývá hodnotu mezera pro nespecifikované záhlaví a hodnotu 2 pro analytické záhlaví.

Pole 110, 710 a 810 mají tato společná podpole. Pole 710 a 810 mají navíc některá podpole, která však nebudeme uvádět.

- \$a Jméno korporace nebo jurisdikce jako vstupní prvek (NO)
- \$b Podřízená složka (O)
- \$c Místo konání akce (NO)
- \$d Datum konání akce nebo podpisu smlouvy (O)
- \$n Číslo části/sekce/akce (O)
- \$p Název části/sekce díla (O)
- \$t Název díla (O)
- \$4 Kód role (O)

Záhlaví s užitím těchto polí mohou vypadat takto:

1102_\$aUniverzita Karlova.\$bFilozofická fakulta
1101_\$aČesko.\$bMinisterstvo kultury
7102_\$aNárodní muzeum_(Praha,_Česko).\$bKnihovna
7101_\$aČesko.\$bVelvyslanectví_(Rakousko)
7101_\$aPardubický kraj_(Česko).\$bKrajský úřad
8102_\$aČeská botanická společnost.\$tZprávy

Pole 111 a 711, 811 obsahují tato společná podpole. Pole 711 má některá podpole navíc.

- \$a Jméno akce nebo jurisdikce jako vstupní prvek (NO)
- \$c Místo konání akce (NO)
- \$d Datum konání akce (NO)
- \$e Podřízená složka (O)
- \$n Číslo části/sekce/akce (O)
- \$p Název části/sekce/akce (O)
- \$q Jméno akce následující ve vstupním prvku za jménem jurisdikce (NO)
- \$t Název díla (NO)
- \$4 Kód role (O)

Záhlaví může vypadat takto:

1112_\$aBeethovenův Hradec\$n(36._\$d1997_\$cHradec nad Moravicí,_Česko)
1112_\$aInternational Theological Conference \$d(1995_\$cBerlín,_Německo)
7112_\$aWorld Peace Conference\$n(1._:\$d1949_:\$cPaříž,_Francie a Praha,_Česko)

Názvové záhlaví

Hlavní názvové záhlaví se vytváří, není-li autor znám, autorů je více než tři a dílo nepochází od korporace, jde o sborník různých osob nebo korporací, dílo je akceptováno náboženským společenstvím jako posvátná kniha.

Ve formátu MARC 21 se k vytváření hlavního názvového záhlaví užívá polí sloužící k zápisu názvových informací, tedy především pole 245. Toto pole je neopakovatelné. První indikátor se týká tvorby vedlejšího záhlaví. Má-li hodnotu 0, vedlejší záhlaví se nevytváří a to znamená, že pole 245 je užito jako záhlaví hlavního. Ostatní informace o poli a zápisu v něm jsou obsaženy v kapitole o údajích o názvu a odpovědnosti.

Unifikované názvy slouží k propojení záznamů pro díla, která se vyskytují v různých podobách – vyjádřeních (např. překlady), k identifikaci díla vydaného pod jiným názvem, než pod kterým je známé, k rozlišení děl s totožným názvem či k uspořádání záznamů do souboru.

Ve formátu MARC 21 se pro tvorbu záhlaví z unifikovaného názvu užívá polí 130 (pro hlavní záhlaví), 730 (pro vedlejší záhlaví) a 830 (pro vedlejší záhlaví pro edici). Pole 130 je neopakovatelné, pole 730 a 830 jsou opakovatelná. U polí 130 a 730 se první indikátor týká vyloučení znaků z řazení a může mít hodnotu 0-9. Pole 830 nemá první indikátor definovaný. Druhý indikátor je u pole 130 nedefinován, u pole 730 se týká typu záhlaví a může mít hodnotu mezera pro nespecifikované záhlaví a 2 pro analytické záhlaví. U pole 830 se druhý indikátor týká vyloučení znaků z řazení.

Zapíše-li se hlavní záhlaví do pole 100, 110 či 111, tzn. není-li unifikovaný název hlavním záhlavím, zapisuje se unifikovaný název do pole 240. Toto pole je neopakovatelné, první indikátor slouží k rozlišení, zda se unifikovaný název zobrazuje (hodnota 0) či nezobrazuje (hodnota 1). Druhý indikátor slouží k vyloučení znaků z řazení.

Věcné selekční údaje

Věcné selekční údaje slouží k vystižení obsahu popisovaného díla. Dělíme je na předmětové a systematické. Mezi nejužívanější předmětové selekční jazyky patří předmětová hesla, v evropském prostředí je nejužívanějším systematickým selekčním jazykem Mezinárodní desetinné třídění (MDT).

Existuje celá řada věcných selekčních jazyků, které se mohou při katalogizaci užít. V souladu s požadavky, které jsou kladeny na záznamy pro souborný katalog České republiky, je vhodné užít jako systematického selekčního jazyka MDT. Pro souborný katalog je rovněž doporučeno užít selekčního jazyka zvaného Konspekt, který slouží k vytváření přehledu o skladbě fondu. Vhodné je rovněž vyjádřit obsah (popřípadě formu) prostřednictvím předmětových hesel.

Ve formátu MARC 21 slouží k zápisu věcných selekčních údajů pole 072 – Konspekt, 080 – MDT, předmětová hesla vyjadřující věcné téma se uvádějí do pole 600, 610, 611, 651, 630, 648, 650, k zápisu údajů o formě či žánru dokumentu slouží pole 655.

Otázky k zamyšlení

- Jak se dělí selekční údaje?
- Co spadá pod jmenné selekční údaje?
- Jaká jsou pravidla pro užití hlavního personálního záhlaví?
- Kdy se vytváří hlavní korporativní záhlaví?
- V jakých případech se užívá hlavní názvové záhlaví?
- Z jakých složek se personální záhlaví skládá?
- Jaké pravidlo platí pro zápis jmen cizích autorek?
- V jakých jazycích je předložka součástí jména a v jakých nikoliv?
- Z jakých složek se skládá korporativní záhlaví?
- V jakých případech se zapisuje jméno státu jako nadřazená složka korporace?
- K čemu slouží unifikované názvy?
- Jak dělíme věcné selekční údaje?
- Jaký selekční jazyk se u nás používá k vyjádření systematických selekčních údajů?

Použitá literatura

- *Anglo-americká katalogizační pravidla: druhé vydání, revize 1988*. 1. české vyd. Praha: Národní knihovna České republiky, 1994-2006. 1 sv. (na volných l.). ISBN 80-7050-187-1.
- AUGUSTIN. *Křesťanská vzdělanost = De doctrina christiana*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2004. 230 s. Reflexe. ISBN 80-7021-740-5.
- DAWKINS, Richard. *Slepý hodinář: zážrak života očima evoluční biologie*. Vyd. 1. V Praze: Paseka, 2002. 357 s. Fénix; sv. 3. ISBN 80-7185-445-X.
- DROBÍKOVÁ, Barbora. Konceptuální modely v katalogizační teorii. *Knihovna* [online]. 2010, roč. 21, č. 2, s. 5-20 [cit. 2014-07-01]. Dostupný z WWW: <http://knihovna.nkp.cz/knihovna102/10205.htm>. ISSN 1801-3252.
- DROBÍKOVÁ, Barbora. Vývoj, směřování a trendy katalogizace za poslední čtyři roky: od FRBR až po revizi AACR2R v roce 2002. *Národní knihovna - knihovnická revue*, rok 2002, č. 3, s. 153-167. Dostupné také z: <http://full.nkp.cz/nkkcr/nkkcr0203/0203153.html>. ISSN 1214-0678.
- IFLA. *Funkční požadavky na bibliografické záznamy*. Překlad Ludmila Celbová. Praha: Národní knihovna České republiky, 2002. iii, 117 s. ISBN 80-7050-400-5. Dostupné také z: <http://archive.ifla.org/VII/s13/frbr/frbr-cs.pdf>
- IFLA. *Ustanovení mezinárodních principů katalogizace* [online]. 2009, [cit. 2011-09-02]. Dostupný z WWW: http://www.ifla.org/files/cataloguing/icp/icp_2009-cs.pdf
- *MARC 21. Bibliografický formát*. Praha: Národní knihovna České republiky, 2003-. 2 sv. (na volných l.). ISBN 80-7050-427-7.
- *Národní soustava povolání* [online]. [cit. 2014-07-01]. Dostupné z WWW: <http://www.nsp.cz/>
- NOVÁK, Lukáš. a Petr. DVOŘÁK. *Úvod do logiky aristoteléské tradice*. Vyd. 2. Praha: Krystal OP, 2011. ISBN 978-80-87183-33-5.
- SOUSEDÍK, Stanislav. *Identitní teorie predikace*. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2006. 167 s. Oikúmené; sv. 130. ISBN 80-7298-192-7.
- STODOLA, Jiří. Individua, sociální síť a poznání: Možnosti a limity kognitivního a sociálně-doménového paradigmatu v informační vědě a realistický model domény. *ProInflow* [online]. 21.08.2012 [cit. 01.07.2014]. Dostupný z WWW: <http://pro.inflow.cz/individua-socialni-site-poznani-moznosti-limity-kognitivniho-socialne-domenoveho-paradigmatu-v-infor>. ISSN 1804-2406.
- STODOLA, Jiří. *Katalogizace dokumentů pro zrakově postižené se zaměřením na elektronické knihy: (podle AACR2 a MARC 21)*. 1. vyd. Brno: Tribun EU, 2011. 57 s. Knihovnička.cz. ISBN 978-80-7399-251-4.
- VOCHOZKOVÁ, Hana. *Školení* [online]. 2013, cit [cit. 2014-07-01]. Dostupné z WWW: <http://www.ics.muni.cz/hanan/index.htm>

CZ.1.07/2.2.00/28.0041

Centrum interaktivních a multimediálních studijních opor pro inovaci výuky a efektivní učení

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ